JACQUE-YVES COUSTEAU
şi
FREDERIC DUMAS

LUMEA TĂCERII

Versiunea românească: Alfred Neagu

CUPRINS

INTRODUCERE
de Anthony Brandt

CAPITOLUL 1 OAMENII PEŞTE
CAPITOLUL 2 BEȚIA ADÂNCULUI
CAPITOLUL 3 NAVE SCUFUNDATE
CAPITOLUL 4 GRUPUL DE CERCETĂRI SUBACVATICE
CAPITOLUL 5 SCUFUNDĂRI ÎN PEȘTERI
CAPITOLUL 6 COMOARA DIN ADÂNCURI
CAPITOLUL 7 MUZEUL SCUFUNDAT
CAPITOLUL 8 LA NOUĂZECI DE METRI ADÂNCIME
CAPITOLUL 9 DIRIJABILUL SUBMARIN
CAPITOLUL 10 ÎNSOȚITORII NOȘTRI DIN MARE
CAPITOLUL 11 MONȘTRII PE CARE I-AM ÎNTÂLNIT
CAPITOLUL 12 PRIM PLANURI CU RECHINI
CAPITOLUL 13 DINCOLO DE BARIERĂ
CAPITOLUL 14 ACOLO UNDE SÂNGELE ESTE VERDE
EPILOG

LUMEA TĂCERII a fost scrisă în engleză de căpitanul Cousteau care, deşi cetăţean francez şi ofiţer în Marina Militară, în tinereţea sa a urmat şcoala americană şi a călătorit mult prin Statele Unite (în ultimii ani a ţinut prelegeri în America şi Marea Britanie despre experienţa sa subacvatică). În pregătirea aestei cărţi a fost sprijinit de James Dugan, fost corespondent la *Yank*, săptămânalul armatei, care a colaborat cu căpitanul Cousteau încă din vremea Celui De-al Doilea Război Mondial.

Tuturor celor care au contribuit la activitatea noastră

INTRODUCERE
de Anthony Brandt

Bariera recifului de 240 de kilometri din largul coastei Statului Belize este cea mai lungă din emisfera vestică și acolo am ajuns să mă scufund cu acvalangul pentru prima oară, de fiecare dată la adâncime tot mai mare, până când m-am trezit că am ajuns la capătul lanțului ancorei, la circa douăzeci şi cinci de metri, adâncimea care delimita marginea recifului de unde acesta se prăvălea în abis. Și încântarea mea creștea cu fiecare scufundare. Ochii mei descopereau spongieri din neamul bureților coșuleț, murene, homari, pești buzați, snaperi galbeni, țestoase marine, corali cea amintesc conformația creierului, mărgean coarne de cerb, bancuri de baracude, rechini doică, pești cu trăgaci, câte un calcan ascuns în nisip, melci de mare târându-se pe corali, pești papagal, pești scorpion, gorgone, pești

damselfish[1], epinefeli și mulțime de alte și alte minuni subacvatice, toate etalând cele mai vii culori imaginabile. Varietatea lor era copleșitoare. Îmi amintesc că la o ultimă scufundare am fost împins de curenți într-un mic canion unde am dat nas în nas cu un trigerfish, roșu aprins, calm, plutind ca un rege al mării și vădind față de mine aceeași curiozitate ca și mine față de el, gândindu-mă că așa se simte sufletul atunci când se afundă prima oară în lumea aceea: plin de uluire și recunoștință, ca și cum ar simți atingerea lui Dumnezeu.

Iar omul care a făcut posibilă această extraordinară experiență a fost, bineînțeles, autorul Lumii Tăcerii, Jacques-Yves Cousteau, ofițerul de marină care a contribuit la inventarea aparatului de respirat sub apă și cel dintâi care l-a folosit. Este greu de imaginat, la distanța asta în timp, ce senzație a provocat comandantul Cousteau în momentul publicării acestei cărți. La acea vreme, singura posibilitate de scufundare sub apă era cea practicată de profesioniștii în costume de scafandru cu furtunuri prin care era trimis aerul de la suprafață. Costumele de scafandru sunt grele și incomode, nu-ți îngăduie să te miști în voie și nici nu se poate înota cu ele. Scufundătorii înzestrați cu un acvalang pot înota și se pot mișca cu ușurință sub apă, ducând în spate propria rezervă de aer. Era cu adevărat o mare eliberare și echipamentul nu mai era de acum exasperant de costisitor. Și, de fapt, cei mai mulți, dacă nu chiar aproape toți, au la îndemână posibilitatea de a închiria un astfel de echipament. Dintr-o dată lumea subacvatică era la îndemâna oricui, cu puțin antrenament. În 1953 când această carte a apărut pentru prima oară, s-au vândut peste cinci milioane de exemplare în toată lumea. Iar filmul documentar *Lumea Tăcerii*, pe care Cousteau l-a realizat trei ani mai târziu, a fost medaliat la Festivalul de Film de la Cannes cu celebrul Palm d'Or, și a reușit să-și adjudece și Premiul Academiei de Film. Prin anii 1960, vreun milion de americani se aventurau sub apă cu un acvalang, iar producătorii nu pridideau să facă față cererii de astfel de aparate.

Deci nu este greu să înțelegem popularitatea acestei cărți. Acum, pentru prima oară, eroii cărții puteau să înoate alături de delfini și să danseze cu caracatițele. Se plimbau sub apă agățați de înotătoarea dorsală a rechinilor sau de coada diavolilor de mare. Din epavele antice de pe fundul Mediteranei, descopereau capitelurile antice laborios sculptate ale coloanelor de marmură și amfore de vin, încă sigilate după 2000 de ani, zăcând în adâncuri. Acești au fost cei dintâi care s-au aventurat în scufundare liberă în căutarea epavelor și au adus la suprafață vechi porțelanuri și alte suveniruri. Și au început să se scufunde tot mai adânc, tot mai adânc, asumându-și riscuri care au delimitat adâncimile maxime la care se puteau aventura cu un acvalang. Tot aceștia au fost cei dintâi care au încercat *beția adâncurilor*,

---

[1] Damselfish - fără echivalent în românește, pești de recif și de acvariu foarte viu colorați (de unde și denumirea populară de *peşti domnişoară*, amintind de vestimentaţia ochioasă a unei tinere), familia Pomacentridae (n. tr.).

cunoscută sub numele de narcoza cu azot, iar unul dintre ei a fost și cel dintâi care și-a pierdut viața din pricina ei. Au fost și primii scufundători cu astfel de aparate care au fost pândiți de rechini. Și tot ei au fost primii care s-au scufundat în peșterile subterane cu apă dulce. Este o carte ieșită din comun, tulburătoare și plină de revelații în același timp, lectură antrenantă. Cousteau a ajuns să scrie o mulțime de alte cărți, de obicei având și un coautor alături, dar *Lumea Tăcerii* rămâne cea mai pasionantă și cea mai desăvârșită.

De fapt el a fost mai degrabă producător de filme decât scriitor. Încă din copilărie, aparatul de filmat l-a fascinat, aparatul de filmat sub apă. S-a născut în 1910 într-un târg de provincie din departamentul Dordogne, dar a crescut în Paris, călătorind mereu alături de tată și mama sa aflați mereu pe drumuri. Tatăl său era un fel de comis voiajor comercial la firma unui bogat american cu o prietenă franțuzoaică, iar la vârsta de zece ani Jacque s-a mutat la New York cu familia. Ne mărturisește că s-a îndrăgostit de apă pe când avea patru sau cinci ani. Alex Madsen, biograful său, amintea cuvintele lui Jack : „Îmi plăcea să ating apa. La modul fizic. Ceva senzual... Mă fascina mereu atingerea apei.“ Într-o tabără de vară petrecută în Vermont, a învățat să se scufunde și să-și țină respirația. După ce s-a întors în Franța, a adunat bani ca să-și cumpere unul dintre primele aparate de filmat disponibile la acea vreme, aparat făcut de firma Pathé, și s-a și apucat să-l desfacă. Pe la șaisprezece ani, și-a întemeiat propria companie de film și a început să facă propriile sale filme.

În 1929, la vârsta de nouăsprezece ani, a absolvit liceul internat în Alsacia, și a intrat în marina franceză pregătindu-se să devină pilot. Dar cariera sa de pilot în Marina Militară Franceză a fost întreruptă brusc de un accident de mașină din care s-a ales cu douăsprezece oase rupte și cu mâna stângă ușor, dar pe viață, răsucită. În 1936 a primit ordin de a se prezenta la baza Flotei Franceze de la Toulon, pe malul Mediteranei. În acea vară a avut ocazia de a se întâlni și împrieteni cu un alt ofițer de marină, Philippe Tailliez, și cu un artist ce-și făcea veacul pe malul mării, pe nume Frédéric Dumas. Și astfel cei trei și-au făcut obiceiul de a bate țărmurile la Mourillon și, cu o pereche de ochelari de înot, au început să privească lumea subacvatică. Și-au confecționat propriile lor tuburi de respirat din niște furtunuri de grădină, iar Cousteau a început să se gândească cum să-și facă un aparat de respirat sub apă, mai întâi folosind o butelie de oxigen - dar oxigenul devine toxic la o adâncime de zece metri - după care a trecut la aerul comprimat. În același timp făcea și filmări sub apă, confecționându-și o carcasă etanșă pentru aparatul de filmat.

Însă Cel de-al Doilea Război Mondial a pus capăt acestor preocupări. Cousteau și-a petrecut mai toți anii războiului la Paris, unde a activat în cadrul mișcării clandestine franceze (pentru această activitate a fost și decorat, dar nu a dorit să vorbească niciodată despre asta), dar alte perioade și le-a petrecut pe malul mării alături de familia sa abia întemeiată. Pe la mijlocul anilor 1930, s-a căsătorit cu fiica unui amiral. Pièrre, fratele său mai mare, era ziarist cu orientare de extremă dreaptă şi a colaborat cu

naziștii, colaborare pentru care a fost judecat și condamnat la moarte după război; mai târziu, sentința a fost comutată în închisoare, a petrecut mulți ani în pușcărie și a murit de cancer la scurtă vreme după eliberare. În acest timp, Jacques a reușit să construiască și să dezvolte ceea ce a denumit el *acvalangul*, în cooperare cu firma Aer Lichid, și l-a testat în mod secret în 1943 în râul Marna. După ce a rezolvat câteva mici detalii privind forma sa, și-a petrecut vara anului 1943 pe malurile Mediteranei, învățând, alături de Dumas și Tailliez cum să-l folosească.

Restul poveștii este relatat în paginile acestei cărți, și n-are rost să-l mai menționăm și noi aici. Cartea și apoi filmul, l-au făcut pe Cousteau celebru. A reușit să-și dobândească o mulțime de sprijinitori și donatori, a reușit de asemenea să achiziționeze Calypso, navă detector de mine din Al Doilea Război Mondial pe care a transformat-o în navă de cercetări și de scufundări, după care a devenit directorul Institutului Oceanografic din Monaco, fondat de către bunicul prințului Rainier, și s-a apucat de-a binelea de făcut filme. Într-un timp uluitor de scurt a devenit o forță în lumea oceanografiei. S-a implicat mai întâi în problemele de mediu în anii 1960, când guvernul francez a propus să deverseze reziduurile nucleare în Mediterana. Cousteau a protestat vehement și guvernul francez a ascultat. Timp de zece ani acest plan a fost amânat. Tot Cousteau a fost cel dintâi care a pus la punct o tehnologie care să permită scufundătorilor cu acvalang să trăiască sub apă vreme de săptămâni sau chiar luni în laboratoare subacvatice. A fost un vizionare și a vorbit cu convingere despre evoluția unei noi ființe umane, a unui *homo aquaticus*, care să trăiască și să respire sub apă, probabil cu ajutorul unui aparat bionic atașat de mâini care să-i extragă oxigenul necesar din apa de mare.

Înainte fusese ofițer de marină militară, specialitatea artilerie. Acum a ajuns cunoscut pretutindeni în lume drept un vestit conferențiar în probleme ale mării. A fost consilier al unor președinți și prinți. Revista *Time* i-a pus profilul pe copertă, iar John F. Kennedy, președintele Statelor Unite, l-a decorat cu cea mai înaltă distincție a Național Geographic Society, Medalia Hubbart.

Dacă ideea unui *hommo aquaticus* a fost un proiect vizionar, celelalte proiecte științifice, explorări și filme pe această temă au fost realizări autentice. Să faci filmări în natură este o întreprindere foarte costisitoare, dar Cousteau n-a precupețit nici o cheltuială și a compensat pierderile financiare prin capacitatea de a încânta oamenii și a-i face să contribuie bănește. L-a convins pe Ted Turner[1] să investească masiv în proiectele sale, în schimbul unor seriale pentru canalul de televiziune al acestuia. A făcut filme pentru canalul TV ABC, sub titlul *Lumea Subacvatică a lui Jacque Cousteau*, și a câștiga șaptesprezece premii Amy de-a lungul anilor în care au fost prezentate aceste filme. Cousteau avea un fler deosebit de a descoperi talente. Louis Malle și-a făcut ucenicia în domeniul filmului pe când lucra ca tânăr ucenic sub mâna lui Cousteau. David Wolper a fost unul dintre primii directori de film ai lui

[1] Magnat media, fondatorul CNN (n. trad.)

Cousteau. Filmările însemnau o muncă grea, dar Cousteau era făcut pentru o astfel de muncă, era în stare să lucreze fără să-și îngăduie o clipă de somn perioade uluitoare. Odată s-a scufundat într-o perioadă de convalescență, după o afecțiune la coloană; probabil că a îndurat dureri cumplite, dar cu toate astea s-a scufundat.

Uneori era foarte greu să lucrezi cu el, și era la fel de dificil să pui mâna pe el, pentru că o lua din loc într-o clipită să se ducă la o conferință, întâlnire, prelegere angajată, când la Hollywood, când la New York, la Paris, oriunde îl chema vreun evenimente remarcabil. Și-a trăit viața într-un permanent vârtej. Era o stea și avea pretenția să fie tratat ca un star. În 1964 a câștigat o nouă Medalia a Academiei de Film pentru *O lume Fără Soare*, un documentar al muncii de cercetare întreprinsă în Conshelf II, un laborator subacvatic în formă de stea, unul dintre proiectele sale. A devenit unul dintre cei mai mari reprezentanți de știință popularizată, un fel de mare dascăl al publicului, dezvăluindu-le oamenilor ce înseamnă lumea subacvatică, arătându-le acestora cât de fascinantă și variată era lumea aceasta. Și cât de fragilă, totodată. A adus mereu în atenția lumii problemele de mediu cu care este confruntată în lumea oceanelor: a dezvăluit gunoaiele care plutesc în mijlocul Atlanticului, înceata moarte a recifelor de corali, ce înseamnă scufundarea deșeurilor radioactive. A demonstrat că șase sute de milioane de oameni, de la îndepărtatele izvoare ale Nilului până la cei de pe țărmurile Mării Negre își aruncă gunoaiele de tot felul în apa care ajunge în Mediterana. Într-o declarație făcută unei publicații franceze spunea: „Mediterana va fi cea dintâi care va muri, devenind un avertisment pentru întreaga lume“. La un moment dat a fost abordat propunându-i-se să devină candidat al *verzilor* din Franța, dar a refuzat această demnitate: avea mai multă autoritate și putere decât orice fel de ales oficial. El era un mare actor pe scena internațională politico-ecologică. Și, în plus, era un om care nu-și găsea liniștea, era mereu în mișcare, mereu gândea alte și alte proiecte, explorând noi zone ale planetei. A filmat în Antarctica, în bazinul Amazonului, în Pacificul de Sud, în Marea Roșie. Iar filmele sale au fost purtătoare ale unui mesaj elocvent: noi otrăvim planeta, și ne-a mai rămas atât de puțin timp să reparăm daunele aduse. Atenție! Mare atenție!

Cu toate aceste Cousteau a fost un om plin de speranțe, cu o predispoziție fundamental optimistă. Și-a pierdu fiul cel mai mare, care lucra alături de el, într-un accident de avion. Dar nimic nu l-a putut opri. Când a murit în 1997, la vârsta de optzeci și șapte de ani, încă lucra și avea proiecte pentru următorii cinci ani. Nu era omul care să fie interesat să privească în urmă, să se apuce, să zicem, să-și scrie autobiografia. Ce rost ar fi avut? Viitorul este aici și trebuie să punem mâna pe el. Simțea o mare și fundamentală bucurie în a trăi și a descoperi viața tuturor ființelor. Încă de la început a tratat cu respect ființele vii. Madsen a amintit cuvintele spuse de el la un moment dat: „Dacă există Dumnezeu și dacă îl interesează viața, atunci cu siguranță că este la fel de interesat de pudelul francez ca și de tine.“ În cele din urmă, Cousteau a devenit un fel de reprezentant al conștiinței noastre, cel care ne-a adus mereu

aminte de responsabilitatea noastră față de această lume pentru care nu trebuie să precupețim nimic. A fost un vizionar, un pionier al procesului conștient tot mai pregnant al legăturii intrinsece a întregii lumi vii.

Cine ar putea să-i ia locul?

CAPITOLUL 1
OAMENII PEȘTE

Într-o bună dimineață prin iunie 1943, m-am nimerit în stația de la Bandol, pe Riviera Franceză și mi-am ridicat o cutie de lemn trimisă expres de la Paris. În ea se afla o sculă nou nouță care-mi trezea multe speranțe, rezultatul unor ani de eforturi și vise: un *plămân* automat de scufundare cu aer comprimat conceput de Émile Gagnan și de mine. M-am repezit cu el la Vila Barry unde mă așteptau tovarășii mei de scufundări - Philippe Tailliez și Frédéric Dumas. Nici o ceată de copii n-a deschis vreodată cadourile de Crăciun cu mai multă emoție decât noi când am desfăcut primul nostru acvalang. Dacă funcționa, avea să revoluționeze tehnica scufundărilor.

Am găsit în pachet un ansamblu de trei butelii de aer comprimat de mărime modestă, legat de un regulator de aer de mărimea unui ceas deșteptător. Din regulator ieșeau două tuburi care se uneau la un mușțiuc pentru gură. Și cu echipamentul acesta agățat în spate, cu o mască etanșă peste ochi și nas și niște labe de înot aveam de gând să pornim să zburăm nestingheriți în adâncurile mării.

Ne-am grăbit să ne ducem într-un golf adăpostit unde să ne putem desfășura în taină activitatea, departe de ochii curioși ai celor ce făceau baie și ai trupelor italiene de ocupație. Am verificat mai întâi presiunea aerului. Butelii aveau aer comprimat la o sută cincizeci de ori presiunea atmosferică obișnuită. Îmi era foarte greu să-mi stăpânesc exaltarea și să discutăm în liniște planul primei scufundări. Dumas, cel mai bun scufundător în apnee din Franța, avea să rămână pe mal, odihnit și la căldură, pregătindu-se să se scufunde imediat pentru a-mi veni în ajutor dacă avea să fie nevoie. Simone, soția mea, urma să înoate la suprafață doar cu un tub de respirat ca să mă supravegheze prin masca de scufundat. Dacă făcea cumva vreun semnal că lucrurile nu mergeau prea bine, Dumas avea să se scufunde după mine în câteva secund. Didi, cum i se spunea lui Dumas pe Riviera, se putea scufunda în apnee până la douăzeci de metri.

Cei trei prieteni m-au înhămat cu cele trei butelii în spate, cu regulatorul ajustat la gât și furtunurile trecute peste cap. Am tras un scuipat pe sticla incasabilă din interiorul măștii și am spălat-o în apa mării ca să nu se aburească pe dinăuntru. Mi-a ajustat marginile de cauciuc moale ale măștii de scufundare în dreptul frunții și al pomeților obrazului. Mi-am fixat mușțiucul sub buze și i-am apucat cu dinții butonii. O supapă de mărimea unei agrafe de prins hârtii avea să-mi permită să trag aer și să-l elimin sub apă. Mergând împleticit cu aparatul acela de vreo treizeci de kilograme în spinare, am pornit

bălăngănindu-mă ca un Charlie Chaplin să intru în mare.

Aparatul de scufundare era conceput în așa fel încât să aibă o ușoară tendință de flotabilitate. M-am întins pe apa aceea rece pentru a verifica în ce măsură mi se aplica și mie principiul lui Arhimede care spunea că un corp solid scufundat într-un lichid este împins la suprafață de o forță egală cu greutatea lichidului dislocuit. Dumas m-a pus de acord cu Arhimede punându-mi la centură vreo trei kilograme și ceva de plumb. M-am lăsat ușor să mă scufund pe nisip. Am simțit că trag în piept fără efort o minunată gură de aer. Când inhalam se auzea un ușor șuierat și un sunet de bule atunci când dădeam aerul afară. Regulatorul regla aerul exact la presiunea de care aveam nevoie.

M-am uitat în adâncuri cu acelaşi sentiment că încalc un hotar, sentiment pe care l-am trăit de fiecare dată la fiecare scufundare. Sub mine se deschidea un canion destul de modest, plin de o iarbă de un verde închis, de arici de mare negri și niște alge mici și albe ca niște floricele. Niște pești mărunți s-au arătat și ei pe acolo. Plaja de nisip se povârnea apoi pierzându-se înntr-un infinit limpede și albastru. Soarele m-a izbit deodată atât de puternic că am fost nevoit să-mi mijesc ochii. Cu brațele lipite de trup, am dat ușor din labe și am început să mă scufund, tot mai repede, urmărind stâncile pe lângă care treceam. Am încetat să mai dau din labe și inerția m-a făcut să lunec într-un zbor fabulos. Când m-am oprit, mi-am golit plămânii de aer și mi-am oprit respirația: volumul acum redus al corpului a scăzut și forța de împingere în sus a apei și am început să mă scufund ca într-un vis. Am tras o gură copioasă de aer și n-am mai expirat și am început să mă ridic spre suprafață.

Acum plămânii mei au început să aibă un alt rol: acela al unui sistem foarte sensibil de reglarea a balastului. Am început să respir normal și rar, mi-am aplecat capul și am început să înot normal în jos spre adâncimea de zece metri. N-am simțit că presiunea apei asupra mea ar fi crescut, deşi la adâncimea la care am ajuns era de două ori mai mare decât la suprafață. Acvalangul îmi furniza automat aer la presiune tot mai mare ca să compenseze presiunea la adâncimea la care eram. Prin țesuturile delicate ale plămânilor omenești această presiune în plus era transmisă circuitului sangvin și se transmitea instantaneu în tot trupul acela care nu era apăsat de presiune. Nici creierul nu înregistra vreo diferență de presiune. Mă simțeam în largul meu, în afară de o ușoară durere în ureche mijlocie și cavitățile sinusurilor. Am înghițit în sec, cum se face în avion pentru a deschide trompele lui Eustache și durerea a trecut (nu purtam dopuri în urechi, o practică periculoasă atunci când te scufunzi; dopurile de urechi ar fi păstrat o bulă de aer între ele și timpan; presiunea care s-ar fi produs în tuburile lui Eustache ar fi împins timpanele în afară și, în cele din urmă, ar fi plesnit).

Am ajuns la fund într-o stare de euforie. Un banc de sardine argintii[1], rotunde și turtite ca niște

[1] Sardine - sars în original, pești din familia Clupeidae, din care face parte şi heringul, denumirea pare să provină de la Insula Sardinia, unde erau în număr foarte mare (n. tr.).

farfurii, înotau prin acel haos de stânci. Mi-a ridicat privirea: acum suprafața mării lucea ca o oglindă imperfectă. Iar în mijlocul acestei oglinzi se vedea silueta zveltă a Simonei, părând acum doar o păpușă. Am făcut un gest cu mâna. Păpușa mi-a răspuns.

Apoi am început să mă fascineze aerul pe care-l expiram: pe măsură ce se ridicau, bulele de aer se umflau tot mai mult, fiindcă presiunea era tot mai mică, dar erau turtite într-un chip ciudat, datorită forței cu care se împingeau în apă în vreme ce se străduiau, nerăbdătoare, să urce, parcă erau niște pălării de ciupercă. Atunci mi-am dat seama de importanța pe care aveau s-o aibă aceste bule în timpul scufundărilor care aveau să urmeze: atâta timp cât aerul se bulucea spre suprafață pentru cei de acolo totul era în regulă, când șirul acela de bule dispărea urma îngrijorarea, disperarea, măsuri de intervenție rapidă. Bulele ieșeau șuierând din regulator și-mi țineau acum tovărășie. Mă simțeam mai puțin singur. Am înotat în jurul stâncilor și m-am comparat cu sardinele acelea. Într-un mediu de opt sute de ori mai dens decât aerul să înoți orizontal ca un pește era o metodă foarte logică. Dar să te oprești și să stai așa fără să fii agățat de nimic, fără furtunurile de aer spre suprafață, mi se părea un vis. Uneori noaptea visasem adesea că zburam întinzându-mi brațele ca niște aripi. Dar acum zburam fără aripi (din momentul acelui zbor cu acvalangul, n-am mai visat niciodată că zbor).

M-am gândit la scafandrul acela în costum greoi, mergând pe unde eram eu, pășind cu bocancii aceia grei și chinuindu-se să înainteze câțiva metri, obsedat de tuburile acelea ombilicale și cu capul prins în casca de cupru. Pe când practicam scufundarea liberă, l-am văzut cum se apleca periculos de mult în față ca să facă doar un pas, încorsetat în costumul acela în care simțea o presiune mai mare la glezne decât la cap, un om handicapat într-un mediu străin. Din ziua aceea aveam să înotăm mile și mile, printr-un tărâm pe care nici un om nu l-a mai cunoscut înainte, cu totul liberi și nestânjeniți, cu trupul nostru simțind exact ceea ce simt peștii.

Am făcut aproape toate manevrele posibile cu acel acvalang - loopinguri, m-am dat peste cap, am făcut răsturnări laterale, am stat cu capul în jos sprijinit doar într-un deget și am izbucnit în râs, un râs strident distorsionat. Dar nici una dintre aceste manevre nu a dereglat ritmul automat al detentorului de furnizare a aerului. Eliberat de gravitaţie și de flotabilitate, acum zburam prin acel spațiu.

Ajunsesem să obțin o viteză de două noduri, fără să mă folosesc și de brațe. Am țâșnit vertical depășind șirul bulelor de aer. am coborât apoi la 20 de metri adâncime. Mai atinsesem adâncimea asta fără aparat de respirat, dar nu știam ce se întâmplă mai jos de frontiera asta. Cât de mult ne puteam scufunda cu instalația asta?

Trecuseră cincisprezece minute de când părăsisem golfulețul. Regulatorul susura în același ritm stabil și la adâncimea de circa douăzeci de metri și aș fi putut sta acolo o oră întreagă cu rezerva de aer pe care o aveam. M-am decis să rămân atâta timp cât îmi îngăduia apa aceea rece. Acum vedeam niște crevase ademenitoare pe lângă care înainte fuseserăm siliți să trecem în fugă. Am început să înot încet

încet, centimetru cu centimetru într-un tunel întunecat și îngust, frecându-mă cu pieptul de fundul său și cu buteliile zăngănind metalic de tavan. În astfel de cazuri în mintea omului se bat cap în cap două idei: una îl îndeamnă să continue mai departe atrasă de mister, cealaltă îi aduce aminte că este doar o ființă cu un bun simț care ar trebui să-l țină în viață, dacă va ține seama de el. M-am izbit de tavan: folosisem deja o treime din aerul disponibil și deveneam mai ușor. Prin minte mi-a trecut gândul că, în nebunia aceea, aș putea să-mi retez de stânci furtunurile de aer. M-am sucit și m-am așezat pe spate.

Tavanul peșterii era plin de homari[1]. Stăteau agățați acolo de tavan ca niște imense muște. Stăteau cu capul și antenele îndreptate spre intrarea peșterii. Am tras mai puțin aer în piept ca să nu ajung să mă frec şi cu pieptul de ei. Afară, deasupra, era Franța cea înfometată. M-am gândit la sutele de calorii pe care le pierde un scufundător în apa acea rece. Am ales vreo doi homari așa cam la o jumătate de kilogram și i-am desprins cu grijă de pe tavan, încercând să nu mă ating de țepii lor care tare mai ustură. Și i-am dus la suprafață.

Simone înotase la suprafață urmărind dârele de bule ori încotro m-aș fi dus. A început să înoate spre mine. I-am înmânat homarii și m-am scufundat din nou în vreme ce ea ieșea la suprafață. Și a ieșit exact de sub o stâncă pe care stătea un adormit cetățean provensal cu o undiță în mână. Care brusc vede o blondă ieșind din răvășeala de valuri cu niște homari zbătându-i se în mână. Și care-i spune: „Nu vreți, vă rog, să mi-i țineți puțin?“ și-i plasează pe stâncă. Pescarul a scăpat bățul din mână.

Simone s-a mai scufundat de cinci ori ca să-mi ia homarii din mână și i-a dus pe stâncă. Am ieșit și eu din apă, undeva departe de privirile pescarului. Iar Simone s-a dus să-și ia homarii. Cu ocazia asta i-a spus: „Monsieur, puteți să păstrați unul. Sunt foarte ușor de prins dacă faceți cum am făcut eu.“

În timp ce ne delectam cu prada acelei scufundări, Tailliez și Dumas m-am iscodit asupra fiecărui amănunt din experiența acelei scufundări. Și ne-am apucat să ne facem tot felul de planuri cu acvalangul acela. Tailliez s-a apucat să mâzgălească cu creionul pe fața de masă și ne-a anunțat că o dată cu fiecare metru de adâncime pe care-l cuceream în mare, deschideam pentru omenire trei sute de mii de kilometri cubi de spațiu vital. Tailliez, Dumas şi mine avusesem multe de tras împreună. Avusesem parte de opt ani petrecuți în mare în calitate de scufundători în apnee. Noua noastre cheie cu care să deschidem lumea aceea tainică promitea să ne ofere minunății. Și ne-am adus aminte de începuturi...

Prima noastră scula a fost o mască de scufundare subacvatică, instrument cunoscut de sute de ani în Polinezia și Japonia, și folosită din secolul al XVI-lea de scufundătorii de coral din Mediterana, iar în ultimii cincizeci de ani a tot fost redescoperită la fiecare deceniu. Ochiul uman neprotejat este aproape

---

[1] Homarul - *lobster* în original, *Palinurus elephas*, crustaceu obișnuit în Mediterana, trăiește în zonele de coastă, între 20 și 70 de metri, atinge 60 de centimetri și mai multe kilograme (n. tr.).

orb sub apă, dar poate vedea limpede prin acești ochelari etanși.

Prin 1936, într-o bună dimineață la Mourillon, lângă Toulon am intrat în Mediterana și am privit prin niște ochelari Fernez. Eram artilerist în marin a militară, bun înotător, interesat doar de a-mi perfecționa stilul craul. Apa mării constituia doar un inconvenient în plus care-mi irita ochii. Dar am fost uluit de ce-am putut vedea în porţiunea aceea de apă nu prea adâncă, de doar câteva palme de la Mourillon: stânci acoperite cu păduri de alge, care verzi, care brune sau argintii, o mulțime de pești pe care nu-i mai văzusem, ce înotau în apa aceea limpede precum cristalul. M-am ridicat în picioare ca să-mi trag suflarea și am văzut un troleu, niște oameni, stâlpi de iluminat. Mi-am scufundat din nou capul în apă și toată civilizația aceea a dispărut cu o simplă plecăciune. Și m-am trezit într-o junglă niciodată văzută de cei care pluteau pe acoperișul acela lichid și opac pentru ei.

Uneori avem norocul să ne dăm seama că viața noastră o apucă pe alt drum, să ne descotorosim de trecut și să îmbrățișăm ceea ce-i nou și să ne dăm drumul cu capul înainte pe acest drum fără întoarcere. Asta mi s-a întâmplat la Mourillon în acea zi de vară când mi s-au deschis deschis ochii asupra mării.

Curând stăteam și ascultam tot felul de povești despre eroii Mediteranei și ochelarii lor Fernez, despre labele de înot Le Corlieu, și despre niște arme primitive de omorât pești sub apă. Nemaipomenitul Le Moigne se scufunda la Sanary în ocean și omora peștii cu un fel de praștie!

Și se mai vorbea și despre o ființă extraordinară, pe nume Frédéric Dumas, fiul unui profesor de fizică, care străpungea peștii cu o vergea de perdele. Oamenii aceștia trecuseră granița dintre două lumi ostile. Și au trecu doi ani de scufundări doar cu ochelarii aceia înainte de a-l întâlni pe Dumas. Și mi-a povestit cum a început el: „Într-o bună zi de vară, era în 1938, stăteam pe niște stânci când văd deodată un veritabil om pește, într-un stadiu de evoluție mult mai avansat decât mine: nu-și scotea capul din apă ca să respire și, după ce apărea la suprafață după o scufundare, vedeam cum îi țâșnea apa dintr-un tub pe care-l ținea în gură. Și sunt uluit și să-l văd că în picioare avea niște labe de înot din cauciuc. Am stat mut de admirație pentru agilitatea lui și am așteptat să înghețe de frig și să iasă afară. Era locotenentul de navă Philippe Tailliez. Iar arma lui subacvatică funcționa după același principiu ca și a mea. Dar masca de scufundare a lui Tailliez era mai mare decât a mea. Mi-a destăinuit de unde să fac rost de mască de scufundare și labe de înot și cum să-mi încropesc un tub de respirat sub apă dintr-o țeavă de apă de stropit în grădină. Și am stabilit o întâlnire pentru o vânătoare subacvatică. Și ziua aceea a fost o zi mare în viața mea subacvatică.“

Ziua aceea a fost importantă pentru toți: ea ne-a adus în aceeași echipă de scufundători pe Tailliez, Dumas și pe mine. Acum îl cunoșteam și pe Tailliez.

Pe vremea aceea vânătoarea subacvatică făcea furori cu arbalete, sulițe, arme cu arc, săgeți acționate de cartușe, sau cu stilul elegant al scriitorului american Guy Gilpatric care străpungea peștii

prin fandare ca în scrimă. Toana asta la modă a făcut ca litoralul să fie pustiit de pești și să-i facă pe pescarii profesioniști să turbe de furie: pretindeau că am alungat peștii, le-am distrus plasele de pescuit, le-am devalizat năvoadele și, cu tuburile noastre de respirat, am stârnit mistralul.

Într-una din zile, pe când se scufunda, Dumas a observat un tip foarte pitoresc care-l urmărea de pe o barcă imensă cu motor, un tip extraordinar, gol până la brâu. Și își etala tatuajele de pe piept cu tot felul de fete dansatoare și câteva figuri celebre precum mareșalul Lyautey și Papa Joffre. Didi a tresărit când individul a strigat spre el în semn de salut, pentru că l-a recunoscut imediat pe Carbonne, temutul gangster din Marsilia, al cărui idol era Al Capone.

Carbonne l-a chemat pe Didi la scara navei și i-a întins o mână să urce la bord. L-a întrebat cu ce se îndeletnicea:

— Păi mă scufund și eu, i-a răspuns el cu prudență.

— Eu vin mereu aici să am și eu parte de puțină liniște după harababura orașului, i-a replicat Carbonne. Și-mi place ce faci tu aici. Vreau să te văd că te îndeletnicești de treaba asta de pe nava mea.

Iar patronul lui Didi a aflat despre ura pescarilor față de scufundători. Asta l-a stârnit și, pornind cu barca lui printre bărcile pescarilor cu un braț pus protector peste umărul lui Didi, a început să răcnească să se audă:

— Hei, indivizilor, să nu uitați că ăsta-i prietenul meu!

Am făcut haz de Didid cu noul lui patron gangster, dar am băgat de seamă că, din momentul acela, pescarii nu se mai legau de el și au început să-și îndrepte protestele împotriva guvernului, care a luat măsura de a reglementa vânătoarea subacvatică printr-o lege foarte aspră: au fost interzise aparatele de respirat sub apă și armele cu harpoane propulsate de cartușe, scufundătorii erau obligați să-și scoată o autorizație de pescuit și să se înscrie la un club licențiat de vânătoare subacvatică folosind sulițe. Dar de la Menton la Marsilia, țărmul era deja pustiit de fauna mai mare. Și s-a mai observat un lucru: peștii mari de larg au învățat repede cum să stea la distanță respectabilă de armele subacvatice. Se ațineau cu obrăznicie la vreun metru jumătate de arbaletă, exact dincolo de bătaia acesteia, iar când era vorba de o arbaletă cu sandouri de cauciuc mai puternică ce putea bate la doi metri jumătate, vedeam peștii înotând cu puțin dincolo de cei doi metri jumătate. Iar când era vorba de arbalete cu harpon mai mari, se plimbau la peste cinci metri distanță. Vreme de veacuri, omul a fost cel mai puțin periculos animal pentru lumea de sub apă. Dar când a învățat brusc ce înseamnă lupta sub apă, peștii au adoptat imediat măsuri de siguranță.

Pe vremea când scufundarea se făcea doar cu mască, Dumas a făcut așa în joacă un pariu că el putea în două ore să prindă cu sulița lui o sută de kilograme de pește. În timpul stabilit, s-a scufundat de cinci ori la adâncimi între doisprezece și douăzeci de metri. După fiecare scufundare, în scurta perioadă

în care putea să-și țină răsuflarea, venea cu câte un pește imens în suliță. A scos patru epinefeli[1] şi un liche[2] de vreo patruzeci de kilograme. Greutatea totală a prăzii a fost de circa 130 de kilograme.

Una dintre cele mai remarcabile amintiri a fost cea legată de un liche bătăios care probabil să fi avut vreo sută de kilograme. Didi l-a prins în suliță și noi ne-am scufundat pe rând ca să-i dăm o mână de ajutor să se descurce cu el. De două ori am reușit să-l tragem cu greu la suprafață ținându-l în brațe: tipului părea să-i placă la aer la fel de mult ca și nouă, a prins puteri, noi ne-am epuizat forțele și, în cele din urmă, acel împărat al peştilor liche a scăpat.

Eram tineri și uneori ne aventuram dincolo de limitele bunului simț. Odată, Tailliez s-a dus să se scufunde de unul singur în luna decembrie la Carqueiranne împreună doar cu câinele lui, Soika, care-i păzea hainele. Apa avea doar vreo 10 grade Celsius. Philippe încerca să prindă cu sulița un biban uriaș de mare, dar a fost nevoit să-și întrerupă vânătoarea pentru că nu mai putea îndura apa aceea rece. Când a ieșit la suprafață s-a trezit la câteva sute de metri de țărmul acela pustiu. La întoarcere, înotul a fost un chin cum era înțepenit de frig. S-a târât până la o stâncă unde a și leșinat. Mai bătea și un vânt nenorocit. Avea foarte puține șanse de a supraviețui în condițiile acelea vitrege. Împins de un instinct extraordinar, câinele lup l-a acoperit cu trupul lui și i-a încălzit fața cu suflarea lui fierbinte. Tailliez s-a trezit descoperind că avea mâinile și picioarele aproape paralizate și s-a târât anevoie la un adăpost.

În primele noastre cercetări cu privire la fiziologia scufundărilor am încercat să aflăm cum să ne descurcăm cu frigul. Apa este un mai bun conducător de căldură decât aerul și are o capacitate extraordinară de a te slei de calorii. Pierderea de căldură este enormă când stai în apa de mare, punând la grea încercare instalația de încălzire centrală a organismului. Mai presus de orice, organismul trebuie să-și păstreze o temperatură constantă. Atunci când este expus la frig, organismul trece la niște strategii draconice, mai întâi predând în voia frigului pielea, apoi straturile subcutanate, printr-o vasoconstricție a vaselor de sânge superficiale, etalând celebra piele de găină. Dacă frigul continuă să absoarbă căldura, organismul abandonează mâinile și picioarele pentru a păstra căldura pentru centrii vitali. Când temperatura interioară scade, viața celui în cauză este în pericol.

Am descoperit că înotătorii care se înfășoară în pături fac exact ceea ce nu trebuie: nici o învelitoare nu-ți redă căldura, ci obligă doar instalația de încălzire centrală că ardă și mai multe calorii ca să încălzească și noul strat exterior. Iar acest proces de răcire a organismului este însoțit de reacții severe

---

[1] Epinefel - *grouper* în original, *familia Serrranidae, subfamila Epinephelinae*, peşti cu trup îndesat şi gura mare, ajung la dimensiuni în jur de 100 de kilograme, de obicei înghit prada cu totul (n. tr.).

[2] Liche - *speciile Lichia gadigo şi Lichia glauca*, peşte de dimensiuni mari ajungând până la 1 metru lungime, din familia Carangidae, frecvent pe coatele Franţei, rudă apropiată a peştelui pilot (n. tr.).

ale sistemului nervos. Din aceleași motive băuturile fierbinți și alcoolul după a scufundare dificilă sunt la fel de inutile pentru a restabili temperatura externă a corpului. După câte o scufundare ne mai delectam și noi cu o gură de brandy, mai mult pentru efectul său antidepresiv decât pentru că ne așteptam să ne încălzim din asta. Am descoperit că cel mai eficient mod de a restabili căldura corpului este și cel mai evident: să te scufunzi în apa fierbinte a unei căzi de baie sau să stai între două focuri aprinse pe plajă.

Am descoperit de asemenea niște fapte surprinzătoare cu privire la practica de a te unge cu grăsime când este vorba de o baie în apă rece. Grăsimea nu rămâne pe piele, se spală repede și lasă în urmă doar o peliculă unsuroasă, care, departe de a-l proteja pe înotător, chiar sporește ușor pierderea de căldură. Grăsimea ar fi un mod acceptabil de izolație dacă ar putea fi injectată sub piele încât să imite stratul minunat de osânză pe care-l poartă balenele pe dedesubt.

Ca să mă apăr de frig mi-am pierdut zile în șir croindu-mi și vulcanizând tot fele de veșminte cauciucate. În primul costum de acest fel semănam cu Don Quijote. Mi-am confecționat un altul care putea fi umflat puțin pentru a-mi oferi o izolație și mai bună, dar costumul acela nu putea fi echilibrat decât la adâncime, și cea mai mare parte a timpului mă chinuiam să nu fiu aruncat la suprafață sau să cad spre adânc. Un alt neajuns al acelui costum era acela că aerul se ducea cu totul la picioare, lăsându-mă să stau blocat cu capul în jos. În cele din urmă, în 1946, am ajuns să facem costumul cu volum constant pe care-l folosim și acum în apele reci: se umflă de la aerul expirat de înotător pe nas care se elimină pe la marginile dinăuntru ale măștii de scufundare. Valvele de refulare de la cap, încheieturile mâinilor și genunchi îl ajută pe scufundător să aibă o poziție stabilă la orice adâncime și în orice poziție a corpului. Exploratorul Marcel Ichac a descoperit că este eficient și sub ghețurile Groenlandei în cursul recentei expediții arctice organizate de Paul-Émile Victor. Dumas a conceput și el un costum *de mijloc de sezon*, o vestă extrem de ușoară din burete cauciucat care te protejează de frig vreo douăzeci de minute în apă rece de tot și lasă scufundătorului și toată libertatea de mișcare.

Înfumurarea ne-a colorat promițător visele la începutul scufundărilor în apnee. Ne-am amăgit cu gândul că noi, acești ultimi veniți, vom putea atinge adâncimile la care ajungeau culegătorii de perle și bureți de mare care se apucaseră de scufundări încă de când erau niște țânci. În 1939, pe Insula Djerba, în largul coastelor Tunisiei, am urmărit scufundarea confirmată de firul cu plumb a unui extraordinar scufundător de bureți de mare, un arab de șaizeci de ani. Fără nici un fel de aparat de respirație a ajuns la adâncimea de patruzeci de metri, cu un timp de imersiune de două minute și jumătate.

Isprava unor astfel de scufundări este doar pentru niște oameni de excepție. În timp ce scufundătorul se avântă în adâncuri trecând la orizonturi de presiune tot mai mare, aerul din plămâni i se comprimă. Plămânii omului sunt de fapt niște baloane într-o cușcă flexibilă care, o dată cu creșterea presiunii, se comprimă. La treizeci de metri adâncime, aerul din acele baloane ocupă doar un sfert din

spațiul pe care-l are la suprafață, iar la adâncime mai mare, coastele ajung să-și piardă capacitatea de flexiune și s-ar putea să trosnească și să se rupă.

De obicei adâncimea la care lucrează în mod normal scufundătorii de bureți nu depășește nivelul de trei atmosfere, la douăzeci de metri, unde cutia toracică este redusă la o treime față de volumul normal. Și noi ne-am antrenat să ne scufundăm la adâncimea aceea fără aparat. Am făcut scufundări la douăzeci de metri cu o durată de două minute, ajutați de mai multe kilograme de plumb prinse la centură. La peste șase metri greutatea devenea mai mare pe măsură ce cușca toracică era supusă unei presiuni tot mai mari, și eram îngrijorați să nu avem parte de un accident în vreme ce ne îndreptam spre fund.

Tehnica de scufundare în apnee a lui Dumas era destul de simplă: stătea întins pe apă cu fața în jos și respira prin tub; când vedea ceva ce merita atenție în adânc, executa o manevră numită *mișcare din rinichi*, tradus ar însemna *lovitura de șale*, tehnica pe care o folosesc balenele când se scufundă. Când omul stă plutind la suprafață, se îndoaie de mijloc și se îndreaptă cu capul și partea superioară a corpului în jos, apoi își aruncă picioarele drept în aer cu o mișcare bruscă și o ia drept spre adânc. Pentru scufundările rapide trebuie să să fii bine antreanat, să ai tuburile lui Eustache foarte deschise pentru a reacţiona iute la presiunea ce creşte la fel de repede.

Dar când am ajuns la adâncimea pe care o ating scufundătorii de bureți n-am încercat prea mare satisfacție, pentru că marea ne ascundea taine pe care doar puteam să le întrezărim în astfel de scufundări în apnee. Voiam să avem un aparat de respirat, nu atât ca să ne scufundăm și mai adânc ci, pur și simplu, să putem sta acolo mai mult în acel nou tărâm. Am încercat aparatul de scufundare independentă a comandantului Le Prieur - o butelie cu aer comprimat prins la piept care elibera un flux continuu de aer în mască; scufundătorul acționa manual o supapă pentru a egaliza presiunea sa cu presiunea exterioară și pentru a nu pierd aer inutil. Cu aparatul lui Le Prieur am avut parte de minunate momente în mare. Dar frecventele descărcări de aer nu îngăduiau decât imersiuni de scurtă durată.

Armurierul de pe Suffren, crucișătorul pe care eram eu îmbarcat, a confecționat după planurile mele un aparat de respirat cu recircularea oxigenului. A transformat un filtru pentru hidroxid de sodiu și oxid de calciu de la o mască de gaze, o mică butelie de oxigen și o bucată de cameră de motocicletă într-un fel de plămân care repurifica aerul expirat cu bioxid de carbon prin filtrul de hidroxid de sodiu și oxid de calciu. Era un aparat autonom, și puteai să te scufunzi cu el și mai era și silențios. N-am cunoscut nici o senzație mai palpitantă în apă ca atunci când înotam la vreo opt metri adâncime cu acel aparat cu oxigen. Singur, ca în transă în acel tărâm, am simțit că marea îl accepta pe om. Dar starea mea de euforie a fost de foarte scurtă durată.

Mi se spusese că scufundările cu aparat de oxigen sunt sigure până pe la vreo treisprezece metri, așa că i-am rugat pe doi marinari de pe Suffren să vină și să stea într-o barcă mică deasupra mea în timp

ce eu mă scufundam la limita zonei oxigenului. Am început să mă scufund plin de mine și de iluzii. Eram acceptat în acea junglă a mării și aveam să-i aduc un omagiu renunțând la onoarea de a fi un antropoid, așa că mi-am lipit picioarele unul de celălalt și am început să cobor în adâncuri unduind din spinare precum un delfin. Tailliez demonstrase că un om poate înota la suprafață fără să-și folosească mâinile și picioarele, așa că mi-am însușit stilul unui delfin, fără să țin seama de limitele anatomiei mele și a celor trei kilograme de țeavă de plumb înfășurată în jurul centurii mele.

Am continuat să mă ondulez prin apa aceea limpede cristal. La vreo treizeci de metri distanță am zărit un grup de aristocratice plătici aurii[1], cu niște branhii roșii semănând cu niște generali de brigadă britanici. M-am ondulat mai departe și am reușit să mă apropii foarte mult de ele fără să le fac să se alarmeze. Deci rolul de peşte interpretat de mine părea destul de reușit, dar mi-am amintit că aș putea să înot mult mai repede dacă dădeam și mai energic din labele de înot. Am pornit în urmărirea unui pește și l-am încolțit chiar în propria lui ascunzătoare. Și-a înfoiat înotătoarea dorsală și a pornit să-și învârtă ochii neliniștit. A luat o decizie curajoasă și s-a repezit spre mine reușind să-mi scape la mustață. Mai jos am văzut un dințat[2] albastru, mare, cu o expresie de silă pe buze și niște ochi dușmănoși. Stătea așa în suspensie în apa aceea la vreo 13 metri adâncime. Am început să cobor, peștele s-a tras mai departe păstrând o distanță respectabilă.

În momentul acela am simțit că buzele încep să-mi tremure fără să le mai pot controla, pleoapele au început să-mi fluture, spinarea mi s-a îndoit spre spate ca un arc. Cu un gest disperat mi-am smuls greutățile de la centură și mi-am pierdut cunoștința. Marinarii au văzut cum trupul acela a ajuns la suprafață și m-am tras iute în barcă.

Am avut dureri în ceafă și mușchii săptămâni la rând. Am crezut că amestecul acela de sodă și var era de vină nefiind bine curățat. Iarna aceea mi-am petrecut-o pe Suffren improvizându-mi un acvalang cu oxigen, unul care să nu-mi mai dea convulsii. În vară m-am dus înapoi exact în locul acela unde fusesem mai înainte, în larg de Porquerolles și m-am scufundat cu noul acvalang la 13 metri. Convulsiile m-au lovit atât de brusc încât nu-mi mai aduc aminte când mi-am aruncat centura cu lest. Am ieșit la suprafață aproape înecat. Și cu asta am pus capăt interesului meu în acvalangul cu oxigen.

În vara lui 1939, la un dineu oficial am ținut un discurs în care explicam de ce nu va fi război cel

---

[1] Plătica aurie - gold giltheads în original, Sparus aurata, familia Sparidae, din aceeaşi familie cu plătica, ajunge la până la 70 de centimetri și 7 kilograme, are nişte dungi stacojii în zona branhiilor, amintind de uniforma brigadierilor britanici (n. tr.).

[2] Dințat - în original Dentex, *Dentex dentex*, specie de Aparidae, poate ajunge la 1 metru şi peste şaisprezece kilograme, cu o dantură foarte proeminentă, de unde şi numele (n. tr.).

puțin în următorii zece ani. Patru zile mai târziu, eram la bordul crucișătorului meu, gonind spre vest cu ordine tainice: a doua zi la Oran am auzit declarația de război. În rândul navelor lângă care eram ancorați și noi se afla un divizion de torpiloare ale Marinei Britanice, dintre care unul era blocat din pricina unui cablu gros de oțel răsucit în jurul elicei. În Oran nu exista nici un scafandru. M-am oferit voluntar să mă scufund în apnee să văd care era situația.

Nici măcar atunci când i-am văzut elicea nu mi s-a potolit entuziasmul: cablul acela gros era răsucit de șase ori în jurul axului și de mai multe ori în jurul elicei propriu-zise. Mi-am mobilizat cinci scufundători pricepuți de pe nava mea și ne-am scufundat pe rând ca să dezrăsucim cablul acela. După ore întregi de chin, am eliberat elicea și ne-am târât înapoi pe nava abia mai ținându-ne în picioare. Nava torpilor a plecat împreună cu divizionul și, pe când trecea pe lângă noi, echipajul s-a aliniat la balustradă și a scos trei rânduri de urale în cinstea franțujilor nebuni. În ziua aceea am învățat că efortul exagerat în acele condiții sub apă era nebunie curată. Era absolut necesar să avem un aparat de respirat pentru astfel de munci.

Mai târziu, în cursul războiului, pe când lucram în Serviciul de Informații al Marinei la Marsilia, pe vremea când eram sub ocupație germană, comandantul meu a insistat să fac mai departe experiențe în domeniul scufundărilor atunci când sarcinile la bord îmi vor permite. Iar scufundările erau o acoperire care mi-a îngăduit să-mi continuu activitatea de informații. Am testat aparatul de scufundare Fernez, care consta dintr-un tub de aer cuplat la o pompă de la suprafață. Tubul de aer ajungea la gura scufundătorului cu o supapă în formă de cioc de rață prin care trecea un curent continuu de aer pompat de la suprafață. Scufundătorul avea acces la aer printr-un mușțiuc prin care sugea aer atât cât avea nevoie. Era cel mai simplu aparat de respirat sub apă care a fost imaginat vreodată. Am pus un om de pază la suprafață și jumătate din aer l-am risipit aiurea, dar măcar n-am mai folosit oxigenul acela prețios.

Într-una din zile mă bucuram de faptul că respiram în voie cu instalația cu pompare Fernez, când am simțit o izbitură în piept. Bolboroseala bulelor de aer a încetat. Instantaneu mi-am blocat glota, păstrând în plămâni cât aer mai aveam, am tras de furtunul de aer care a venit spre adânc fără nici un fel de rezistență: furtunul se rupsese de la suprafață. Am înotat spre barcă. Abia mai târziu mi-am dat seama de pericolul prin care trecuse: dacă nu mi-aș fi blocat instinctiv valva de aer din gât, prin furtunul acela mi-ar fi venit aer de la suprafață cu presiune mult mai mică, iar presiunea apei unde mă aflam mi-ar fi zdrobit plămânii, în acea groaznică *stoarcere*.

Când ai parte de testări de aparate care-ți pun viața în pericol, accidente de genul ăsta te fac să cauți cu tenacitate o soluție de îmbunătățire. Într-una din zile tocmai lucram la un sistem de a preveni ruperea furtunurilor pe când Dumas se afla la peste douăzeci de metri adâncime, respirând exact cu ajutorul furtunului Fernez. Eu eram în barca de serviciu supraveghind furtunul care a pleznit sub ochii mei. Dumas se afla acolo jos, prizonier al unei presiuni de trei ori mai mare decât cea de la suprafață.

Am prins capătul furtunului înainte de de a apuca acesta să se scufunde, și am început să-l înfășor pe tambur cu disperare, năucit că nu știam ce i se întâmplase. Simțeam smucituri disperate din adânc, apoi a apărut și Dumas: congestionat la față, tușind aproape sufocat, cu ochii ieșiți din orbite. Dar măcar era în viață. Și el reușise să-și blocheze glota la timp și apoi se cățărase pe furtun agățându-se de el când cu o mână când cu cealaltă. Ne-am ocupat de aparatul acela până l-am făcut să funcționeze mult mai în siguranță, dar sistemul acela cu pompă de la suprafaţă nu ne putea duce prea departe: ne ținea agățați de o lesă, iar noi ne doream libertate.

Visam la un aparat autonom cu aer comprimat. În locul unei valve manuale ca la aparatul Le Prieur, voiam un sistem automat care să ne furnizeze aer fără ca scufundătorul să se gândească tot timpul la el, un sistem precum acela folosit în măștile de oxigen ale piloților de mare altitudine. M-am dus la Paris să stau de vorbă cu un inginer care știa despre ce era vorba. Am avut norocul să-l întâlnesc pe Émile Gagnan, expert în echipamente industriale pe gaz ale unei corporații internaționale uriașe. Era prin decembrie 1942, când pe când îi explicam lui Émile cam ce voiam de la el. El a dat încurajator din cap și m-a întrerupt brusc:

— Vrei cumva ceva de genul acesta? mi-a spus el și mi-a întins un mecanism mic din bachelită. Este o supapă de admisie la care lucrez acum pentru alimentarea automată a unor motoare de automobil cu gaz de butelie.

La vremea aceea nu prea exista combustibil pentru mașini și erau în curs tot felul de proiecte pentru folosirea în acest scop a vaporilor de cărbune și gaz natural.

- Și aici este aceeași problemă ca și în cazul vostru, mi-a spus Émile.

În doar câteva săptămâni am pus la punct primul nostru regulator automat. Eu și Emil am ales o zonă pustie de pe malul Râului Marne pentru un test de scufundare. El a rămas pe mal în vreme ce eu am început să intru în apă până mi-a trecut peste cap. Regulatorul îmi trimitea aer suficient fără nici un efort din partea mea. Numai că aerul ieșea continuu risipindu-se prin furtunul de evacuare cam la fel ca și la sistemul Fernez. Am încercat să stau sub apă în cap: debitul de aer aproape că s-a oprit, nu mai puteam respira; am încercat să înot orizontal, iar aerul venea la un debit perfect controlat. Dar cum oare să te scufunzi când regulatorul nu mai putea funcționa când erai cu capul în jos?

Eram înghețat de frig, și ne-am întors dezamăgiți cu mașina, încercând să ne dăm seama de ce regulatorul funcționa în acel mod. Aveam în mână o minune de aparat cu o primă treaptă eficientă de reducție a presiunii de la o sută cincizeci de atmosfere la șase atmosfere și o a doua treaptă de control al presiunii care să țină cont de presiunea necesară de aer pentru respirație și de volumul necesar la nivelul respectiv. Și înainte de a ajunge noi la Paris și găsiserăm soluția.

Când stăteam în picioare în apă, nivelul la care se afla capătul de evacuare era mai sus decât capătul de debit, și acei cincisprezece centimetri diferență de presiune lăsa aerul să iasă afară în exces;

când stăteam cu capul în jos, evacuarea era cu cincisprezece centimetri mai jos, împiedicând ieșirea aerului; când înotam orizontal, admisia și evacuarea erau la același nivel de presiune, iar regulatorul funcționa perfect. Am ajuns la simpla soluție de a plasa evacuarea cât mai aproape de admisie așa încât diferențele de presiune să nu întrerupă fluxul de aer. La un bazin de încercări din Paris, această îmbunătățire a funcționat perfect.

CAPITOLUL 2
BEȚIA ADÂNCULUI

A fost o vreme memorabilă perioada primei veri când am folosit acvalangul în mare. Era anul 1943, mijlocul războiului într-o țară ocupată, dar, cum trăiam bucuria scufundărilor, nu prea ne gândeam la toate aceste împrejurări neobișnuite. În vila Barry locuiam: Dumas, Tailliez , soția și copilul său, Claude Houlbreque, cineastul, și soția, Simone și cu mine, plus cei doi copii ai noștri. Ne vizitau destul de des Roger Gary și soția lui, acesta fiind un vechi prieten al meu, director al unei firme de vopsele din Marsilia. Pentru cei din trupele de ocupație, noi probabil că le păreau un fel de bandă de oameni împătimiți ai vacanțelor.

Prima obligație a scufundătorilor era aceea de a hrăni ceata asta de doisprezece oameni. Tailliez s-a dus la țară și s-a întors cu vreo două sute de kilograme de fasole uscată, pe care am depozitat-o în beciul de cărbune și din care mâncam la micul dejun, la prânz și cină, și ca să rupem monotonia, și nişte verzături. Dar când te scufunzi pierderea de calorii este mai mare decât într-o oțelărie, Reușiserăm să obținem cartele cu rații pentru muncă grea ceea ce ne permitea câteva grame de unt și ceva mai multă pâine. Carnea era o raritate. Mâncam ceva pește. Am făcut noi o socoteală că în halul în care eram de slăbiți, un vânător subacvatic pierdea mai multe calorii gonind după pești și luptându-se cu ei decât ar fi putut compensa bucata lui de vânat.

În vara aceea am înregistrat în jurnalul de bord cinci sute de scufundări cu acvalangul. Cu cât ne obișnuiam mai mult cu el, cu atât ne temeam mai mult să nu întâmpinăm aceleași catastrofe precum cele avute cu cel de oxigen sau cu pompa Fernez. Ni se părea că treaba era prea ușoară. Fiecare instinct ne spunea că nu puteam să invadăm marea chiar cu atâta obrăznicie. Ne așteptam ca în orice zi să avem parte de o capcană care ne aștepta acolo în adânc pe Dumas, Tailliez și pe mine.

Prietenii noștri de pe uscat ne ascultau poveștile despre scufundări cu o plictiseală care ne scotea din sărite. Eram în felul acesta îmboldiți să facem fotografii pentru a le arăta ce vedeam noi acolo. Cum eram mai tot timpul în mișcare am început bineînțeles cu fotografii în mișcare, adică filme. Primul aparat de filmat a fost un învechit Kinamo pe care l-am cumpărat pentru echivalentul a 25 de dolari. Papa Heinic, un refugiat maghiar, i-a confecționat niște minunate lentile; Leon Veche, mecanic pe torpilorul Le Mars, i-a făcut o carcasă etanșă. În perioada aceea de război nu aveam cum să facem rost

de film de 35 mm, așa că am cumpărat niște bobine cu film Leica de vreo 15 metri și am tăiat negativele la dimensiune într-o cameră obscură.

Unul din locurile unde filmam era Insula Planier, principala radă a portului Marsilia, unde se afla și vestitul far pe care trupele germane în retragere l-au distrus fără nici o motivație în 1944. Sub Insula Planier se făcea un platou stâncos înșelător pe care zăcea vaporul englez *Dalton,* cu prova la vreo treisprezece metri adâncime și restul navei înclinată abrupt cu pupa spre adânc. Nava avusese o soartă interesantă.

Dalton părăsise Marsilia în noaptea de Crăciun a anului 1928, cu o încărcătură de plumb fiind navlosită unei companii de navigație grecești. Atrasă de farul de pe Insula Planier ca un țânțar de lumina lămpii, nava s-a îndreptat direct spre insulă s-a izbit zdravăn de ea și s-a scufundat. Paznicul farului a coborât repede și a salvat întregul echipaj. După cum povestea paznicul farului, toți erau beți criță, de la băieții de cabină la comandant. Spiritul sărbătorilor îi copleșise pe toți, fără deosebire.

Cu aprobarea administrației farului, Tailliez, Gary, Dumas, Houlbreque și cu mine am debarcat de pe nava de aprovizionare care venea săptămânal acolo încărcați cu acvalanguri, sulițe, arbalete, aparate de filmat, compresor de aer și mâncare. Toți cei de la far erau cu nervii încordați la limită, întrebându-se îngrijorați când vor distruge naziștii farul, sau când vreun submarin englez va ieși noaptea la suprafață să ocupe insula. Am coborât scările de piatră și am intrat în mare, înotând spre forpicul lui *Dalton*. Adâncimea la care se afla era și mai bine subliniată de un perete de stâncă abrupt ca și de senzația neplăcută din urechi pe măsură ce coboram tot mai mult în adânc. Când te scufunzi cu capul în jos în apa aceea a cărei presiune crește permanent ai senzația că pătrunzi în mediul acela ca o pană în lemn, apăsat din toate părţile, pentru ca, după ce înghiți în sec, să simți cum ți se echilibrează urechile și te te mişti în largul tău.

Am depășit prova zdrobită și am coborât de-a lungul lateralei foarte lungi a navei spre adânc, dincolo de puntea pe jumătate spintecată și contorsionată pe care se vedea un tambuchi căscat. Ne-am strecurat prin tambuchi, clipind din ochi ca să ne acomodăm vederea cu întunericul acela. Am dat de un tunel mare care ducea în jos. Era pavat cu nisip și table de oțel, acolo unde *Dalton* fusese spart în coliziune, o gură mare de tunel zdrențuit se deschidea apoi spre adâncul mării. M-am oprit în acel tunel întunecat și mi-am așteptat și tovarășii să coboare printre fiarele ascuțite și sârme. Scoteau cu toții niște sunete ca de locomotivă și făceau bulbuci de aer.

În centrul navei, balustradele contorsionate formau o junglă în care dințoși și plătici negre se roteau în cerc ca niște păsări. Mai jos de puntea de comandă zobită am dat de camera de comandă a mașinilor și timonerie, plină de scoici unde aproape că nu se mai vedea nimic din pricina bancurilor de mărunte plătici de mare, *muștele mării*. Pereții despărțitori erau acoperiți de alge acolo unde fuseseră îngropate conducte și instalații. Eram de acum la treizeci de metri adâncime, vizitând zona de unde nu

mai puteam pătrunde. Am rămasa acolo suspendați în apă, urmând cu privirea panta abruptă a stâncilor și am văzut dincolo de o altă ridicătură evidențiată în gura adâncului, partea dinspre pupa a lui *Dalton*. Bucata aceea de navă zăcea la alți zece metri adâncime, arăta intactă, și cu cele două catarge în picioare.

Noi porniserăm în această expediție cu acvalangurile fără să ne punem în gând să ne scufundăm la adâncime mai mare. Plănuiserăm să petrecem ceva vreme la douăzeci de metri adâncime, dar marea ne ademenea să ne ducem mai jos. Acum ajunseserăm în zona riscantă de circa 30 de metri. Unde se afla limita de adâncime pe care ne-o puteam permite? Probabil că se afla undeva pe dâmbul acela ademenitor dintre cele două jumătăți ale navei *Dalton.* Ne-am gândit că mai bine ieșim la suprafață și după aceea ne gândim ca lumea ce era de făcut.

Ajunși pe insulă ne-am confruntat cu suprema problemă banală a existenței noastre: ce mâncăm. Un scufundător are nevoie de două kilograme de carne pe zi. Tailliez și Dumas s-au hotărât să sfideze legea care spunea că peștele nu poate înlocui caloriile cheltuite pentru a-i vâna cu arbaleta. Epinefelii aceia imenși din prova lui Dalton nu cunoscuseră ce înseamnă să fie vânați și toți stăteau liniștiți așteptând parcă sulița sau săgeata lui Dumas. Am făcut o găleată de *bouillabaisse*. Am spintecat peștii, dar nu le-am scos intestinele ca să-i punem așa în oală. Capul, ochii, creierul și măruntaiele au oferit o un adaos nespus de apetisant și gustos, pierdute în acea sofisticată bucătăreală. Nu ești obligat să înghiți un ochi, bineînțeles, dar zeama aceea avea superba esență de măruntaie care sunt aruncate de toată lumea în afară de oamenii primitivi.

Epinefelul pe care-l vânasem era din specia aceea mare numită meru, aproape necunoscută în piețele din Provence, până când nu s-au dus scufundătorii să-i tragă în țeapă. Rareori s-au prins la undiță. Când sunt prinși în cârlig, epinefelul se duce exact în ascunzătoarea lui din stâncă și opune o rezistență îndârjită, ridicându-și spinii din dorsală și înțepenindu-se în gaura lui. Arabii îl păcălesc atârnând o caracatiță în fața ascunzătorii lui și din când în când îi transmit câte o zvâcnire perfect coordonată care-l face uneori pe meru să iasă afară, dar de multe ori nu se lasă convins. O altă metodă șmecheră de a scoate un epinefel agățat în cârlig din gaura lui este să lași o greutate mare să lunece pe fir în jos, când mesagerul acesta îi dă una în bot peștelui, acesta își strânge spinii dorsalei în momentul șocului; dacă-l tragi exact în secunda aceea, s-ar putea să scoți peștele de acolo, sau cel puțin să-l mai tragi câțiva centimetri afară. Iar dacă tot trimiți mesageri din aceia pe rând și îți coordonezi perfect smuciturile s-ar putea să-i anulezi apărarea.

Unul dintre cei mai mari epinefeli ai lui Didi, un individ de vreo douăzeci de kilograme, l-a făcut să aibă parte de o vânătoare de groază. A dat de el lângă *Dalton.* Tocmai demonstra cât de repede învățase peştele acela să se descurce cu vânătorii subacvatici: știa de acum ce distanță să păstreze față de harpon și, în cele din urmă, se săturase și dădea să se întoarcă la palatul lui. Dumas a văzut că atunci era ultima lui șansă și a tras. Harponul a străpuns peștele. Peștele acela imens a întins-o spre adăpost,

târându-l și pe Didi după el. Peștele s-a strecurat pe sub coca navei, trăgându-l după el şi pe Didi care s-a trezit într-o situație nu prea bună, s-a frecat cu pieptul de nisip, buteliile au zdrăngănit lovindu-se de coca aceea imensă de deasupra. Acum soarta confruntării s-a răsturnat: acum omul era tras în despicătura aceea de stâncă de către pește. Epinefelul a dispărut din raza sa vizuală trăgându-l pe Didi și mai adânc în capcana aceea. În întunericul acela Didi nu mai vedea decât dopul de plută de pe firul cu care era prins harponul și dopul acela s-a înțepenit între stâncă și fierul navei, ancorând peștele. Dumas a tăiat firul și s-a târât ca un șarpe afară din capcană, rugându-se ca măgăoaie aceea de fier mâncată de rugină să reziste la izbiturile buteliilor lui de aer. Deasupra lui tabla navei fusese corodată cu totul în multe locuri. A reușit să iasă de acolo cu bine și a stat să se gândească ce avea acum de făcut. S-a hotărât să nu-l lasă pe peștele acela obraznic dacă se putea. A înotat pe deasupra cocii și a coborât înăuntru, a zărit flotorul de plută într-o despicătură zimțuită. Prima smucitură a declanșat din nou durerea peștelui și cu o zvâcnire puternică l-a tras pe Didi din nou în labirintul acela. Didi s-a tras pe fir în jos când cu o mână când cu cealaltă, a apucat capătul harponului. În bezna aceea s-a încins o luptă furioasă, nori de nisip s-au ridicat stârniți de încordarea celor două trupuri. În cele din urmă Didi l-a dovedit și a tras peștele spre gaura vizuinii; a apucat capătul harponului ca pe-o eche, dar peștele a reușit să-l mai târască o dată prin tot labirintul acela spre gaura din fundul cocii și spre marea liberă. Un preț mare pentru un pește, dar noi eram flămânzi.

Ne-am făcut curaj să înfruntăm încercarea de care nu aveam cum să scăpăm: trebuia să coborâm până la secțiunea de pupa a lui *Dalton*: nu exista alt mod de a descoperi care erau limitele scufundării cu acvalangul. Am coborât de-a lungul pântecului lung al navei și am ieșit la lumină în cealaltă parte spre abisul acela rău prevestitor în hăul căreia zăcea partea din spate a jumătății de navă la vreo patruzeci de metri adâncime. În apa aceea limpede precum cristalul, priveliștea aceea părea vrăjită: acolo obiectele nu mai au umbră, catarge, table metalice și oamenii par suspendați în lumina aceea puternică și filtrată care venea din toate părțile.

Tablele punții din față dispăruseră, lăsând vederii o încâlceală de grinzi metalice și coste. Nu se vedeau nici algele acelea verzi și maronii cu care ne obișnuiserăm. Învelișul biologic era aspru și plin de chestii tăioase. Pe dunetă vedeam o structură ciudată care aducea cu Chivotul Legilor care este purtat pe străzi în Ziua Tuturor Sfinților. Era ce mai rămăsese din cockpitul de modă veche deasupra căruia trona timona de avarie căreia îi zburaseră cavilele, pe fundalul unor bancuri de pești mărunți și negri ca niște insecte. Am înotat cu prudență spre balustradă și am privit peisajul anost al plajei de nisip ce dispărea undeva spre orizontul amorf. Părea că ne simțeam aici la fel de confortabil ca și cum am fi fost la cincisprezece metri adâncime. Dobândeam un nou simț al mării, un fel de autodiagnoză a adâncimii. Am început să analizăm ceea ce simțea, încercând să nu ne descoperim simptome imaginare.

Înainte de a ne da drumul în jos de la balustradă, am încercat cumva apa, să ne convingem că ne

putea susține înainte de a ne îndepărta de navă. Dincolo de balustradă ne-am făcut vânt și am ajuns pe fundul mării. Palele elicei erau pe jumătate îngropate în nisipul răscolit care părea că fusese excavat de ultima sa zbatere. Dincolo de curba elicei, mai adânc decât coborâserăm vreodată, n-am simțit nici un fel de neobișnuită stânjeneală, dar un efort în plus ne-a făcut să ni se taie aerul: dacă înotam prea repede sau încercam să ridicăm obiecte mai grele ciclul de aer se întrerupea.

Am luat-o repede, dând din labe, spre suprafață, lăsând trei dâre de bule deasupra carcasei navei și am ajuns la stânca în pantă de sub scara de piatră ce ducea spre Farul Planier. Deodată vederea în mască mi s-a tulburat, în privire mi-au apărut scotoame strălucitoare. M-am apucat de stâncă și am închis ochii: asta era pedeapsa mării. În cele din urmă am privit din nou să văd cum arată viața: era minunat de normală. Efectul de prismă al valurilor făceau jocuri lenețe de lumină pe stânci. Tovarășii mei dispăruseră. Am înotat spre suprafață și m-am așezat pe trepte și Mediterana râdea în soare. Mai apoi am înțeles că acel fenomen apare în timpul decompresiei atunci când urechea, unde se află sediul echilibrului, este congestionată și-i dă scufundătorului un moment de vertij și senzația că se prăbușește pe scări. Dar efectul ăsta nu are consecințe.

Dumas era convins că ne puteam aventura și mai în adânc cu acvalangul acela, după ce ne întorseserăm de la patruzeci de metri în siguranță de mai multe ori în vara aceea. S-a hotărât să încerce, într-un experiment cu grijă supravegheat, să vadă care era limita la care se putea omul scufunda în siguranță. Ne-am imaginat că nu avea să stea prea mult la adâncime încât să aibă parte de un accident de decompresie.

Știam ceva despre *benduri*, boala de cheson, din lucrările de pionierat ale savantului francez Paul Bert, de prin anii 1870 și din studiile aprofundate de mai târziu ale fiziologilor englezi și americani. Răul de decompresie - bendurile - sau boala de cheson, este dureroasă, te poate face invalid, cu consecințe fatale uneori pentru scafandri, și cele mai amănunțite observații medicale au fost făcute asupra muncitorilor terasieri care lucrau în puțurile sub presiune ca să sape fundațiile pentru pilele Podului Brooklyn. Muncitorii erau scoși la suprafața adesea în niște poziții chinuite și contorsionate care le aminteau tovarășilor lor de poziția feminină dintr-o reclamă la modă în acea perioadă numită „contorsiunea greacă“[1]. Din acel moment acest accident groaznic dar ușor de evitat a fost denumit *bend.*

Accidentele de felul acesta sunt provocate de faptul că scafandrul aflat sub presiune inspiră mai mult azot, un gaz inert care constituie 78 la sută din atmosferă, și care nu este eliminat cu totul prin expirația scafandrului. Ci se dizolvă în sânge și cartilaje. Când scafandrul merge spre suprafață și

[1] Grecian bends - în original, contorsiunea greacă, cuvântul *bend* a intrat însă în terminologia scafandrilor profesioniști, denumind boala de cheson sau de decompresie care face victima să se contorsioneze (n. tr.)

ajunge la o presiune mai mică, azotul iese din compresie și face bule, după același principiul care funcționează atunci când deschidem o sticlă de șampanie: bioxidul de carbon din șampanie, care înainte fusese ținut sub presiune de dop expandează spectaculos atunci când este eliberat. La fel se întâmplă și cu azotul atunci când trupul scufundătorului trece la o presiune mai mică a apei. În cazurile mai puțin grave, spuma aceea îi provoacă dureri în încheieturi, în cazuri grave, bulele de azot pot bloca venele, pot sugruma ganglionii spinali și provoca moartea instantaneu prin embolism cardiac.

Într-o după-amiază de octombrie a anului 1943, am ajuns într-un sat de pescari de pe malul Mediteranei să ne întâlnim cu niște persoane implicate într-un test. Monsieur Mathieu, inginerul portului, și maestrul Gaudry, *huissier*, examinau o parâmă cu noduri de o sută de metri lungime întinsă pe cheu. Acest funcționar francez, *huissier*, este împuternicit de Republică cu calitatea de supraveghetor al apelor, martor mai presus de orice suspiciune cu menirea de investigator. Inginerul și *huissier-ul* numărau cu grijă și măsurau nodurile ce marcau metrii împreună cu Frédéric Dumas care avea să se scufunde în mare.

Două bărci pline de martori îl însoțeau pe condamnat pe mare. Prima barcă o remorca pe a doua în care eram eu și Didi, stânjeniți de toată atenția aceea a mulțimii. Discutaserăm înainte despre toate probleme care s-ar fi putut ivi în cursul scufundării, iar Didi cântărise și el și pusese în ordine toate pericolele care ar fi putut apărea și era pregătit să le facă față. Scufundarea aceea fusese foarte atent planificată. Avea să se scufunde în apa limpede și liniștită purtând un nou acvalang abia ieșit din fabrică și o centură lestată din greu cu plumb, și avea să coboare cu picioarele înainte fără să facă nici un efort, de-a lungul parâmei marcate cu noduri până la cea mai mare adâncime pe care avea s-o atingă. Acolo avea să-și scoată lestul, avea să-l lege de parâmă și să urce cât mai repede la suprafață. Când parâma avea să fie ridicată, va indica adâncimea pe care o atinsese. După ce-i trecuse spaima gândului la această încercare, Didi a considerat că scufundarea aceea era doar o formalitate.

Barca ce ne remorcase a ancorat unde apa avea vreo 70 de metri adâncime. Cerul era înnorat și un vânt prevestitor de toamnă stârnise niște berbeci mâloși peste copastia bărcii noastre. Dăinuia un aer rece și umed. Pentru că eram omul care constituia siguranța lui Dumas, eu am fost cel care a intrat primul în apă și am fost împins de val departe de barcă. Am fost nevoit să înot din greu ca să ajung din nou la barcă și să mă prind de ea. A intrat și Didi în apă. Skipperul bărcii nu se simțea prea bine văzând că părăseau barca nişte oameni pe o mare agitată ca aceea, și a alergat să ne dea niște parâme. Didi a salutat gestul acesta de amabilitate și s-a scufundat. S-a scufundat mai mult fără să vrea pentru că era lestat din greu. Sub apă, a descoperit că atunci când întorcea capul spre stânga i se bloca aerul de admisie. Am înotat să prind parâma cu noduri când a fost aruncată peste bord. Am apucat-o, cu suflarea tăiată de efort, și marea scufundare nici măcar nu începuse. Dumas a pornit din nou în jos.

M-am uitat spre adânc și l-am văzut pe Didi scufundându-se sub greutatea lestului și dând din

brațe și labe și luptându-se cu curentul apei ca să prindă parâma. După ce a prins-o, o explozie de bule de aer a ieșit din regulator, semn de oboseală. S-a odihnit ținându-se de parâmă, și apoi a început să coboare repede, ținându-se când cu o mână când cu cealaltă, în marea aceea agitată și tulbure.

Încă suflând din greu după efortul de a mă menține la suprafață, l-am urmat până la punctul meu de pază, la treizeci de metri mai jos. Simțea că mintea îmi vâjâie. Didi n-a aruncat nici o privire în sus. Îi vedeam doar mâinile și capul dispărând încet în apa cenușie.

Iată cum a descris el acea scufundare record: „ Lumina nu își schimbă culoarea așa cum se întâmplă de obicei când suprafața mării este agitată. Nu reușesc să văd ca lumea. Ori soarele apune prea repede, ori mi-a slăbit vederea. Am ajuns la nodul care marchează treizeci de metri adâncime. Nu simt ca organismul să dea semne se slăbiciune, dar continuu să respir greu. Și parâma asta afurisită nu vrea să stea întinsă ca lumea. O ia oblic în supa asta gălbuie. Și devine tot mai oblică. Mă îngrijorează parâma. Dar oricum, mă simt minunat. Am un fel de sentiment ciudat de beatitudine. Sunt beat și toată lumea este a mea. Urechile îmi țiuie și am un gust amar în gură. Curentul mării mă bălăngăne de parcă aș fi băut prea mult. Am uitat de Jacque și de oamenii din bărci. Îmi simt ochii obosiți. Cobor mai departe, încercând să mă gândesc doar la fundul mării, dar nu reușesc. Mă apucă somnul, dar cu amețeala asta nu pot să adorm. În jur este puțină lumină. Întind mâna să apuc nodul următor și nu dau de el, încerc din nou și-mi leg centura de el. Să urci este treabă simplă, urc ca o bulă de aer. Scăpat de lest trag de parâmă și salt în sus. Senzația aceea de beție dispare. M-am trezit și mă apucă furia că am ratat misiunea. Am trecut de Jacque și urc mai departe în grabă. Mi se spune că am stat în apă șapte minute.“

Centura lui Didi era legată la șaizeci și patru de metri adâncime. Domnul *hussier* a certificat. Nici un alt scufundător în scufundare liberă n-a ajuns la adâncime mai mare. Totuși senzația subiectivă a lui Dumas era că de fapt a ajuns la mai puțin de treizeci de metri.

Beția lui Didi era consecința narcozei cu azot, un factor al fiziologiei scufundării care fusese studiată de căpitanul A.R. Behne, din marina militară a SUA, cu vreo câțiva ani mai înainte. Dar noi, aici, în Franța ocupată, habar nu aveam de asta. Am numit sindromul ăsta *l'ivress des grandes profondeurs* (beția sau intoxicația adâncimilor mari).

Prima fază este un fel de ușoară anestezie, după care scafandrul devine un fel de zeu. Dacă un pește care trece pe lângă el părea să aibă nevoie de aer, scufundătorul își scoate furtunul de aer sau mușțiucul din gură și i-l oferă ca un suprem cadou. Este vorba de un proces complex și deocamdată o problemă în studiu pentru specialiștii preocupați de fiziologia scufundării. S-ar putea să fie un efect al suprasaturării cu azot după cum spune căpitanul Behne. Nu are legătură cu accidentele de decompresie. Este un atac al gazului asupra sistemului nervos central. Cercetările recente de laborator atribuie *beția marilor adâncimi* bioxidului de carbon rezidual reținut de vâscozitatea țesutului nervos. Scufundările efectuate de marina SUA au arătat că acea ciudată euforie nu apare la scafandrii de mare adâncime când

în rezerva de aer azotul este înlocuit cu heliu. Singurul puț care furnizează heliu industrial se află în Statele Unite și este protejat de o lege severă așa încât cercetătorii străini nu au acces la el ca să-l poată utiliza. Hidrogenul, un alt gaz mai ușor ca aerul s-ar putea să fie la fel de eficient ca și heliul, dar este exploziv și greu de manipulat. Suedezul Zetterstrom a folosit hidrogen în rezerva de aer în cursul unei spectaculoase scufundări la mare adâncime, dar a murit în cursul procesului de decompresie din pricina asistenților de la suprafață, înainte de a putea furniza mai multe informații în problema asta.

Sunt foarte sensibil la problema beției azotului. Îmi place și mi-este teamă de el ca de moarte. Îți distruge instinctul de conservare. Unii, mai puțin neurastenici ca mine, nu sunt luați de vale la fel de repede, dar și ei au mari dificultăți să-i facă față: după ce-și învinș dușmanul își revin repede. Euforia plăcută a beției adâncurilor seamănă cu petrecerile acelea cu accese de râs, de prin anii 20, când tot felul de puștoaice și șeici se distrau inhalând protoxid de azot.

L'ivress des grandes profondeurs are un singur avantaj serios față de alcool - nu dă mahmureală. Dacă reușești să scapi de zona respectivă, creierul ţi se limpezește instantaneu și a doua zi dimineața nu te trezești cu senzație acea îngrozitoare. Nu pot să citesc relatări ale unei scufundări record fără să vreau să-l întreb pe campion cât de beat a fost.

Cea mai amuzantă poveste legată de presiune am auzit-o de la Sir Robert H. Davis, istoric al scufundărilor și inventator al primului aparat de salvare de pe submarine. Cu mulți ani în urmă, în timpul construcției unui tunel pe sub un râu, o echipă de politicieni au intrat și ei acolo ca să sărbătorească întâlnirea dintre cele două porțiuni de tunel dintr-o parte și cealaltă. Au sărbătorit cu șampanie, bineînțeles, și au rămas dezamăgiți că aceasta părea răsuflată și fără vlagă în ea. Se aflau într-o zonă cu presiune mare și, bineînțeles, bulele de bioxid de carbon am rămas în lichid. Când au ajuns la suprafață *părinții* tunelului, șampania din stomacul lor s-a trezit, a făcut să li se umfle vestele pe ei, și aproape să le iasă spuma pe urechi. Unul dintre demnitari a trebuit să fie dus înapoi în tunel la adâncime pentru a fi decompensat de... șampanie.

Astăzi, la un deceniu după ezitanta noastră coborâre prin care am depășit limita de patruzeci de metri adâncime, bărbați și femei în vârstă ajung la acea adâncime la a treia lor scufundare. Vara, acum pe Riviera poți vedea o priveliște obișnuită: o mașină de antrenament subacvatic, condusă de monsieur Dubois, care închiriază acvalanguri și oferă pregătire pentru oricine dorește să facă o vizită pe fundul mării. Sute de oameni își pun în spinare acvalangul și se scufundă plini de încredere. Acum când îmi amintesc cât ne-am lupta noi, Philippe, Didi și eu, senzația de mândrie față de tehnica domnului Dubois nu este lipsită de niște resentimente.

CAPITOLUL 3

NAVE SCUFUNDATE

O să mă întorc puțin înapoi, la una din nopțile de noiembrie 1942, pe când eram cu Simone în

apartamentul nostru din Marsilia și am fost treziți de zgomotul avioanelor care se îndreptau spre est. Am căutat la radio postul Radio Geneva. Hitler și-a încălcat promisiunile și invada acum baza navală de la Toulon. Flota franceză se autodistrugea într-un vuiet de explozii și flăcări. Vocea crainicului s-a frânt deodată în vreme ce dădea citire numelui navelor distruse, printre care și pe cele ale navelor *Suffren* și *Dupleix,* pe care fusesem îmbarcat și eu. Eu și Simone plângeam deasupra aparatului de radio, departe de navele și oamenii pe care-i iubeam, trăind un sentiment de exilați.

După nemți au apărut italienii care au preluat portul, jefuind și distrugând ce mai rămăsese. Nu pot să uit italienii care au venit cu aparate de tăiat, castrând de fapt țevile tunurilor de pe navele de război. Navele scufundate ne obseda mințile. Pe când ne făceam programul de scufundări pentru primăvara următoare, Dumas nu vorbea decât despre epave. Ne-am hotărât să facem un film despre navele scufundate. Sudul Franței era încă ocupat de trimișii lui Mussolini. Italienii erau acum stăpâni și nu au vrut să ne dea permisiunea să însoțim bărcile de pescuit. Degeaba le-am arătat că aveam un *ordre de mission* de la Comitetul Internațional de Explorare a Mediteranei, al cărei fost președinte fusese chiar amiralul italian Taon di Ravel. Dacă ne aventuram mai departe de cei care se scăldau la mal, sentinelele trăgeau în noi, fie în glumă fie de furie, n-am știut niciodată din ce motiv anume.

Dar când au preluat conducerea nemții, lucrurile s-au schimbat. Când i-am arătat acel certificat de *ordere de mission,* chiar și cel mai brutal dintre hitleriști s-a arătat impresionat. Cuvântul *kultur* avea un efect magic asupra lor și am putut să ne apucăm de lucru fără mare bătaie de cap. Nu ne-au întrebat niciodată cu ce ne îndeletniceam acolo, ceea ce pentru noi a însemnat un mare noroc. Mai apoi am aflat că Amiralitatea Germană cheltuia milioane de mărci pentru realizarea unui echipament pentru oamenii broască și unele dintre echipele lor care îl experimentau se scufundau în apropiere de noi. Ne scufundam la adâncimi de circa șaizeci de metri, în vreme ce diverși oameni broască din forțele navale cu echipament de recirculare a oxigenului erau obligați să nu depășească cincisprezece metri. Dar, bineînțeles, acvalangurile cu oxigen aveau din punct de vedere militar un avantaj față de ale noastre pentru că nu scoteau bule de aer să deconspire scufundătorii.

Dar să localizezi navele în fapt era mai dificil decât atunci când visam noi cu ochii deschiși la ele. Cele mai multe epave, care zăceau în apa neagră și murdară a porturilor sau în strâmtori cu cu apă tulbure și niște curenți puternici, nu ne interesau. Erau mai la îndemână navele aflate la apă limpede, dar acestea erau greu de găsit. Nici o publicație și nici o hartă nu oferea poziția exactă a acestora, și astfel de informații erau rareori știute chiar și de cei interesați, adică de proprietarii de nave, de cei de la companiile de asigurări sau birourile guvernamentale. Singura modalitate de a afla ponturi în legătură cu asta era să cernem cu grijă poveștile antreprenorilor de la recuperarea bunurilor de pe epave, de la pescari și scafandri grei.

Am început vânătoarea asta cu ajutorul lui Auguste Marcellin, un antreprenor de faimă de la o

firmă de recuperare din Marsilia. El ne-a furnizat locația mai multor epave și ne-a împrumutat și platformele de scufundare și echipajele sale pentru scufundări de prospectare. Apoi am început să-i iscodim pe pescari prin bistrourile de pe faleze ascultându-le poveștile despre epave. Aveau o metodă sigură de a le detecta: dacă plasele lor se încurcau în ceva, atunci însemna că acolo era o epavă, *mais certainement*. Ne-am scufundat în multe astfel de locuri pentru a găsi plasele încurcate în niște stânci.

Jean Katsouyanis de la Cassis și Michel Mavropointis din Toulon erau doi scafandru grei aflați la pensie alături de care am petrecut multe seri ascultându-le istorisirile. Își petrecuseră toată viața bâjbâind după nave, bureți, coral roșu și violete de mare[1]. Violeta de mare este o ciudată delicatesă doar în Marsilia. Are o cochilie ca o piatră și este lipită de fundul stâncos al mării, și pompează continuu apă, o trage, o dă afară, ca să se hrănească. Când este deranjată de cineva, se lipește atât de strâns de piatră încât scufundătorii trebuie să le smulgă foarte iute ca să scoată una. Gurmanzii bătrâni stau și așteaptă pe străzile ce duc la port în căutare de astfel de *violete* rare și scumpe care sunt pândite cu ochi de șoim de neguțătorii gălăgioși. Cunoscătorii le deschid cu cuțitul chiar acolo pe stradă. În interior este un fel de gălbenuș moale care nu arată deloc îmbietor: de un galben aprins cu niște pete roșiatice și violet. Amatorii țin cochilia aia în mână și-și îndeasă cu degetul în gură miezul acela. Am încercat și eu una: era ca și cum ai înghiți iod. Violetele astea au faima de a vindeca tuberculoza și a spori vigoarea sexuală. Dumas a înfulecat la un moment dat cincisprezece pentru a le verifica puterile, dar a doua zi ne-a mărturisit că n-a simțit să aibă vreun efect.

Cei doi bătrâni scafandri lucraseră peste tot prin Mediterana, în largul coastelor Libiei, Greciei, Tunisiei, Algeriei, Spaniei, Italiei și Franței. Ne-au destăinuit povești tulburătoare cum s-au luptat ei cu murene gigantice, cum s-au rătăcit prin pădurile subacvatice. Prin geamul căștilor lor de metal i-au văzut pe scufundătorii în scufundare liberă cum adunau bureți. Și ne-au povestit ei cum este cu scufundarea liberă și fiziologie ei, de nu știam dacă să râdem sau să facem explozie de enervare: „Pielea scufundătorilor este acoperită de mii de mici bule, spuneau ei. Acestea îi apără de presiune. Dacă se izbesc de ceva, bulele le cad și oamenii mor pe loc.“

Bătrânii aveau brațele și picioarele mutilate de „accidentele de presiune“, de fapt datorită accidentelor de decompresie. Se socoteau norocoși că scăpaseră cu viață. Pe vremea când erau ei tineri, jumătate dintre culegătorii de bureți de pe coastele Tunisiei fie erau schilodiți, fie își pierdeau viața în fiecare an din pricina „accidentelor de presiune“.

Am întâlnit o echipă de scafandri greci în largul Corsicăi. Se băgau în mare cu niște costume vechi și cârpite, cu căștile turtite ici și colo, și se duceau într-o clipă la 50 de metri adâncime. După zece,

---

[1] Violete de mare - *Microcosmus sabatieri,* animal marin cu corp bombat şi cilindric, acoperit cu tunică gelatinoasă, cu nişte dungi violete corp, de unde şi denumirea populară (n. tr.).

cincisprezece minute, urcau încet la suprafață, fără să aibă habar ce sunt acelea trepte de decompresiune, când pentru o scufundare la adâncimea aceea și perioada petrecută acolo i se impunea scafandrului să se oprească la trei metri adâncime și să stea nouă minute ca să scape de azotul dizolvat în sânge. Când ieșeau din costumele acelea impresionante, vedeai niște mărunței, încovoiați de accidentele bend. Și se duceau șchiopătând spre bistrouri și își aruncau banii pe băutură și zaruri.

Ne-au asigurat că erau pe jumătate schilozi pe uscat, dar când se întorceau la meseria lor din lumea presiunii apei, își recăpătau agilitatea de parcă ar fi băut dintr-o fântână a tinereții. Primul *accident de presiune* îi condamna la muncă în mare, retezându-le dreptul la o viață normală pe uscat, iar fiecare nou accident îi lega și mai mult de mare. Ușurarea pe care o simțeau în mare era, bineînțeles, datorată suportului pe li-l oferea apa, care le mai îndulcea paraliziile.

Marea îi schimbă și pe scafandrii greci și schimbă profund și o navă scufundată. Pe sub vopsea, rugina își croiește loc continuu, algele și animalele marine vin și se lipesc de carcasa ei. De departe pare să fie doar o stâncă, apoi vine emoția recunoașterii: este o navă care și-a abandonat mândria.

Prima epavă pe care am vizitat-o înainte să ne scufundăm pe *Dalton*, a fost una dintre cele care s-au sinucis la Toulon, un remorcher oceanic care zăcea la treisprezece metri într-o apă limpede, în rada exterioară. Fusese aleasă de un scafandru genovez de recuperare pe nume Gianino, în cadrul unui angajament de evaluare pentru Marina Italiană. L-am însoțit și noi în rolul de entuziaști amatori care își doreau privilegiul de a-l filma în rolul lui de scafandru.

În numai opt luni, o pădure luxuriantă de alge acoperise catargele și greementul și împodobise coca de parcă era o expoziție plutitoare de flori la carnavalul de la Nisa. Pe gurile ventilatoarelor și pe balustrade crescuseră stridii negre ca niște ornamente funerare. Și în jur o groază de pești, mai ales bibani de mare[1], care nu păreau să se uite la noi ca la ceva ieșit din comun.

Gianino era în culmea fericii pentru că avea ocazia să se fălească acum cu talentele lui. Dar un scafandru greu, cu casca pe cap abia dacă poate să meargă: se chinuia să facă niște pași atât de stângaci și ridica nori de nisip și de alge. Apa făcea vârtejuri în jurul lui, icre împrăștiate și buruieni îl învăluiau în praful pe care-l stârnea. Pentru că pentru noi succesul investigațiilor impunea să nu tulburăm niciodată fundul apei, spectacolul lui Gianino cu bocancii aceia încărcați cu plumb era un dezastru. Stârnit de prezența aparatului de filmat, a început să-și dea drumul fanteziilor: s-a aplecat și a apucat o stea roșie de mare și și-a lipit-o de piept. Am *filmat* lungi secvențe cu teatrul ăsta de marionete sub apă.

---

[1] Biban de mare european - *Dicentrarchus labrax*, familia Moronidae, poate fi gasit de-a lungul liniei de coasta din Norvegia la Insulele Canare, cu cea mai predominanta prezenta in Marea Mediterana si Marea Neagra, se hraneşte cu planctonul din apa, ajunge la 1 metru lungime şi peste 10 kilograme greutate, este crescut şi în cuşti din marea Mediterană (n. tr.).

Ca să nu-l dezamăgim, nu i-am mărturisit lui Gianino că uitaserăm aparatul la Toulon așa că în carcasa lui puseserăm acum o cheie grea.

A săltat tambuchiul greu de la camera mașinilor, l-a legat cu o parâmă putredă, și-a dat drumul la jumătate din aerul din costum și și-a dat drumul înăuntru. Didi s-a simțit lezat în mândria lui: nu văzuse niciodată o navă scufundată, și cu atât mai puțin avusese ocazia să se scufunde într-una, așa că l-a urmat pe Gianino înăuntru. Didi a băgat de seamă parâma putredă și s-a întors. Gianino și-a umflat din nou costumul și a țâșnit afară ca un balon: era maestru la mișcare pe verticală, dar se descurca greu pe orizontală. Didi a pornit alene înot deasupra punții și a ajuns la intrarea dunetei care era încă în picioare. L-am văzut cum deschide cu băgare de seamă ușa, șovăie o clipă și apoi se avântă înăuntru, ca și cum te-ai scufunda într-o călimară. Într-o secundă i-au apărut labele de înot în ușă și l-am văzut cum se trage înapoi. Mai târziu avea să zâmbească aducându-și aminte de momentul acela de timiditate.

Când luneci pe deasupra unei punți acoperite cu mușchi, nimic nu-ți mai apare ca fiind de lemn, bronz sau fier: instalațiile navei și-au pierdut înțelesul. Am văzut o grindă rotundă ca de gard, de parcă ar fi fost ornată de un grădinar plin de fantezie. Didi a întins mâna spre gard și a răsucit răsucit o roată: grinda rotundă a început să se ridice încet: era o țeavă de tun. Mecanismele de oțet rezistă multă vreme în apa de mare. Am văzut motoare Diesel și generatoare electrice scoase la lumină care erau în condiții excelente. Trebuiau doar să fie demontate repede și spălate în apă dulce, pentru că doar atunci când dau de aer începe coroziunea.

Prima noastră epavă veche a fost nava de linie *Iéna* scufundată în cursul unor trageri de încercare Primul Război Mondial. În cele trei decenii de când stătea sub apă era atât de ciuruită și de sfărâmată încât aveai impresia că marea inventase o formă dintre cele mai chinuite: îți era imposibil să-ți închipui că aceea fusese o navă. Când am atins-o, tablele din ea au început să se desprindă. În câțiva ani nu avea să mai rămână nimic din *Iéna*. Navele de fier se descompun de tot într-o viață de om.

Cu vreo câțiva ani înainte de război, cargoul *Tozeur* de patru mii de tone era ancorat la Estaque, lângă Marsilia când s-a ridicat un mistral parșiv, l-a smuls din ancoră și l-a aruncat pe stâncile de la Frioul, în rada exterioară. Prova i se mai vedea din valurile de resac și catargele i se înțeau cu o ușoară înclinare spre tribord, pupa era scufundată la vreo douăzeci de metri mai jos. *Tozeur* a devenit academia noastră în arta de a explora epave. Devenise un fel de potecă pe care treceai de la aer în apă, și practic ne ghida să intrăm în apă parcă ducându-ne de mână. Nici măcar covorul dens de organisme marine nu reușise să-i schimbe înfățișarea de navă. Era un ideal de epavă, una dintre puținele care arătau într-adevăr ca o epavă din visele noastre de copii.

Pe cât părea de primitoare pe atât era de parșivă epava asta, și ne-a învățat multe despre pericolele care pândesc pe epave. Multe dintre suprafețele ei erau tapetate cu cochiliile unui pervers

animăluț, *colții câinelui*[1], niște scoici cu marginile tăioase ca briciul, care nu numai că erau ascuțite, dar mai erau și veninoase. Când o mișcare a apei ne făcea să ne atingem corpurile aproape goale de navă, ne și alegeam cu niște tăieturi. De obicei tăieturile în apă de mare aproape că nu se simt: marea nu știe să facă diferența dintre apă și sânge, compoziția uneia și a celeilalte este remarcabil de asemănătoare. Dar rănile provocate de *colții câinelui* ustură. Am avut dese ocazii să dăm nas în nas cu niște scorpioni de mare[2] foarte bine camuflați, urâți ca niște broaște. Dar pentru noi n-au reprezentat nici un fel de pericol, deși sunt catalogați drept veninoși.

Aproape tot lemnul epavei fusese mâncat de apă, iar fierul era mâncat de rugină rău de tot. Piesele de bronz erau ciuruite ca de termite de efectul galvanic. Deși apa din jurul nostru era foarte limpede, magaziile erau pline de o apă gălbuie, murdară. La un moment dat un mistral dezlănțuit a adus o apă rece de a trebuit să așteptăm trei zile fără să ne scufundăm ca să se mai încălzească apa. Și ne-am băgat noi în apa aceea potrivit de plăcută și au pătruns în magazii: am ieșit afară instant: mistralul acela înghețat umpluse parcă magaziile cu lichid de refrigerare.

Tozeur s-a dovedit un minunat studio de filmări. Acolo am făcut lungi și minunate secvențe cu ruina asta pentru filmul nostru *Épaves* (Nave scufundate). Am cercetat cu grijă nava, și am câștigat îndemânare și încredere în noi. Didi a reușit să pătrundă pe ușa de la sala mașinilor, iar Philippe și cu mine l-am urmat: deschiderile interiorului erau curbate ca niște arcade de mănăstire și mai erau acolo și alte elemente care induceau un sentiment religios: algele care crescuseră ca niște licheni într-o capelă plină de umezeală, lumina filtrată de sus ca prin niște lucarne. L-am, urmat pe Didi prin acea biserică metalică spre întortocheata casă a scărilor unde punțile rupeau linia scărilor ce duceau în adânc. Lumina scădea cu fiecare punte coborâtă, închizând altă ușă după noi, lăsând tot mai mult în urmă soarele și aerul. Ne-am oprit cu băgare de seamă pe o platformă de odihnă și ne-am chiorât pe un gang întunecos pe unde se vedea departe lumina albastră a mării: dar parcă nu aveam dorința de a înota prin tunelele acelea spre lumină.

Am coborât primul șir de trepte: între noi și suprafață acum era un zid de metal. Didi a coborât încă o scară, noi l-am urmat. Înotam cu mare grijă, încercând să nu ne atingem de nimic: putea să fie o altă casă din cărți de joc precum *Iéna*. Deodată toată nava s-a cutremurat de un trosnet metalic: am înțepenit și ne-am uitat unul la celălalt. Am stat așa o vreme, dar nu s-a mai întâmplat nici. S-a auzit

---

[1] Colţii câinelui - dog's teeth în original, *Glycymeris glycymeris,* specie de scoică bivalvă cu marginile extrem de tăioase (n. tr.).

[2] Scorpion de mare - *Scorpaena scrofa,* familia Scorpaenidae, unul dintre peștii mari din această specie în Mediterana, ajungând până la 3 kilograme, culoarea variind de la roșu, cărămiziu, la roz, înzestrat cu spini otrăvitori (n. tr.).

deodată un alt trosnet puternic și apoi o serie întreagă de trosnete. Ne-am strâns lângă Tailliez care a mârâit: „Fluxul“. Și așa era. Epava aceea aflată la mică adâncime se mișca o dată cu fluxul, făcând să sară un nit sau să mai crape o placă de oțel. Ne-am tras înot în sala mașinilor într-un întuneric aproape complet și am simțit că pentru ziua aceea ne era de ajuns.

În castelul pupa am dat de un balon strălucitor: o damigeană de sticlă în care nu apucase să pătrundă marea. Didi a scos-o afară și i-a dat-o lui Simone. Ea și-a mânjit palma puțin cu lichidul acela și l-a mirosit: „Este niște apă de colonie de dinainte de război“, ne-a spus ea.

Pe Didi l-a apucat patima vânătorii de comori din epava aceea: a desfăcut becuri care încă mai funcționau, o pereche de cizme marinărești, în vreme ce niște pești scorpion îl urmăreau fără să-și îndeplinească menirea lor de paznici așa cum ar fi trebuit. Sub comandă, am dat de cabina de duș a căpitanului, Didi a înotat alene și s-a întins în cada lui de baie: părea o imagine absolut normală - un bărbat aproape gol într-o cadă. Mai să-mi scape mușticul din gură de râs.

Auguste Marcellin ne-a împrumutat o platformă de salvare de bunuri și o echipă de hârsiți scafandri grei cu cască ca să filmăm o secvență în care să arătăm cum se taie cu aparatul de oxiacetilenă o epavă. Băieții aceia cu căști de aramă pe cap s-au hotărât să dea acelei distracții și mai multă culoare: au ieșit mai în larg unde bătea mistralul și s-au ancorat în adins travers față de valuri în așa fel încât carapacea aceea minusculă să se bălăngăne cât mai rău. Unul dintre băieții cu cască și-a dat drumul în valuri și a ieșit cu un coș plin cu stridii din epavă. Și ne-a spus cu un zâmbet strengar: „Voi ăștia arătați a băieți finuți, așa că vă arăt eu ce înseamnă o masă pe cinste înainte de a ne scufunda.“ Dar nu este chiar cel mai înțelept lucră să te apuci să te îndopi înainte de o scufundare, dar am deschis stridiile acelea cu pumnalele de la brâu, și am înfulecat trufandalele cu aromă de iod cu evidentă marea poftă. Băieții aceia cu cască stăteau și se uitam la noi. Am terminat cu stridiile, iar prietenul nostru a mai spus: „Uite, avem aici niște vin și niște pâine frecată cu usturoi“. Am înfulecat și pâinea și am băut vinul. S-au apucat băieții să râdă și să facă bancuri. După aceea isprava noastră culinară s-a dovedit mai reușită decât priceperea noastră de a înota sub apă.

Apoi, unul din băieții cu cască a aprins unul din becurile de sudură, a apucat scula aceea care arunca flăcări între picioare și a coborât cu ea în apă. Am început și noi să coborâm după el, urmărind bulele pe care le scotea torța aceea roșie. A îndreptat flacăra spre o grindă de oțel, și flacăra a început să ardă mai tare, aruncând în jur o ploaie de alice topite de oțel. Apa aceea asaltată vibra în piepturile noastre.

În timp ce ne ocupam de *Dalton*, Didi a adunat o pradă ciudată. Pe fundul unei magazii a dat de grămezi de veselă, tacâmuri de argint, pahare decorate cu coral și un bol mare de cristal. În ruina aceea haotică de oțel, farfuriile zăceau intacte și curate de parcă ar fi fost expuse pe o masă plină de cadouri la o nuntă burgheză. Într-o bună zi, Didi a descoperit o grămadă de sticle de ouzo și Metaxa din cel fin, dar

toate goale: erau cele băute de echipajul acela de fericiți de pe *Dalton* în noaptea când se îmbătaseră și își pierduseră nava pe stânci. Era o perfectă scenă cu mahmureala de a doua zi dimineața.

Busola navei era îmbrăcată în coral. Ne-am zgâit la ea și am văzut singurul lucru care mai mișca pe Dalton: roza busolei în baia ei de alcool, care încă mai asculta de îndepărtata atracție a Polului Nord. Tailliez a luat doar câteva felinare drept suvenir de pe navă, dar Didi era nesătul: a tăiat timona de stejar de pe comandă și s-a scufundat de mai multe ori după farfurii și tacâmuri. Noi am bănuit că vrea să-și facă provizii cu articole de gospodărie în vedea unei nunți despre care uitase să ne spună o vorbă.

Dumas şi-a organizat jaful în chip industrial, şi ca să-i meargă și mai bine activitatea şi-a coborât un coș mare: coșul a pătruns printr-o gaură din punte și s-a agățat de niște grinzi contorsionate; Didi s-a dus după el și și-a încurcat regulatorul într-un cablu, și a rămas atârnat acolo, fără să se miște de frică să nu-și reteze furtunul de aer. Din întâmplare treceam și eu pe acolo și l-am descurcat. După care s-a coborât imediat în adânc să se lupte cu coșul, l-a umplut și a tras de mai multe ori de parâmă ca să-i semnaleze celui care-l asista la suprafață să-l ajute să ridice povara. Coșul s-a izbit din nou de navă. La următoarea încercare, tripodul busolei pe care o legase de coș s-a înțelenit între două balustrade, Didi a eliberat busola, dar coșul s-a prăbușit înapoi în cală: un strigăt sugrumat a străbătut marea.

Didi a recuperat din nou coșul, i-a făcut vânt dincolo de navă și coșul a luat-o frumos spre suprafață. Când a descărcat vesela care supraviețuise unui naufragiu groaznic și unui sfert de veac de stat în mare, a descoperit să aceasta era numai cioburi. Și un tovarăș lipsit de simțul compătimirii i-a zis: „Ei, Didi, poate că-i mai bine să amâni nunta aia, ce zici?“

Dragostea lui Dumas pentru *Dalton*, era aproape să se sfârșească cu o tragedie. Într-una din zile, mistralul bătea cu turbare încât nu se putea risca să ieşi cu o barcă pe apă, dar Didi voia să termine de filmat o secvență în castelul pupa, așa că s-a scufundat în valurile acelea mânioase cu aparatul de filmat. A coborât singur, aruncat dintr-o parte în alta de talazurile mari. La trei metri adâncime, marea era liniștită și parcă adormită, dar simțea crestele valurilor care bântuiau pe deasupra datorită presiunii variabile pe care o simțea în timpane. Și a putut să sesiseze trecerea valurile pe deasupra și la șase metri adâncime. Știind bine că nici unul dintre noi nu avea să se aventureze pe urmele lui, Didi, când s-a trezit în liniștea aceea pustie, a pornit mai departe cam intimidat, atent la cel mai mărunt incident, simțindu-se foarte vulnerabil și fragil.

O luase pe cunoscutul drum spre sala mașinilor, înotând prin acel tunel imens spre gaura pe unde ne mai strecuraserăm și a ajuns la castelul pupa, unde obișnuiam noi să ne întoarcem plini de mândrie ca niște țânci care au reușit să se urce în cea mai de sus crăcană de copac.

Când a ajuns în sala mașinilor, Dumas a simțit că ceva îl ținea din partea stângă de tubul de aer: chiar furtunul de admisie. Masca de pe față îi reducea posibilitatea de vedere laterală, parcă avea ochelari de cal. Dumas nu putea vedea ce obstacol îl împiedica. A încercat să întoarcă cumva capul, dar

nu putea din pricina acelui obstacol. Indiferent ce o fi fost, furtunul lui se încurcase acolo. Didi a întins mâna pe după ceafă și a simțit acolo o țeavă plină de *colții câinelui*. S-a ales cu o mulțime de tăieturi ca de brici pe mână.

Și atunci a văzut în fața lui o țeavă care îi trecea peste cap și peste umărul stâng. Și era tapetată cu scoici. Capătul țevii trecea între furtunul de aer și gât: era țintuit acolo ca în jocul cu aruncatul inelelor pe un par. În chip cu totul miraculos, scoicile nu i-au retezat furtunul și nici tendoanele gâtului. Nu știa cât de departe era capătul acelei conducte.

A lăsat să-i cadă aparatul și a rămas așa înțepenit, fără să miște un mușchi, și a mulțumit providenței că în interiorul vaporului nu erau curenți de apă care să-l bălăngăne. Era la treizeci de metri adâncime, despărțit de tovarășii săi de valurile dezlănțuite, știind bine că nici unul dintre noi nu avea de gând să vină după el.

Dumas a întins mâna în spate și a apucat țeava, împiedicând-o să-i atingă ceafa sau furtunul. S-a tras centimetru cu centimetru înapoi, apucând țeava când cu o mână când cu cealaltă, hotărât să se taie până la os numai să scape de țeava aia. S-a strecurat în felul ăsta înapoi, chinul a durat o veșnicie, în timp ce privea prin mască cum țeava îi trecea încet pe dinainte, mai respira o dată, mai întindea o mână. La un moment dat a simțit cu mâna capătul rupt al țevii și era liber. Și toată acea lungă călătorie de-a lungul țevii însemnase doar trei metri. Fără să-și facă griji cu privire la starea mâinilor, a apucat aparatul de filmat, a luat-o repede prin tunel și a filmat ultima secvență cu un cockpit parcă de pe altă lume, în lumina aceea supranaturală care pătrundea de afară unde se stârnise furtuna. O dată treaba încheiată, s-a întors la treptele farului și și-a aruncat masca afară din apă aia sărată. L-a prins un val și i-a făcut vânt pe treptele de piatră în sus și s-a trezit dinaintea farului.

După chinurile lui Dumas cu țeava aceea, am hotărât ca niciodată nimeni să nu mai coboare de unul singur. A fost începutul scufundărilor în echipă, esența activității cu acvalang.

Marea oferă fiecărei nave scufundate şansa de a avea propria-i personalitate care-i este foarte viu dezvăluită scufundătorului. În lumea lor de la suprafață, epavele au avut fiecare viața ei, care mai tragică, care mai comică sau anostă. Înainte de intra în adâncuri ne plăcea să cercetăm istoria navelor, și uneori am avut prilejul să scoatem la iveală mici ticăloșii nenorocite din vechile epave adormite. Așa a fost și cazul cu *Dalton*, victima unei petreceri de Crăciun, iar o alta a fost aventura năbădăioasă a navei *Ramon Membru*, un cargou spaniol care zace la est de Cavalaire, Costa de Azur.

Un bătrân fermier cu părul cărunt ne-a spus povestea sa într-o cafenea din Cavalaire. Îl căutaserăm cu obstinație pe acest om zile în șir, fiindcă fusese martor la scufundarea lui *Ramon Membru* în 1925.

— Domnilor, era dimineață în zori și stau eu pe niște stânci colo la Cap Lardier cu bățul de pescuit în mână, a început el povestea. Și când văd o chestie de mare mirare: o ditamai nava care vine

drept spre mine. Este ciudată să vezi o navă așa de mare navigând atât de aproape de țărm, dar s-o vezi că vine drept să se urce pe mal este mai de necrezut. *Ramon Membru* se izbește o dată drept de stânci cu un vuiet groaznic, și intră fără milă în recif. Prova i se saltă pe uscat și coca i se îndoaie ca o brânză. Și se înțepenește acolo.

Încă și după douăzeci de ani povestitorul tot mai tremură de emoție la amintirile de atunci.

— Și spaniolii ăia au tot încărcat bărcile navei cu geamantane și cufere și le-au cărat pe țărm. Ofițerul de la vama din Cavalaire protestează. Declară că dacă mai descarcă mărfuri de contrabandă o să sigileze marfa fiindcă este un transport de trabucuri spaniole. Și a doua zi se arată și un remorcher oceanic. Ia frumos ușor nava de prova. Și *Ramon Membru* plutește, o minune domnilor. Remorcherul trece un odgon la prova lui *Ramon Membru* să o ia la remorcă. Și pac, odgonul se rupe. Țărmul nu este prea departe și un vânt puternic împinge din nou nava spre stânci. Cei de pe remorcher văd că nu este timp de pierdut și reușesc să o amareze cu un alt odgon. Și *Ramon Membru* este dus la Cavalaire. În noaptea aceea, tot satul este sculat din somn: nava spaniolă arde de zor în port! Toate trabucurile, de groază. *Ramon Membru* se duce la fund.

L-am găsit pe *Ramon Membru* la câteva sute de metri de cheu, într-o apă tulbure de culoarea opacă a smaraldului. Am fost uimiți să descoperim o navă de cinci, șase mii de tone. Toți cei care ne povestesc despre nave scufundate au tendința să exagereze, mai ales cei din sudul Franței. Dar fermierul nostru fusese marinar și ne spusese chiar adevărul. Nava se afundase adânc în vegetația din care ieșea doar pupa și dunetele. În nisipul din jurul ei era un fel de foarte ciudat șanț. Înăuntrul navei n-am mai găsit nimic, nici măcar fantoma unei mărci de trabuc.

În schimb am dat acolo de nişte peşti *liche*[1]. Liche este un pește pelagic cam de mărimea unui om. Este rudă cu tonul, dar arată mai zvelt și mai plin de grație. Nu se prinde niciodată la undiță și știe să scape din năvoade. Poți să umbli prin mare mult și bine fără să vezi un liche. Și este o privelişte minunată: o formă argintie, perfect hidrodinamică mișcându-se cu o nonșalantă regală. Și peștii aceia înotau cum merg în șir indienii pe o câmpie pustie pe lângă nava aia de trabucuri, parcă urmând o rută comercială din timpuri imemoriale. Într-o zi arătau grăbiți și nervoși, pentru ca a doua zi să se dovedească relaxați și jucăuși. Era greu de ghicit când apăreau şi când dispăreau. Treceau uneori zile în șir fără să vedem ceata aceea, apoi iar veneau în șir, precum o caravană în deșert.

Sub oglinda limpede a apei la Port-Cros, zăcea un mic trauler de pescuit, o epavă curat curățică, abia primită de mare, cu năvoadele frumos împachetate pe punte, și cu flotoarele de plută trăgând de

---

[1] Liche - fără corespondent în românește, speciile *Lichia gadigo şi Lichia* glauca, pește de dimensiuni mari, ajungân la la peste 1 metru, din familia Carangidae, frecvent pe coastele Franței, rudă apropiată cu peștele pilot (n. tr.).

hublouri. N-am pângărit acea inocentă navă, dar plasele de pescuit ne-au dat o idee: aveam să filmăm un traul comercial cum se târăște pe fundul mării. Nimeni nu văzuse cum arată o plasă de traul în plină acțiune. Pescarii care și-au petrecut toată viața dragând fundul mării știau despre plasele astea doar din teorie. Singurele informații despre cum acționează plasele de pescuit erau cam așa: dacă dădeai de locul potrivit, năvodul îți aducea pește.

Suspendat deasupra fundului plin de alge, am văzut odgonul năvodului venind. Plasa unduia până la gura tălpii rigide care hârșâia pe fundul mării, rupând iarba și producând distrugere lumii micilor ființe ale acelor întinse câmpii. Peștii țâșneau în toate părțile precum iepurii în fața cositoarei. Imensa plasă a traulului a trecut de mine, umflată de apă. În urma sa, pe pârtia distrugerii, iarba de mare ruptă se ridica încet. Era uluitor să vezi cât de mulți pești scăpau din gura monstrului și cât de mult distrugea acesta: și viitorul fond de pește și pășunile submarine. Metoda omului de exploatare a fermei submarine părea să însemne distrugerea câmpului pentru a culege foarte puține roade. Didi stătea agățat cu capul în jos de odgonul de remorcare și filma gura dragonului pentru a scoate în evidență cât de mulți pești scăpau și cât de mult era distrusă creșa acestor pești.

Dar mai erau și plase mai mari de cercetat, rețeaua de plase antisubmarin, care închidea intrarea la Hyères. La începutul războiului, la principala poartă fusese trimis remorcherul oceanic *Polyphème*. Deși era trecut de prima tinerețe, fusese însărcinat să păzească poarta precum bătrânul ușier de la vreun bloc din Paris. Seara, *Polyphème* închidea poarta, ancora și se ducea la culcare cu cheia în mână. Și în noaptea de 27 noiembrie 1942, tocmai stătea acolo legănându-se alene când flota din Toulon a explodat. *Polyphème* s-a sinucis și el și s-a dus la fund încă ancorat de plasă.

La un an după aceea ne-am dus și noi să-i facem o vizită. Zăcea la douăzeci de metri adâncime într-o apă extraordinar de limpede, cu mărul - vârful principalului catarg - la numai un metru adâncime. Când ne-am pus măștile și ne-am uitat în apă ne-a apucat amețeala: corpul acela de 45 de metri era curat curățel, iar cu catargele și sarturile ridicându-se intacte, nu mai părea deloc a fi o epavă. Iar o ușoară înclinare la tribord sporea și mai mult efectul acela. Nu crescuse nici un fir de algă pe corpul navei, doar o subțire peliculă de praf care nu reușea să-i ascundă vopseaua.

Sub punte nu mai exista nimic: echipajul golise totul cu o pricepere de bandiți înainte de a deschide gurile de sabordare. *Polyphème* avusese parte de o sinucidere curată, arăta curat ca un apartament atunci când cei care-l părăsesc mai aruncă o ultimă privire să nu uite ceva.

Pe harta Golfului Hyères există un cerc mic marcat *epavă*, necrologul cargoului spaniol *Ferrando* de șase mii de tone, scufundat cu cincizeci de ani înainte. Pe hartă este marcat perfect, dar este cu totul altă problemă să găsești epava aceea dincolo de masa hărților. Un obișnuit al golfului, ne-a luat cu barca lui să ne ducă la locul cu pricina, dar când am ajuns acolo ne-a zis: „Nu mai sunt chiar sigur, dar trebuie să fie pe aici pe undeva.“ La vreo cinci sute de metri am văzut o geamandură plutind. Călăuza noastră n-o

mai văzuse niciodată: „Probabil că au pus-o pescarii ca să arate unde și-au pierdut ei vreun năvod.“

Dumas s-a scufundat vreo treizeci de metri în dreptul geamandurii și a dat de mormântul lui *Ferrando*. Nava arăta ca un schelet, și era împodobită cu generații întregi de năvoade. Nava zăcea culcată pe babord așa că punțile atât cât mai erau arătau ca niște pereți ciuruiți de artilerie.

Dumas a înotat mai departe, pătrunzând prin chepengul de la cala principală, imensă şi întunecată ca o catedrală. O lumină albăstruie pătrundea prin hublourile şi găurile din coca mâncată de rugină şi undeva, mai departe, în cala aceea se vedea o coloană mare de lumină intrând pe unde tăiaseră o gaură de acces cu multă vreme înainte scafandrii aceia care-şi bălăngăneau căştile şi care jefuiseră ce se putea jefui de pe *Ferrando.*

Dumas s-a scufundat de-a lungul navei și în nisipul care invadase magazia din pupa a găsit patru farfurii de porțelan cu niște dungulițe negre. Prin imensa cocă, risipite în toate părțile, zăceau niște bucăți de piatră cenușie atât de urâte de parcă făceau parte dintr-un coșmar. Pietrele erau prăvălite grămezi pe gurile magaziilor. Didi a apucat una dintre pietrele acelea pământii și a zdrobit-o de coca navei, s-a spart în bucăți de un negru strălucitor: încărcătura de pe *Ferrando* era de fapt cărbune bituminos acoperit de patina celor cincizeci de ani de stat în mare.

Cînd a ieşit afară din epavă, Dumas a privit acel pustiu din care se ridica acea piatra neagră de mormânt a navei: imensa cochilie ca de scoică a năvoadelor. Năvoadele prinse de *Ferrando* formau un fel de grilaj în jurul unui mormânt unde erau îngropate speranțele pescarilor. Aceștia știau că cei mai mulți pești sunt în jurul unei epave, și mai știau că epavele înhață plasele: dacă dragai aproape de ele, s-ar putea să te alegi cu o pradă bună, dacă dragai prea aproape, pierdeai tot.

Didi început să înoate prin cochilia aceea de scoică din plase. La o sută de metri de elice a dat peste un mic amfiteatru în nisip, în mijloc zăcea un bol japonez de sake minuscul, fragil ca o coajă de ou și intact. L-a pus în tolbă și a continuat să înoate pe deasupra resturilor tuburilor de proiectile căzute la fund în timpul exercițiilor și a mai găsit un bol ieftin din lut: timpul petrecut în mare îi adăugase o înfățișare de obiect de ceramică smălțuită de mare valoare. L-a pus și pe acela în desagă.

Tabelul care guvernează perioadele de scufundare indica ieșirea la suprafață dacă nu voia să aibă parte de îndelungi perioade de decompresie. Pe când urca, a văzut o potecă trasată matematic de drept prin nisipul de pe fund. S-a oprit că cerceteze. Poteca ducea drept în ambele direcții și dispărea în ceața apei. Cine sau ce făcuse poteca aia? Încotro ducea?

Didi a urcat la suprafaţă cu cele două boluri recuperate. A doua zi s-a întors să cerceteze misterioasa potecă, dar geamandura dispăruse. Ne-am scufundat de nenumărate ori ca să-l aflăm pe *Ferrando*. Dar n-am mai găsit epava. Didi a expus bolul de sake și farfuria smălțuită în noua sa casă de la Sanary, iar vizitatorul care-l întreabă ce-i cu ele este iscodit la rândul lui dacă știe ceva despre drumurile romane de pe fundul mării.

CAPITOLUL 4

GRUPUL DE CERCETĂRI SUBACVATICE

După încetarea ocupației germane, am fost detașat la Marsilia ca să conduc un centru de regrupare a marinarilor care se întorceau acasă, centru aflat într-un castel expropriat. Într-una din nopți am încercat să evaluez trecutul și viitorul: aveam un serviciu convenabil, dar mi se părea că orice alt serviciu era la fel de bun. Pe de altă parte, experiența noastră de scufundători, pe care o începuserăm fără nici un fel de delegare oficială din partea marinei militare, părea acum de mare interes pentru marină: acum erau sute de prilejuri de angajare pentru scufundători pentru flota sabordată și navele torpilate în larg.

Pentru a convinge Ministerul Marinei că eram mai util ca scufundător, m-am deplasat la Paris și i-am arătat amiralului André Lemonnier și stafului său filmul cu Dumas și Tailliez înotând alene printre epave. A doua zi, eram în drum spre Toulon cu misiunea de a relua experiențele cu scufundările.

Tailliez era cât se poate de fericit să-și părăsească postul provizoriu de pădurar. L-am trecut pe Dumas ca specialist angajat civil, și am obținut un birou în clădirea comandantului portului pe care scria *Groupe de Recherches Sous-Marines* (*Grupul de Cercetări Submarine*). Philippe, care era îmi era superior în grad, a devenit comandantul acestuia. Iar inventarul echipamentelor consta din două acvalanguri. Dar, bineînțeles, n-am scăpat nici un prilej să ne facem cunoscuți drept un important serviciu al Marinei Naționale.

Ni s-au alăturat și trei subofițeri: Maurice Fargues, Jean Pinard și Guy Morandière. Dumas i-a trecut rapid printr-un curs de scufundări cu acvalangul și i-a ridicat la rangul de instructori subacvatici. Am mers cu cerșitul și am obținut fonduri, oameni, motociclete, camioane și, curând, chiar și o mică barcă, o barcă cu motor nou nouță cu numele de *L'Esquillade*.

După *L'Esquillade*, am pus mâna pe o barcă cu motor VP8, de douăzeci și unu de metri, pe care Tailliez a transformat-o într-o navă de scufundări, cu sistem de încărcare a buteliilor cu aer comprimat, platformă de scufundare și cameră de decompresie. Și am negociat cu Marina Regală Britanică, oferind niște acvalanguri în schimbul celor mai moderne costume de scufundare. Sir Robert H. Davis, inventatorul plămânului de salvare de pe submarine și șeful celei mai mari firme de scafandri și echipament de salvare, ne-a solicita să-i dăm dreptul de a confecționa acvalangul și în Marea Britanie.

Dar cea mai strașnică lovitură pe care am dat-o a fost obținerea navei *Albatross*, o adevărată bază plutitoare oceanică oferită de Ministerul Marinei. *Albatross* cu doar doi ani vechime, avea deja o istorie dificilă. Înainte de a fi vopsită și lansată, a fost confiscată de sovietici dintr-un șantier naval german. Apoi a fost oferită Marii Britanii și a ajuns să fie ancorată pe Tamisa. Iar după o nouă târguială a capturilor, a fost expediată în Franța. Nava avusese de suferit pentru că nu fusese vopsită, pentru că fusese complet neglijată și jefuită vreme de doi ani, în vreme ce învingătorii au tot dat-o de la unul la altul. Dar și-a găsit

un adăpost fericit sub aripa Grupului de Cercetări Submarine. Nici n-am mai ținut seama de câte ore munceam în timp ce ne chinuiam să armăm această navă a noastră, care a fost botezată *L'Ingenieur Élie Monnier*, după numele unui inginer naval este care-l cunoscusem și care murise într-un accident de scufundare.

Epava navei *S.S. Dalton* făcuse din noi scufundători de mare adâncime, iar *Élie Monnier* ne transformase în oceanografi. Nava asta ne-a purtat în călătorii spre Corsica, Sardinia, Tunis, Maroc și în largul Atlanticului. Cu noi au navigat oameni de știință, lărgindu-se orizontul în ceea ce privește cunoașterea mării, iar ei au fost la rândul lor fascinați de acvalang ca instrument de observație directă.

Marina a autorizat proiecte de scufundări de cercetare care au fost conduse de unii specialiști dintre cei mai pricepuți care ni s-au alăturat: între care dr. E. Devilla, chirurgul grupului și farmacistul Dufau-Cazenabe. Jean Alinat era răspunzător cu *atelierul de jucării*, unde a conceput și realizat noi tipuri de măști, costume de protecție, arme și echipament de iluminat subacvatic. Tot în acel atelier am construit o sanie subacvatică în care scufundătorul putea fi remorcat sub apă cu o viteză de șase noduri, ceea ce a a făcut ca deplasarea pe orizontală să crească de mai bine de trei ori în cursul misiunilor de cercetare.

La brâul scufundătorului de pe sanie am adăugat încă o piesă: o mică geamandură cu o greutate legată la capătul unui fir de pescuit pus pe o bobină mică. Când sania se afla în recunoaștere, pilotul ei putea arunca geamandura atunci când vedea ceva interesant și continua să meargă mai departe. După aceea un scufundător putea urma firul geamandurii să investigheze despre ce era vorba.

Grupul a stabilit legături cu organizații oceanografice și de scufundări din Marea Britanie, Germania, Suedia și Italia. În timpul războiului, Marina Regală Britanică făcuse cercetări importante cu privire la rezistența scafandrilor în cursul explorărilor subacvatice. Profesorul J.B.S. Haldane, care a colaborat la unele dintre aceste cercetări, nota: „Ei bine, trebuie să fii un om deosebit de curajos ca să te duci să cauți mine magnetice în apele acelea mâloase, mai ales după ce i-ai văzut pe unii dintre tovarășii tăi sărind în aer. Trebuie să fii un om super-curajos atunci când știi că de auzi că o mină începe să ticăie și te repezi spre suprafață s-ar putea să rămâi paralizat pe viață dacă nu ești făcut bucăți de explozie.“ Și Dumas ne-a băgat exact în acest jos deloc îmbietor, din pricina curiozității sale de nevindecat de a afla efecte ciudate sub apă.

Într-o duminică la Sanary, aruncat o grenadă italiană să omoare niște pești. La suprafață au apărut câteva plătici ochioase[1] culcate pe o parte. Tailliez s-a scufundat și a scos de zece ori mai mulți pești zăcând pe fundul apei, dovadă că pescuitul cu dinamită este o metodă distrugătoare de pescuit, și neproductivă dacă nu te duci să culegi toate victimele.

---

[1] Plătică ochioasă - bogues fish în original, altă specie de plătică de mare, *Boops boops*, denumiera se referă la ochii foarte mari - bug eyes, ochi de gândac (n. trad.).

Dumas a aruncat încă o grenadă. Asta n-a explodat. A așteptat câteva minute și a intrat în apă să vadă ce s-a întâmplat. Grenada era la cinci metri adâncime. În timp ce se scufunda, a văzut că din grenadă ieșeau bule mici de aer. N-a priceput ce se întâmplă. Grenada a explodat chiar sub el, cea mai proastă poziție când este vorba de o explozie subacvatică pentru că forța exploziei se îndreaptă drept în sus prin stratul de apă cel mai subțire.

Nu era nici un pericol ca Dumas să fie lovit de schije, care au căzut fără vlagă la câteva zeci de centimetri de locul exploziei, într-atât este de mare rezistența apei față de obiectele în mișcare. Dar moartea este urmarea efectului undei de șoc asupra organismului. Totuși Tailliez l-a văzut pe Dumas ieșind împleticindu-se din valuri. Era zgâlțâit până în măduva oaselor, dar nu era rănit. Aceste incident extraordinar ne-a dat brânci minții: ne-am uitat în tabele britanice despre exploziile subacvatice și am descoperit că Dumas fusese exact în raza exploziei care se spunea că înseamnă moarte sigură. Am emis ipoteza că rezistența la șoc a unui scufundător în pielea goală este de câteva ori mai mare decât arătau studiile cercetate.

După care Dumas și Tailliez s-au apucat să verifice ipoteza. Haldane spusese: „Experiențele pe animale sunt utile pentru a descoperi felul pericolului la care să ne așteptăm, dar acestea nu indică exact care este rezistența unui om. Deci aceste experiențe se pot face numai cu ființe umane al căror curaj și curiozitate îi vor împinge tot mai departe până când vor ceda.“

Ne-am scufundat câte doi, în vreme ce o încărcătură de jumătate de kilogram exploda progresiv la distanță tot mai mică. Când am simțit că explozia producea un efect prea neplăcut ne-am oprit. Pericolul era acela de a suferi leziuni interne de care să nu avem habar. Dar programul s-a încheiat totuși fără niște leziuni interne.

Exploziile dinamitei ne-au izbit neplăcut urechile și ne-au administrat o lovitură seacă întregului organism. Dar cu pastile germane de jumătate de kilogram de trinitrotoluen rezultatul era cu totul altul: am simțit cum suntem izbiți zdravăn în piept parcă cu un sac de nisip, fiind zgâlțâiți sever. Ceea ce ne interesa era să vedem cât de aproape puteam sta și totuși să suportăm explozia. Uneori, când stăteam câte doi la distanța aleasă și așteptam explozia ne uitam unul la altul și ne cutremuram la gândul acelei idei nebunești.

Un al treilea tip de explozii, despre care nu pot să spun nimic, le-au dat lui Dumas și Tailliez o zgâlțâială atât de zdravăna că am considerat că avem și alte lucruri mai bune de făcut. Dar rezultatele acestor experiențe au fost utile. Prima concluzie a fost aceea că în pielea goală un om rezistă mai bine decât un scafandru cu cască. Acest paradox aparent se datorează faptului că unda de șoc se propagă cu aproape aceeași viteză în țesutul uman ca și în apă, o altă dovadă a asemănării trupului uman cu maica sa marea. La scafandrii grei, partea slabă era chiar casca. Deși îi protejează capul de lovituri, unda de șoc îi lovește întâi costumul moale și apoi șocul se propagă prin guler și în interiorul căștii unde nu întâmpină

nici o contra-rezistență.

Este cu totul neplăcut să pornești la război după ce războiul s-a încheiat, misiune care cade în sarcina curățitoarelor de mine și a echipelor de deminare care bâjbâie prin apă în căutarea obiectelor mortale lăsate în urmă de beligeranți. Recuperarea minelor nu era unul dintre scopurile principale ale Grupului de Cercetări Submarine, dar cartierul general avea un mod foarte insistent de a pune noi probleme în fața unităților navale.

Acțiunea de salvare și reconstrucție în Toulon era stânjenită de prezența în apele din jur a minelor germane nerecuperate. Zona Insulei Porquerolles era mereu în pericol, amenințată de poziția necunoscută a clasicelor mine de contact. Am început în stilul nostru obișnuit prin a-i întreba pe pescarii locali. Ei ne-au indicat o hartă în care era evidențiat un coridorul sigur pe care îl foloseau pentru a ieși și a intra cu bărcile din portul de la Porquerolles. Am pornit cu *Lesquillade* în viteză pe coridorul indicat, simțind că ne apucam în fine serios de treabă. Brusc, în lumina tot mai slabă a amurgului, am văzut antena unei mine trecând la doar câțiva centimetri de noi. Am încetinit și am pus oameni de veghe: veghea din prova ne anunța minele una după alta. Canalul sigur al pescarilor părea să fie cea mai densă înșiruire de mine.

Privite de dedesubt, corpul minelor arăta impresionant. Scoicile și algele le luaseră în stăpânire așa cum marea știe să pună stăpânire și să transforme orice obiect făcut de om. Antenele declanșatoare se întindeau spre suprafață ca niște țepi monstruoși de arici de mare, cablul de ancorare se ducea în jos, dispărând în adâncul plin de scoici. La o primă evaluare, ni se părea că minele acelea își cam pierduseră din înfățișarea mortală. Dar ele erau mine adevărate și gata să-și împlinească menirea, în ciuda schimbării la față produse de mare. Nu aveam încărcături cu declanșare reglabilă pentru a face minele să explodeze, ci eram nevoiți să le legăm cu niște cabluri electrice pe care să le tragem până la barcazul militar de debarcare împrumutat pentru această operaţiune care se afla la vreo două sute de metri mai departe.

Marina militară ne-a pus apoi în brațe una dintre cele mai nenorocite probleme din Toulon unde cu o geamandură roșie era marcată o epavă suspectă chiar lângă principala cale de navigație. Carcasa acesteia era la adâncime destul de mică pentru a stânjeni navigația. Cei din echipa de demolare primiseră ordin să arunce în aer orice obstacol ar fi stat în calea navigației, dar un ofițer mai prudent s-a uitat mai atent și a văzut de la suprafață niște obiecte ciudate și i-a oprit pe cei cu dinamitarea până când ne puteam duce noi să cercetăm epava. Dumas, Tailliez și cu mine ne-am scufundat și am descoperit o barjă imensă plină cu niște cilindri metalici acoperiți de o pătură groasă de plante din care ciuguleau peștii. Am înotat în jurul acelei încărcături, cercetând-o foarte atent și râcâind algele de pe ele ca să descoperim că metalul acela era aluminiu. Tocmai fotografiam epava când Dumas m-a apuca deodată de braț și m-a tras rapid la suprafață: „Am priceput acum ce sunt, mi-a zis Dumas. Trebuie să fie minele acelea germane care

declanșează acustic, magnetic și la unde de presiune“. Expertul nostru în explozivi a identificat încărcătura aceea ca fiind niște mine dintre cele mai parșive pe care naziștii le puseseră la punct în ultimele perioade ale războiului. A apreciat că acolo erau douăzeci de tone de exploziv de mare putere care erau în așteptare pe fundul apei, cantitate suficientă pentru a distruge o parte din șantierul naval și a mătura frunzele, geamurile, reclamele cu neon, coșurile și acoperișurile din Toulon.

Cei de la demolări au cercetat fotografiile noastre și au spus că încercarea de a ridica și o singură mină le va declanșa pe toate, iar încercarea de a târî barja de acolo ar fi avut exact același rezultat. Nu se putea face nimic în acest caz decât să se marcheze o zonă largă în jurul epavei și să așteptăm ca marea cea atotputernică să corodeze mecanismele de amorsare. Am plecat de la acea întrevedere gândindu-ne la peștii care dau cu nasul în ele și cum ne-am dus noi și am pus fără grijă mâna pe ele.

În altă zi, am fost chemat de căpitanul Bouffague, însărcinat de Ministerul Reconstrucției cu proiectele de deminare: „Am și eu pentru voi niște amărâte de mine de adâncime, ne-a spus el cu blândețe. În Golful Lyon, pe lângă Sete au lăsată ăia în urmă o groază de explozibil ordinar băgat în niște blocuri de beton, cu niște declanșatoare care se ițesc afară pe un tripod.“ Apoi ne-a schițat cam cum erau interconectate declanșatoarele cu niște sârme de la o mină la alta în așa fel încât o singură mină să le facă să explodeze și pe cele din jur. Inventatorii aceia sărmani ai minelor de adâncime le mai prevăzuseră și cu niște cabluri legate de niște mici geamanduri ancorate exact sub suprafața apei ca să se încurce în elicele navelor și să declanșeze minele.

Curățitoarele de mine măturaseră zone în urmă cu trei ani, dar se părea că o barjă folosită de municipalitatea din Sete a dat peste una dinte mizeriile alea și a zburat în aer.

Ne-am dus la Sete să facem câteva scufundări de recunoaștere. Suvenirurile dușmanilor erau împrăștiate pe un prag de stâncă foarte neuniform, variind în adâncime de la doi metri la treisprezece metri, într-o apă rece și agitată. Blocurile de beton se așezaseră confortabil în mâlul dintre stânci și, în multe cazuri, nici nu se distingeau decât vârfurile declanșatoarelor de pe tripod. În cei șase ani de când stăteau acolo, păinjenișul de cabluri de interconectare se deteriorase. Și minele acelea de adâncime zăceau de-a lungul coastei pe zeci de mile, în zone cu vizibilitate foarte proastă, și multe dintre ele la mai bine opt metri sub apă. Am calculat că dacă foloseam tehnica noastră cu obișnuitele acvalanguri ne-ar fi luat mai mulți ani pentru ca să ne asigurăm că stabilisem locaţia tuturor minelor de pe cei peste 30.000 de metri pătrați ai câmpurilor de mine. Nu mă atrăgea deloc ideea de a-mi petrece o parte din viața de scafandru bălăcindu-mă în mizeria aceea de apă și rece pe deasupra, umblând după nenorocitele de blocuri de beton. Eram obligat să inventez o nouă tehnică de deminare. Și i-am făcut o listă de cereri căpitanului Bourrague pentru reînzestrarea navei noastre VP8.

Când nava a fost pregătită pentru Sete, cetățenii de acolo s-au amuzat copios. Acum aveam un nou catarg imens de la care niște balansine de oțel țineau două brațe de dragare de câte șaptesprezece

metri lungime de-o parte și de alta. Tot aceste ansamblu era pavoazat cu fanioane de toate culorile. Cinci sarturi, și acele împopoțonate cu tot felul de cârpe din metru în metru, duceau de pe punte prin niște scripeți la brațe și apoi în apă. Sarturile erau la vreo șapte metri unul de celălalt. Sartul central trecea peste capătul instalației. De capătul brațelor erau legate două bărci mici, câte una de-o partre și de alta a navei, într-una era un marinar cu niște mici geamanduri albe, iar în cea de-a doua era altul cu o cange.

Sarturile aveau la capăt o greutate de plumb de douăzeci de kilograme în formă de pește de care se țineau cinci scufundători cu acvalang agățați ca de bara din autobuz. Și am tras după noi instalația aia în sus și-n jos de-a lungul coastei, zi de zi, cu flamurile fluturând și ofițerii urlând de pe comandă să salte sau să coboare sarturile. Marinarul din barca din babord își arunca micile geamanduri una după alta în șir ca să marcheze traseul, nava întorcea la 180 de grade și pornea pe un curs paralel, iar marinarul din barca din tribord culegea geamandurile cu cangea una câte una. Așa că vreme de două luni, VP8 a tot arat marea.

Am reușit să aruncăm în aer paisprezece mine de adâncime, convinși că marcaserăm toate câte erau. Scufundătorii se uitau bineînțeles după mine, erau în așa fel distanțați unul de altul încât să poată cerceta fiecare porțiune de fund: când dădeau de câte o mină trimiteau la suprafață o geamandură galbenă. Flamurile de pe sarturi arătau exact adâncimea până la fund iar ofițerii de pe comandă îi ridicau sau îi lăsau pe scufundători din parâme conform indicațiilor de pe harta hidrografică, în așa fel încât scufundătorii să fie remorcați la exact un metru deasupra conturului fundului mereu schimbător. Făcuserăm schimburi de câte jumătate de oră, pentru ca scufundătorii în apa aceea rece să poată ieși la suprafață pe rând.

Eram foarte mândri de nava noastră înfrumusețată ca de carnaval. Numai doi dintre cei douăzeci de scufundători ce stăteau agățați de platforme avea ceva experiență în materie de scufundări. Ceilalți voluntari erau niște băieți care după două săptămâni au șters-o. Novicii aceia constituiau o problemă permanentă pentru noi, să nu cumva să se încurce în vreuna din sârmele minelor, dar au ieșit toți din apă mândri ca niște adevărați oameni pește.

În ziua în care urma să declanşăm exploziile i-am trimis în apă fără a mai fi legați ca să armeze minele de fund pe care le marcaseră cu geamanduri galbene. Au socotit treaba asta ca o binecuvântată vacanță.

La vremea aceea Grupul de Cercetări Submarine puseseră la punct fotografia submarină, transformând-o în instrument de lucru. Ni s-a cerut să filmăm sistemul de *pilule anti-asdic*, treabă care s-a transformat în primul film despre navigația sub apă a unui submarin.

Asdic-ul este echivalentul radarului - un aparat cu ultrasunete folosit de aliați pentru a urmări submarinele germane. Sistemul de contra măsuri ale naziștilor era pilula anti-asdic, o cutie mică lansată din submarinul german. Cutia era balastată în așa fel încât să plutească între ape, de unde lansa o perdea

de bule care le dădeau urmăritorilor un convingător ecou în aparat că acolo era un submarin, ca să-i păcălească să arunce încărcăturile explozive de adâncime asupra bulelor. Iar mai multe pilule lansate de un singur submarin putea da impresia că în adânc era o întreagă haită periculoasă.

Philippe Tailliez s-a scufundat cu aparatul de filmat și s-a poziționat pe traseul submarinului. Acesta urma să navige la o adâncime moderată de periscop, aruncând pilule anti-asdic. Tailliez a zărit linia distinctă a provei submarinului ieșind din ceața apei și trecând pe lângă el. În doar o treime de minut a mai văzut și ultima parte vizibilă a navei dispărând în ceață, cu cele două elice angrenate de turbine rotindu-se încet ca niște elice din acelea ieftine de hârtie cu care se joacă niște copii. Pilulele anti-asdic s-au comportat conform teoriei, dar Philippe a ieșit la suprafață mai degrabă impresionat de submarin: imaginile erau mult mai minunate decât falsele secvențe cu submarine din filme. Ne-am hotărât să filmăm un submarin executând tot felul de manevre sub apă. Ne-am aranjat cu *Rubis*, un submarin puitor de mine submarine.

În ziua în care ne-am scufundat ca să ne jucăm cu *Rubis*, apa era curată ca lacrima, vizibilitate până la treizeci de metri. Locotenentul Jean Rocoul, comandantul submarinului, ne-a delectat cu un exercițiu de așezare pe fund. Stăteam suspendați la patruzeci de metri lângă submarinul care nu mișca, privind periscopul care era orb și nu mai vedea nimic din lumea de afară, busola neclintită în sistemul ei cardanic, un tun absolut inutil, o antenă de radar care nu știa să citească sub apă, și totul aparținând unui foarte ciudat pește. Steagul era desfăcut, dar nici nu clintea, culorile sale de pe dreptunghiuri, unul roșu altul albastru, arătau mai degrabă de culoare verzuie.

Dar în lăuntrul acelei bule de oțel, patruzeci de oameni erau vii și foarte veseli: auzeam zgomote obișnuite de navă, duruit de picioare, vuietul unei pompe, o cheie lovindu-se de punte, chiar și pașii celui care scăpase cheia. Și, deodată, forma aceea uriașă a prins viață, elicele au început să se rotească, culcând iarba și împrăștiind alge și mâl. *Rubis* începea să urce la suprafață. Prova a spart mai întâi fața apei. Steagul a dispărut și turnul de comandă a apărut și el. Coca era acum conturată de un orbitor val de spumă. Misteriosul personaj devenea acum o prozaică chilă de navă.

Rocoul a lăsat din nou pe fund submarinul pentru o secvență care demonstra cum se lansează o torpilă de la cincisprezece metri adâncime. Dumas s-a urcat pe cocă cu un ciocan în mână, în vreme ce eu alegeam unghiul aparatului de filmat. De la o distanță de vreo zece metri am privit drept în tubul lans-torpile și am făcut apoi vreo doi metri lateral față de probabila traiectorie. De acolo i-am făcut un semn cu mâna lui Didi, care a lovit cu ciocanul în cocă. Capacul tubului s-a deschis brusc și torpila a țâșnit drept spre mine. A trebuit să mențin torpila în cadrul lentilelor în timp ce trecea pe lângă nasul meu și apoi s-o urmăresc mai departe. Mi-am solicitat toți mușchii ca să pot să țin aparatul în mâini și să-l forțez să se rotească în apă pentru o filmare panoramică. Topila a tăiat-o în viteză pe lângă mine, ca o mașină de curse și încă o mai aveam în vizor în timp ce acesta dispărea, lăsând o dâră albă de siaj în urmă prin albastrul

mării.

Următoarea joacă cu *Rubis* a fost să filmăm un exercițiu de salvare din navă în afară. Ricoul i-a luat pe Didi și pe Guy Morandière la bord ca actori în rolul de oameni care se salvează și l-a așezat pe *Rubis* la patruzeci de metri adâncime pe fund. Didi și Guy s-au băgat în camera de salvare și un marinar i-a închis înăuntru. Scufundătorii erau închiși într-o conservă de oțel, de ceva mai mult de jumătate de metru diametru și vreo doi metri înălțime, un fel de container de metal cu totul neîmbietor. De dinăuntru ei manevrau o supapă ce lăsa apa să pătrundă înăuntru și permitea aerului să iasă pentru egalizarea presiuinii. Apa rece a mării a început să se ridice pe trupul lor până când tubul s-a umplut cu totul. Presiunea apei a crescut până când s-a egalizat cu presiune din afară, de cinci ori mai mare decât cea din interiorul submarinului. Timpanele au început să doară, pentru cei dinăuntru era era un chin al nervilor, în așteptarea momentului în care capacul camerei de salvare se deschidea automat, atunci când presiunea ajungea la nivelul corect.

Capacul a vibrat și s-a deschis ca o scoică. Au fost eliberaţi câțiva litre de aer care au țâșnit ca un balon fericit, iar nerăbdătorii ce se salvau unduind ca niște șerpi să scape de acolo.

În secvențele cu lansarea unei mine pe fundul mării de către un submarin în mers ne așteptam să avem probleme. Am plasat niște geamanduri ca să formeze un fel de alee de vreo patruzeci și cinci de metri lățime prin mijlocul căreia urma să navige *Rubis* la adâncimea de periscop și să lase în urmă o serie de patru mine de contact pe fundul mării la vreo cincisprezece metri adâncime. Minele erau de tipul acela vechi: o minge metalică cu niște coarne prinsă într-o carcasă de metal grea, numită *broască*. Niște tablete cu o sare din carcasă aveau să se topească în următoarele douăzeci de minute, sau treizeci, eliberând mina, care avea să urce la suprafață agățată de cablul ei cât să ajungă exact sub fața apei unde avea să fie oprită de un hidrostat ca să stea ascunsă în așteptarea navelor. Problema era cum va reuși *Rubis* să lanseze mai multe *broaște* exact în raza aparatului meu de filmat, pentru ca să pot filma întreaga acțiune a unei mine marine. Am avut o lungă discuție cu locotenentul Ricoul. Dumas a intervenit: „Eu am un plan pentru ca să ne asigurăm că minele or să cadă chiar în fața camerei. O să merg cu submarinul în imersiune și o să dau ordinul de lansare exact la locul potrivit.“ Eu și Ricoul am ridicat din sprâncene. Didi a adăugat: „Nu pricepeți. O să merg în afara submarinului!“ Ricoul a tăcut în chip diplomatic, doar a zâmbit sceptic. Am intervenit eu: „Am putea măcar să-l lăsăm să încerce?“

Ricoul l-a urmărit pe Didi cum a încălecat prova cu un ciocan în mână și cu cealaltă ținându-se de cuțitul navei de tăiat plase submarine. Comandantul a coborât în submarin și a privit prin periscop: nu voia să piardă ocazia de a vedea ce avea să pățească nebunul acela când prova avea să se repeadă în vârtejul furios de apă. A văzut cum valurile de prova au dat năvală peste Dumas, aruncându-i labele de înot în sus, apoi călărețul nostru a ajuns sub apă încă rezistând să se țină de de navă, și bulele de aer fiind purtate de curent peste turnul de comandă. Ricoul se mira cum putea Dumas să se mai țină în avalanşa

aceea de apă cu viteaza de cinci noduri, dar reușea. Ricoul a coborât la adâncimea de periscop și s-a aliniat cu aleea noastră.

Pe fundul mării mă simțea cu totul pierdut, așteptând în apa rece, încercând să-mi păstrez vioiciunea în poziția aceea strategică din mijlocul aleii. Nu aveam la mine busolă iar sub apă este ușor să-ți pierzi simțul de orientare. Mă tot suceam să-l văd pe *Rubis*. Cu mult înainte să-l zăresc, i-am auzit duduitul motoarelor. Marea îmi trimitea din toate părțile mormăitul acela de uzină subacvatică. Teama a început să-mi crească pe măsură ce zgomotul se apropia. Dumas m-a văzut întâi, de la vreo treizeci de metri mi-a zărit bulele de aer. Apoi l-am văzut și eu agățat când prova a intrat în cadru: era o biată figurină neînsemnat de mică, un talisman purtător de noroc pe botul acela imens. A dat cu ciocanul în coca și toată îngrijorarea mi s-a evaporat la semnalul de lansare a minelor transmis în interiorul submarinului. Și uite așa a trecut pe lângă mine balena! Latura navei a trecu pe lângă mine, Didi a fost cărat mai departe, și prima *broască* a căzut la trei metri de mine fără un sunet și a stârnit un nor de mâl.

Cu un ritm de una la douăzeci de secunde, celelalte carcase de mine au fost lansate din *Rubis*. Am înotat cât de repede am putut, și am filmat căderea a trei broaște și m-am oprit să-mi trag suflarea când a patra a căzut dincolo de raza mea vizuală. Din locul unde au căzut minele s-au ridicat nori de mâl, care apoi s-au mai împrăștiat dezvăluindu-mi cutiile acelea metalice mari, în interiorul cărora erau minele cu coarne care-și sugeau tabletele de sare. Le-am filmat din mai multe unghiuri și am ieșit la suprafață. Tailliez s-a scufundat cu aparatul de filmat să aleagă o mină și să se pregătească să filmele modul de eliberare a ei. În cinci minute, Tailliez a auzit un zuruit mecanic depărtat. A apăsat butonul de declanșare al aparatului, dar subiectul lui a refuzat să se miște. Una după alta, a auzit cum celelalte mine o iau în sus. Și Tailliez a continuat să se chiorască la mina aleasă de el cât a fost în stare să reziste frigului. A ieșit la suprafață după treizeci și cinci de minute ca să dea camera altuia. Fargues a înhățat-o și s-a scufundat. A ieșit după câteva clipe: „Afurisita aia a ieșit înainte să apuc eu să ajung acolo, a mârâit el. A profitat de ocazie exact în clipa când n-o mai vedea nimeni.“

Ne-am rugat de Ricoul să intre din nou în imersiune și să lanseze alte patru mine. Eu i-am spus: „Cu aterizarea *broaștelor* avem secvențe ca lumea, așa că nu mai este nevoie să-l cărați și pe Frédéric Dumas în plimbarea asta.“. Comandantul a râs. A intrat cu submarinul în imersiune și a luat-o din nou pe alee. Didi, abandonatul pește pilot al rechinului de oțet, era acum cu aparatul de filmat în mână. S-a pregătit de scufundare. „Ai grijă ca de data asta să fii pe fază, “ i-am strigat noi. Didi a ridicat un braț plin de încredere în sine, și-a etalat labelespre cer și a șters-o în adânc. A rămas acolo multă vreme. Noi ne uitam unul la altul și cam bănuiam ce s-a întâmplat: minele acelea continua să-și râdă de noi. Atunci ne-am organizat și pe rând ne scufundam și ne schimbam la cameră acolo pe loc, în așa fel încât să fie mereu sub supraveghere. S-a scufundat primul dintre noi și a preluat aparatul de la Dumas, care a ieșit la suprafață și a oftat: „Toate celelalte trei au declanșat numai afurisita aleasă de mine nu a vrut.“ De două

ori din patru mine noi am ales-o tot pe cea cu ghinion.

Scufundătorii se schimbau între ei tot la zece minute. Și noi era hotărâți în fața acelei mine încăpățânate. Și am vrut să-i întărim impresia că încăpățânarea asta îi era inutilă: un om va fi acolo până când avea de gând să se predea. În cele din urmă *broasca* a orăcăit și bila aceea încornorată s-a ridicat spre suprafață. Trecuse o oră. Toată secvența aceea cu mina a durat nouăzeci de secunde pe ecran.

După cinci ani, Grupul de Cercetări Subacvatice avea un cartier general compact într-o clădire cu trei etaje din curtea șantierului marinei, de unde se vedea cheul cu locul de ancoraj al celor două platforme de scufundare. La parter erau camerele compresorului, camerele experimentale de decompresie, atelierul, laboratorul foto, instalația convertorului electric, garajul și compartimentele pentru animale de experiență. La primul etaj era biroul de proiectare, depozitul și camerele echipajului. La etajul de sus erau birouri, laboratoarele de de fiziologie și fizică, cel de chimie și o cameră de conferințe dichisită cu unele dintre comorile noastre recuperate din mare: clopote de nave și timone, un capitel ionic și amfore grecești recuperate din epave. Iar prin toate cele trei niveluri era amenajat un bazin de scufundare artificial, unde se putea simula o presiune de până la două sute cincizeci de metri adâncime.

Marina altor țări aveau centre de scufundări mai generos înzestrate. Centrul nostru avea calitatea de a avea o mai intimă legătură cu marea care se vedea de la fereastră. Indiferent dacă specialiștii din clădire erau proiectanți sau asistenți medicali, ei erau și scufundători, iar atelierele și laboratoarele erau pregătite să adapteze tehnicile de pe uscat la studiul mării. Dacă Dumas sau Alinat concepeau un nou mecanism subacvatic, a doua zi proiectanții și mecanicii și prezentau deja instrumentul pentru testare.

Dacă se petreceau accidente de scufundare, fie în cadrul marinei militare sau civile, pacienții erau aduși la medicii noștri. Oameni cu simptomele accidentelor de decompresie sau în agonie, erau aduși la laboratorul nostru de fiziologie pentru a fi supuși procedurii supravegheate de decompresie în chesonul special, iar specialiștii noștri se aduna ca să-i vadă pe cei afectați cum ies vioi și veseli de acolo la urmă. Sanitarii noștri îi întrebau de obicei dacă mai au nevoie de cârje, la care aceia răspundeau cu un blestem și cereau permisiunea să le arunce cât mai departe în mare.

Printre misiunile de care a avut parte Grupul de Cercetări Submarine îmi amintesc de una deosebit de dureroasă: recuperarea unui pilot înecat. Într-o zi de vară învăluită de ceață pe Mediterana, un avion bimotor al marinei a fost derutat de un miraj și a intrat în plină viteză în valurile ascunse de ceață. Pilotul, prieten de-al meu, a fost aruncat din avion și recuperat de un pescar, dar era deja mort. Avionul s-a răsucit și s-a dus la fund. Ni se cerut să-l recuperăm pe copilot și pe mecanic. Mormântul lor era marcat de candela strălucitoare a benzinei scurse din tancurile din aripi. Când s-a scufundat să caute epava, Dumas a văzut avionul strălucind pe fondul murdar al fundului la vreo patruzeci de metri adâncime: zăcea răsturnat, cu elicele smulse, cu apărătorile motoarelor crăpate cu totul și o despicătură în cockpitul prin

care fusese aruncat afară din scaunul de pilotaj prietenul meu. Niște peștișori strălucitori se fâțâiau în jurul avionului. Am înotat printre ei cu aparatul, pentru investigarea accidentului, am trecut pe lângă copilotul aflat încă pe scaunul lui înăuntru, cu ochii larg deschiși. Era primul cadavru pe care-l vedeam după o mie de scufundări. Mi-a fost greu să suport expresia aceea de calm și înțelegere de pe chipul lui. Parașuta se umflase ca o ciupercă prinsă de consolă.

La vreo treizeci de metri, pe patul sărăcăcios de ierburi galbene zăcea mecanicul, culcat pe spate, cu un picior îndoit și degetul arătător de la mâna dreaptă îndreptat spre suprafață. Parașuta îi era desfăcută cu totul. Era întinsă ca o parașută pregătită pentru a fi împachetată în atelier. Probabil că fusese catapultat când aparatul se izbise și din izbitură se declanșase parașuta. Dumas și Morandière au lăsat niște parâme de la barcă și i-au ridicat la suprafață pe aviatori cu parașutele lor desfășurate.

CAPITOLUL 5
SCUFUNDĂRI ÎN PEȘTERI

Cea mai groaznică experiență de care am avut parte în cinci mii de scufundări nu s-a petrecut în mare, ci pe uscat, în faimoasa Fântână de la Vaucluse, lângă Avignon. Celebrul izvor este de fapt un ochi liniștit de baltă într-un crater sub dealul de vreo două sute de metri din calcar, deasupra râului Sorgue. Un firicel de apă curge din el aproape tot timpul anului, asta până vine luna martie, când Fântâna Vaucluse erupe revărsând apă cu furie și umflă râul Sorgue făcându-l să inunde zona. Vreme de cinci săptămâni pompează apă cu furie după care se liniștește. Fenomenul se repetă în fiecare an, consemnat de când există documente istorice.

Fântâna aceasta a inspirat și fantezia unor poeți de prin Evul Mediu. Petrarca a scris sonetele către Laura pe marginea acestui puț prin secolul al XIV-lea; Frédéric Mistral, poetul nostru provensal, a fost alt admirator al fântânii. Generații întregi de hidrologi s-au aplecat asupra puțului enunțând zeci de teorii. Au măsurat cantitatea de precipitații de pe platoul de deasupra, au cartografiat gropile din zonă, au analizat calitatea apei, și au stabilit de fiecare dată că avea permanent aproape 13 grade Celsius în tot cursul anului. Dar nimeni nu avea habar ce face puțul acela de ajungea să dea drumul acelui potop.

Unul din mecanismele fântânilor intermitente este acela al unui sifon subteran care are legătură cu un lac care se află în interiorul dealului la un nivel mai ridicat decât cel al suprafeței fântânii. Dar ideea surplusului de apă al lacului subteran provenit din apa ploilor generoase ce se strecoară prin calcarul poros nu explică întru totul fenomenul de la Vaucluse, pentru că nu reacționează doar la ploaie. Ori exista acolo un lac imens de acumulare sau o serie de peșteri, ori un întreg sistem de sifoane. Teoriile științifică nu erau cu mult mai valabile decât cea a lui Mistral: „Într-o bună zi, zâna Fântânii s-a preschimbat într-o frumoasă fată și l-a luat de mână pe un bard bătrân și l-a călăuzit în adânc prin Fântâna Vaucluse către o câmpie de sub pământ unde șapte diamante imense astupau șapte puțuri. Vezi tu diamantele acelea? i-a

spus zâna. Când le voi ridica pe cele șapte, apa fântânii se va înălța până la rădăcina smochinului care bea doar o dată pe an.“ Cel puțin teoria lui Mistral avea o dovadă palpabilă în plus față de presupunerile științifice: pe peretele vertical al fântânii există un smochin rahitic de vreo sută de ani care marchează şi nivelul maxim anual din perioada inundațiilor, iar rădăcinile lui sunt udate o dată pe an.

Un ofițer pensionar din armata de uscat, comandantul Brunet, aciuat într-un salt din apropiere, la Apt, a devenit un împătimit al Fântânii la fel ca și Petrarca cu vreo șase sute de ani mai înainte. El a fost cel care a sugerat ca Grupul de Cercetări Submarine să se scufunde în Fântână și să-i afle secretul funcționării ei. În 1946, Marina Militară ne-a dat permisiunea de a încerca. Ne-am călătorit până la Vaucluse, la vremea când izvorul era liniștit: nu părea a fi vreun motiv să pătrundem acolo când acesta se revărsa cu furie, dacă izvorul său putea fi aflat la vremea când tocmai se calmase.

Toată zona Vaucluse a trăit momente de emoție când au sosit camioane cu echipament de scufundare și o mulțime de ofițeri de marină în uniformă și marinari. Eram copleșiți de puștanii care se rugau să-i lăsăm pe ei să care buteliile de aer, camera de decompresie portabilă, acvalanguri și costume de scufundare pe poteca pavată cu scânduri până la fântână. Jumătate din oraș, în frunte cu primarul Garcin și-au lăsat baltă treburile ca să ne țină tovărășie. Ne-au povestit faimoasa scufundare a seniorului Negri, la 1936. Și ce om strașnic de curajos era acest senior Negri! Coborâse îmbrăcat într-un costum de scufundare în casca căruia avea și un microfon prin care transmitea relatarea primejdiilor incredibile care-l pândea în cursul scufundării sale la patruzeci de metri adâncime până la cotul inferior al sifonului. Prietenii noștri din Vaucluse ne povesteau cu emoție momentul dramatic când vocea din adâncuri a seniorului Negri a anunțat că a găsit pe fund barca de de tablă zincată a lui Ottonelli!

Cunoșteam povestea lui Negri și a lui Ottonelli, cei doi care s-au scufundat înaintea noastră în fântână, Ottonelli în 1878. Am admirat isprava lui Ottonelli de a se scufunda cu echipamentul primitiv de la acea dată. Eram oarecum derutați de seniorul Negri, un contractor de salvare din Marsilia, care a evitat să dea ochii cu noi în mai multe ocazii când am dorit să aflăm informații din surse autorizate despre topografia fântânii. Noi citiserăm raportul lui de scufundare, dar ne mai lipseau și amănuntele pe care ar fi putu să ni le ofere personal.

Scufundătorii grei cu cască descriseseră anumite caracteristici ale fântânii. Raportul lui Ottonelli menționa că el se oprise întâi pe fundul unui bazin la vreo treisprezece metri adâncime, iar pe un tunel în pantă sub o stâncă triunghiulară atinsese adâncimea de 28 de metri. În timpul scufundării barca sa de tablă zincată se răsturnase și lunecase prin puț. Negri declara că el coborâse la aproape patruzeci de metri, până la cotul unui sifon care urca în pantă în sus, unde găsise și barca metalică. Barca aceea tratată contra coroziunii rezistase celor șaizeci de ani de stat în apă! Negri spunea că n-a putut să meargă mai departe pentru că furtunul său de aer se freca de o stâncă imensă ce stătea într-un echilibru precar pe un colț de piatră: cea mai mică mișcare putea răsturna bolovanul și-l putea bloca acolo condamnându-l la o moarte

cumplită.

Iar noi ne-am încropit planul tactic pe seama descrierilor pionierilor în ale scufundării în acea fântână. Eu și Dumas urma să fim primul dublu în coardă - am folosit termenul alpiniștilor pentru că urma să fim legați unul de altul printr-o coardă de zece metri prinsă de centură. Datele lui Negri ne-au determinat să alegem lungimea parâmei de călăuză - o sută douăzeci de metri - şi mărimea greutăţile de la brâu care erau neobișnuit de grele pentru a ne permite să pătrundem în tunelul descris de el și să putem opune rezistență curentului din interiorul sifonului.

Până când nu am intrat în fântână n-am știut că Negri avusese o bogată imaginație. Topografia din peștera aia era cu totul alta decât cea din descrierea sa. Probabil că dramatica relatare a lui senior Negri fusese transmisă exact de la adâncimea la care nu mai putea fi văzut de cei care-l urmăreau de la suprafață, adică pe la vreo cincisprezece metri. Eu și cu Dumas era aproape să ne pierdem viața pentru a descoperi că barca zincată a lui Ottonelli nu existase niciodată. Dar informațiile acestea false n-au fost singurele care ne-au făcut viața grea în fântână: noul compresor de aer cu care ne încărcam noi buteliile ne pregătise o soartă neașteptată.

Ne-am acomodat ochii cu obscuritatea craterului. Primarul Garcin ne pusese la dispoziție o canoe canadiană, care fusese trecută peste buza fântânii de care era legată parâma călăuză. La capătul parâmei era legată o greutate mare din fontă, pe care am dorit s-o lăsăm în adânc cât mai mult înainte de a coborî și noi. Intrarea sub apă era blocată parțial de un imens prag de stâncă, dar am reușit să coborâm greutatea de fontă până pe la vreo șaptesprezece metri. Subofițerul Jean Pinard s-a oferit să coboare fără costum ca să împingă greutatea de fontă cât mai departe posibil. Pinard s-a întors roșu ca un rac de frig și a raportat că lăsase greutatea la aproape treizeci de metri. Nici n-a bănuit că se scufundase mai mult decât Negri.

Mi-am îmbrăcat costumul de scufundare cu volum constant peste subveşmântul[1] de lână sub privirile admirative ale asistenței cocoțate pe buza stâncilor din jurul Fântânii. Printre ei era și soția mea căreia nu-i plăcea deloc întreprinderea asta. Dumas purta un costum de om broască luat de la Marina Italiană. Eram încărcați ca niște catâri. Fiecare purta în spinarea trei butelii de acvalang, labe de înot, niște pumnale grele și două lanterne impermeabile, una în mână și alta la brâu. Peste brațul stâng aveam trei colaci de cordelină de o sută de metri la un loc. La brâu, Dumas avea legat un micro-acvalang de rezervă, un profundimetru și un piolet, toporișcă de gheață pentru alpinism: și cu balastul nostru greu aveam nevoie de piolet.

La suprafață la comandă era locotenentul Maurice Fargue, fostul nostru ofițerul cu echipamentele, om plin de inițiativă. El trebuia să țină parâma călăuză în mână în vreme ce noi transportam greutatea de

[1] Subveşmânt – lenjerie de corp din lână sau bumbac utilizată pentru protecţia termică a scafandrilor care folosesc costume etanşe de scufundare (n. tr.).

fontă tot mai adânc. Călăuza aceea era singura legătură cu suprafața. Conveniserăm la un cod: o smucitură din adânc îi indica lui Fargue să întindă parâma mai bine ca să se îndrepte acolo unde se răsucise, trei smucituri însemna să elibereze mai multă parâmă; șase smucituri era un semnal de urgență și Fargue trebuia să ne scoată de acolo cât mai repede posibil.

Noi stabiliserăm ca atunci când ajungem la sifonul lui Negri acolo să plasăm greutatea de fontă și să atașăm de ea una dintre sulurile de cordelină pe care mi le pusesem pe braț. Pe măsură ce pătrundeam în sifon aveam să desfășor cordelina în urma mea. Credeam că vom ajunge la destinația dincolo de stânca aceea în echilibru precar a lui Negri și după ce urcam brațul acela lung al sifonului ajungeam la o peșteră, la aer de unde se pornea în fiecare an acel inexplicabil potop.

Incomodați de toate chestiile care erau prinse de noi și după ce am cerut ajutorul camarazilor noștri, ne-am slobozit în gura puțului. Pentru o ultimă oară ne-am uitat în jur: am văzut silueta lui Fargue care ne-a dat încredere, și mulțimea înghesuită în jurul acelui amfiteatru. În frunte era tânărul preot care venise, fără îndoială, să-și ofere serviciile la caz de nevoie.

Când ne-am scufundat, apa ne-a eliberat de toată greutatea. Am rămas nemișcați preț de un minut ca să ne verificăm balastul și sistemul de comunicare. Sub casca flexibilă aveam un microfon special care-mi permitea să vorbesc și de sub apă. Dumas nu era înzestrat cu ceva similar dar putea să-mi răspundă cu un gest sau o mișcare a capului. M-am întors cu fața în jos și am plonjat pe acea ușă întunecată. Am trecut rapid de stânca aceea ieșită în afară, și nu m-am mai uitat după Dumas legat de centura mea cu cordelina aceea de zece metri. Putea să treacă pe lângă mine în voie și să mă depășească. Scufundarea de acum era doar de încercare: eram prima echipă de doi în coardă și aveau să urmeze și altele. Aveam de gând să nu pierdem prea mult timp cu amănuntele topografiei, ci să coborâm imediat direct până la greutatea de fontă și să pornim prin cotul sifonului lui Negri, de unde aveam să tragem o nouă cordelină până la la tainița fântânii. Privind înapoi, îmi dau seama că mecanismul subconștient era nerăbdător să încheie această scufundare cât mai repede posibil.

Am privit în sus și l-am văzut pe Didi cum lunecă ușor prin gura aceea de intrare printr-un fel de ceață verzuie. Cerul nu mai intra în calculele noastre: acum aparțineam unei lumi în care nu pătrunsese niciodată lumina. În bezna aceea înspăimântătoare nu puteam vedea fascicolul de lumină al lanternei îndreptate în jos: apa nu avea particule în suspensie care să reflecte lumina. Doar un disc de lumină a lucit în întuneric când raza lanternei a atins o stâncă. Am continuat să cobor cu capul în jos cu iuțeala unui tigru, tras de greutatea excesivă a balastului meu, fără să mai gândesc la Dumas. Deodată, am fost oprit brusc de cordelina de la brâu și niște bolovani au trecut pe lângă mine. Mai greu decât mine, Dumas încerca să-și frâneze coborârea cu picioarele: costumul i se umplea de apă, blocuri mari de calcar s-au desprins și veneau huruind spre mine. Unul dintre bolovani a ricoșat de umărul meu. Mi-a trecut cumva prin minte că ar trebui să stau puţin să mă gândesc. Dar nu mai putea gândi.

La peste patruzeci de metri adâncime am dat de greutatea de fontă oprită pe un prag de stâncă. În lumina lanternei nu părea ceva din lumea de deasupra, ci ca aparținând doar acestui loc. Oarecum vag mi-a trecut prin minte că trebuia să fac ceva cu greutatea de fontă. I-am făcut vânt pe pantă la vale. S-a dus în jos val vârtej o dată cu bolovanii lui Dumas. În perioada acea de efort care mă cam năucise nu băgasem de seamă că pierdusem cordelinele făcute colac pe brațul meu. Nu mi-am dat seama nici că nu-i semnalasem lui Fargue cu cele trei smucituri să mai dea parâmă greutății. Uitasem și de Fargue și de tot ceea ce lăsasem în urmă. Tunelul pornea mai departe într-un unghi și mai abrupt. Eu îmi roteam mereu mâna dreaptă, făcând raza lanternei să se rotească în spirală pe pereții curați, lustruiți. Coboram cu două noduri. Eram în metroul din Paris. Dar în metrou nu mai era nimeni, nici măcar un biban de stâncă. Nici măcar un singur pește.

La vremea aceea urechile noastre erau acomodate cu presiunea după o vară întreagă de scufundări. Atunci de ce mă dureau urechile atât de rău? Se întâmpla ceva. Lumina nu mai întâlnea pereții tunelului. Raza s-a oprit pe un fund drept plin de pietriș. Era pământ și nu stâncă, pe jos spărturile pereților acelui abis. nu mai vedeam n ici un perete în jur: mă aflam pe fundul unei imense peșteri inundate. Am văzut greutatea de fontă dar nici urmă de barcă zincată, nici vreun sifon și nici un fel de stâncă instabilă. M-a prin o durere de cap, nu mai aveam puterea să iau vreo inițiativă.

M-am întors la scopul pentru care eram acolo: să învăț geografia acelei imensități care nu avea nici tavan nici pereți, ci ducea mai departe la un unghi de patruzeci și cinci de gradespre adânc. Nu puteam ieși la suprafață fără să găsesc tavanul și gaura aceea prin care ajunseserăm în interiorul peșterii conform teoriei noastre.

Eram prins cu ceva, mi-am amintit eu. În lumina lanternei am zărit o parâmă care șerpuia spre o formă ciudată care plutea suspendată deasupra pietrișului. Era Dumas care atârna acolo în echipamentul lui stânjenitor, ținând lanterna în mână ca un fel de vierme de lumină caraghios. Nu i se mișcau decât brațele. Încerca, mai mult adormit, să lege pioletul de parâma greutății de fontă. Costumul lui negru de scufundare se umplea de apă. Încerca sleit să-l umple cu aer comprimat. M-am apropiat de el și m-am uita la indicatorul de adâncime. Arăta patruzeci și cinci de metri. Dar cadranul era inundat de apă. Ne aflam la adâncime mai mare. Eram cu cel puțin șaizeci de metri mai jos, la o sută douăzeci de metri de suprafață, pe fundul unui tunel întortocheat și în pantă. Eram prinși de beția adâncului, dar nu era obișnuita beție: ne simțeam mai degrabă greoi și îngrijorați și nu exuberanți. Dumas era mai afectat decât mine. Mă gândeam în felul următor: *N-ar trebui să simt ceea ce simt la adâncimea asta... și nu mă pot întoarce până nu aflu unde suntem. De ce nu simt nici un fel de curent? Greutatea de fontă este singura cale de întoarcere înapoi. Și dacă o pierdem? Unde sunt parâmele pe care le aveam pe braț?* În clipa aceea am fost în stare să-mi amintesc că pierdusem cordelinele undeva mai sus. L-am apucat pe Dumas de mână și i-am prins-o de parâma călăuză: „Stai aici, i-am strigat eu. O să găsesc eu tunelul“. Dumas a înțeles că nu mai aveam

aer și îmi trebuia acvalangul de rezervă. Am îndreptat fascicolul lanternei în jur să aflu tavanul peșterii. N-am văzut nici un tavan.

Dumas intrase într-o stare avansată de narcoză. I se părea că eu eram cel în primejdie. Se chinuia să scoată acvalangul de rezervă. În vreme ce tot trăgea neajutorat de centură, a alunecat pe prundișul acela și a scăpat din mână părâma de călăuză către cuprafață. Parâma s-a pierdut în întuneric. Eu înotam în sus, căutând un perete sau un tavan, când am simțit că sunt tras înapoi de greutatea lui Dumas ca un fel de ancoră de derivă, împiedicându-mă să caut mai departe.

Undeva deasupra noastră erau vreo sută treizeci de metri de apă într-un tunel cu pietre care se desprindeau. Creierul meu amorțit a găsit totuși puterea de a cântări soarta: când avea să ni se termine aerul aveam să bâjbâim de-a lungul tavanului aceluia și să ne sufocăm chinuindu-ne. Mi-am alungat gândul ăsta și am înotat în jos spre lumina tot mai palidă a lanternei lui Dumas.

În cea mai mare măsură își pierduse cunoștința. L-am atins și m-a apucat de încheietura mâinii cu putere extraordinară și m-a tras spre el ca pe un ultim gest de viață, o îmbrățișare prin care să mă ia cu el. M-am smuls din îmbrățișarea lui și m-am tras înapoi. I-am cercetat fața la lumina lanternei și i-am văzut ochii ieșiți din orbite cum i se roteau în interiorul măștii.

În peștera aceea dăinuia o liniște desăvârșită întreruptă doar de gâfâitul respirației mele. Mi-am mobilizat toată puterea minții câtă îmi mai rămăsese ca să cântăresc situația. Din fericire nu era nici un curent de apă care să-l târâie pe Dumas prea departe de greutatea de fontă. Chiar și cel mai mic curent ar fi însemnat că eram pierduți. *Greutatea de fontă trebuie să fie pe aici pe undeva pe aproape*. M-am uitat să aflu ruginitura aia de metal, mai prețioasă decât aurul acum. Și iată și greutatea de fontă, zăcând indiferentă, dar dându-mi curaj. Parâma greutății ducea în sus, undeva în beznă, către speranța noastră de viață.

În năuceala care-l lovise, Didi nu-și mai controla nici maxilarele, mușțiucul îi scăpase dintre dinți: înghițise deja apă și o parte îi ajunsese și în plămâni înainte să fie în stare să și-l bage din nou în gură. Acum, după ce văzusem călăuza că mă îmbie, mi-am dat seama că nu puteam înota spre suprafață târându-l și pe Dumas după mine, inert cum era și cântărind mai bine de 12 kilograme în costumul lui plin de apă. Eram sleit de puteri din pricina efectului aceluia ciudat al peșterii. Nu făcusem cine știe ce efort nici eu, nici Dumas, dar el era cu totul neajutorat, iar eu în curs de a mă tâmpi.

Da, aveam să mă trag pe parâmă în sus, târându-l și pe Dumas după mine. Am apucat parâma greutăți de fontă și am început să urc, apucând parâma când cu o mână când cu cealaltă, în vreme ce Dumas plutea în urma mea de-a lungul acelui perete vertical de stâncă.

După ce m-am tras de trei ori pe parâmă în sus, Fargue a interpretat corect semnalul și a mai dat drumul la parâmă. Și a făcut-o cu multă energie. Iar eu priveam în culmea disperării cum parâma aceea slăbea tot mai mult în vreme ce făceam eforturi disperate să urc pe ea. Fargue mi-a dat prompt mai multă

parâmă ori de câte ori simțea că trag eu din capătul celălalt. Și a durat un minut de eternitate înainte de a adopta tactica de a trage de parâmă până când Fargue avea să ajungă cu capătul ei în mână, fiindcă nu i-ar fi dat drumul niciodată. Și am tras de parâma aceea sfârșit de puteri de plin de speranță.

O sută douăzeci de metri de parâmă mi-au trecut prin mână și se duceau șerpuind în peștera aia când am simțit un nod pe parâmă: Fargue înnodase și mai multă parâmă pentru a ne da ocazia de a ajunge și la ultimul tunel din Vaucluse. Plin de inițiativă, mai adăugase o bucată de parâmă pentru a ne oferi șansa de a pătrunde și mai adânc.

Am dat drumul parâmei de parcă mi-ar fi fost dușman: trebuia să urc panta aceea a tunelului ca un alpinist. Anevoie, centimetru după centimetru, am urcat panta apucând cu degetele ieșindurile stâncii, oprindu-mă când simțeam că nu mai am aer din pricina efortului, și mi se părea că eram aproape de leșin. M-am târât mai departe, simțeam că înaintez, m-am ridicat pe vârful labelor de înot, am întins mâna să apuc un țanc de piatră, dar n-am găsit niciunul, și greutatea lui Dumas m-a tras înapoi.

Șocul disperării m-a făcut să mă gândesc din nou la parâmă și prin minte mi-a trecut vag amintirea codului semnalelor: șase smucituri însemna să ne tragă afară din răsputeri. Am apucat parâma și am smucit de ea, convins că acum puteam să număr până la șase: funia aceea era moale, prinsă undeva pe parcursul celor o sută douăzeci de metri până la Maurice Fargue. *Fargue, nu pricepi o dată în ce situație mă aflu?* Eram la capătul puterilor. Dumas atârna de mine.

Dumas de ce nu pricepe ce belea este pe capul meu! Dumas, tu oricum o să mori. Poate chiar ai murit deja. Nu, nu vreau să fac asta, dar tu ești mort și nici pe mine nu mă lași să trăiesc. Didi, du-te, Didi. Am dus mâna la pumnalul de la centură, gata să tai cordelina aia care mă lega de Dumas.

Dar chiar și în năuceala aia a mea, ceva m-a împiedicat să scot pumnalul din teacă. *Didi, înainte să tai parâma care ne leagă, am să încerc să ajung la Fargue.* Am apucat din nou parâma și am repetat semnalul de pericol, iarăși și iarăși și iarăși. *Didi, fac tot ce este omenește posibil. Și eu mor acum.*

Pe mal, Fargue era dezorientat și se străduia să se concentreze: prima parâmă nu stătuse în adânc pentru întreaga perioadă planificată, dar semnalele ciudate trimise de noi îl derutaseră. Mâna lui puternică, dar sensibilă, cu care ținea parâma nu mai simțise nici un fel de semnal limpede de la ultimul episod petrecut cu câteva minute mai înainte când deodată noi ceruserăm mai multă parâmă. Ne-a trimis parâmă și cu entuziasm mai legase una de cea dintâi. *Sigur au găsit ceva extraordinar acolo dedesubt,* s-a gândit Fargue. Și dorea să pătrundă acel mister el însuși la o scufundare ulterioară. Acum era însă încurcat de faptul că în ultimele câteva minute minute parâma aceea stătea fără viață. S-a încruntat și a pipăit parâma aceea ca și cum i-ar fi luat pulsul și iar a așteptat.

Pe lungimea aceea de o sută douăzeci de metri de parâmă care se freca de stânci înainte de a ajunge la suprafață, degetul lui Fargue a simțit o ușoară vibrație. Reacția lui a fost să se ridice în picioare și să mârâie, jumate pentru sine, jumătate pentru asistența de privitori din jurul fântânii. *„Qu'est-ce que je*

risque? De me faire engueuler?(Și ce risc? Să mă aleg cu o bețeleală?). Cu o mină hotărâtă, a început să tragă parâma cu greutatea de fontă afară.

Am simțit că parâma se întinde. Mi-am tras brusc mâna de pe pumnal și m-am agățat de parâmă. Buteliile lui Dumas au zdrăngănit lovindu-se de piatră în timp ce eram tras repede afară. Cu treizeci de metri mai sus, am zărit un vag triunghi de lumină verde, acolo încotro se îndreptau speranțele. În mai puțin de un minut, Fargue ne-a tras afară în bazin și a sărit în apă să-l ajute pe Dumas care zăcea inconștient. Tailliez și Pinard au intrat în apă după mine. Mi-am adunat ultimele puteri ca să-mi stăpânesc emoțiile, să nu cedez nervos. Am reușit să ies anevoie din bazin. Dumas era întors pe burtă și voma. Prietenii noștri ne-au scos imediat costumele de cauciuc. Am început să mă încălzesc la flăcările dintr-o găleată cu niște benzină. Fargue și doctorul se străduiau cu Dumas. În cinci minute era și el în picioare lângă foc. I-am întins o sticlă de brandy. A tras un gât și mi-a spus: „Am să cobor din nou acolo". Eu mă întrebam unde o fi Simone. Primarul mi-a spus: „Când bulele de aer n-au mai ajuns la suprafață, soția dumneavoastră a fugit la vale. Spunea că nu mai poate suporta". Sărmana Simone a fugit la o cafenea din Vaucluse și a comandat cea mai tare băutură din prăvălie. Prin sat a început să umble un zvon cu totul aiurea cum că unul dintre scufundători murise. Simone a strigat: „Care? Ce culoare avea masca?" „Roșie!" i-a strigat unul dintre purtătorii de vorbe. Simone a răsuflat ușurată: masca mea era albastră. Apoi s-a gândit la Didi care era cu masca roșie și bucuria i s-a topit. S-a întors năucită pe poteca spre fântână. Și iată-l pe Didi în picioare, o minune în ochii ei.

Capacitatea de recuperare a lui Didi a făcut să-i revină culoarea în obraji și mintea i s-a limpezit. Voia să știe de ce fuseserăm ca niște drogați în peștera aia. În acea după-amiază un alt duet la coardă, Tailliez și Guy Morandière, se pregăteau să coboare, fără tot calabalâcul purtat de noi. Purtau doar un subveşmânt lung și balast ușor, care le dădea o ușoară flotabilitate. Plănuiau să coboare până la peșteră și să facă o recunoaștere, să găsească trecerea spre tainele Fântânii Vaucluse. După ce-l descopereau, aveau să se întoarcă pe dată și să schițeze drumul pentru cel de-al treilea cuplu la cordelină, care avea să facă scufundarea finală.

Din jurnalele de scufundare ale căpitanului Tailliez și Morandière, pot să reconstitui povestea experienței lor, care a fost aproape la fel de îngrozitoare ca și a noastră. Bineînțeles că au avut nevoie de mai mult curaj decât noi ca să intre în fântână după ce noi avuseserăm mare noroc să fim salvați. În cursul perioadei de acomodare abia sub fața apei, Morandière a simțit că-i este foarte frig. Au intrat în tunel unul lângă celălalt, legați la coardă. Strategia celui de-al doilea cuplu la coardă era să coboare unul alături de celălalt pe lângă perete. Când aveau să întâlnească ieșinduri din perete, urmau să treacă pe sub ele ca să urmeze cât mai aproape conturul peretelui. Fiecare ieșind promitea să devină perete neted în cealaltă parte, dar asta nu s-a întâmplat niciodată, o țineau tot așa până în adânc. Singurul manometru de adâncime era scos din uz, dar Tailliez, veteran al scufundărilor, avea un sensibil simț al adâncimii. Când a estimat

că a ajuns la patruzeci de metri, el a oprit coborârea ca să poată să-și analizeze starea în care se aflau. Tailliez a simțit primele simptome ale beției adâncului. Dar știa bine că la adâncimea de doar patruzeci de metri era imposibil să îi ajungă beția. Cu toate astea simptomele erau destul de serioase.

I-a țipat prin cască lui Morandière să ar fi bine să se întoarcă. Morandière s-a sucit în așa fel și a ajustat cordelina ca să-i permită lui Tailliez să se întoarcă. În timpul acestei manevre, a băgat de seamă că Tailliez respira neregulat și s-a întors spre el ca acesta să poată vedea că semnalează cu cele șase smucituri de parâma greutății de fontă. Pentru că nu aveau cum să schimbe o vorbă între ei, echipa depindea doar de raza nesigură a lanternei ca să se înțeleagă între ei și să se întoarcă. Morandière s-a așezat sub Tailliez ca să-l ducă pe căpitan la suprafață. Dar Tailliez a crezut că toate aceste mișcări ale lui Morandière însemnau că acesta avea probleme. Amândoi au fost loviți de beția întunecată a adâncului când aproape ajunseseră la capătul primei parâme.

Tailliez a început să se tragă cu grijă pe ea. Dar în urma lui cordelina se bălăngănea la întâmplare în apă și o buclă i se agățase pe după umeri. Tailliez a socotit că trebuie să reteze cordelina înainte să se încurce cu totul în ea, și-a smuls pumnalul de la brâu și a tăiat-o. Morandière înota acum liber mai jos de el, și se temea că tovarășul său își pierduse cunoștința. Cel de-al doilea cuplu de scufundători urca în totală confuzie spre lumina verzuie a fântânii. Morandière s-a apropiat, l-a apucat pe Tailliez de picioare și i-a făcut vânt puternic prin gura strâmtă a fântânii. Efortul i-a dereglat lui Morandière ritmul respirației.

Noi l-am văzut pe Tailliez apărând în subveşmântul lui alb, și pe Morandière urmându-l prin gura subacvatică a fântânii. Tailliez a țâșnit la suprafață, a găsit unde să pună piciorul și a ieșit din apă, drept, cu o privire rătăcită. În mâna dreaptă ținea pumnalul de lamă, își tăiase degetele până la os, sângele îi curgea pe nădragii de lână îmbibați de apă. Dar el nu simțea nimic.

Am hotărât că ajungea pentru ziua aceea, urmând a face doar o scurtă scufundare pentru a cartografia intrarea în fântână. Și m-am asigurat că Didid, în ura lui faţă de peşteră, să nu cumva să se strecoare şi să coboare mai adânc din nou în peştera aceea inundată care era să ne fie mormânt. Fargue i-a legat la brâu lui Dumas o cordelină de patruzeci și cinci de metri și i-a luat pumnalul ca să se asigure că nu putea să o taie și să se scufunde mai adânc. Ultima scufundare de recunoaștere a intrării în tunel a decurs fără vreun alt incident.

A fost o zi plină de emoții. În seara aceea la Vaucluse, primul și al doilea cuplu de scufundători în coardă au făcut comparație între narcoza cu coniac și cea a beției adâncului încercată de ei în fântână. Dar nici unul dintre noi nu s-a putut relaxa ca lumea, gândindu-se la ciudata narcoză care ne lovise. Noi știam bine cum te lovește strechea aceea de *l'ivresse des grandes profondeurs* pe la optzeci de metri adâncime în mare, dar de ce apa asta limpede și moartă trecută prin calcare se juca cu mintea omului în chip cu totul diferit?

În noaptea aceea, Simone, Didi și cu mine ne-am întors cu mașina la Toulon, făcând un efort să ne gândim la ciudățenia asta, în ciuda oboselii și a durerii de cap. Lungile tăceri erau întrerupte din când în când de câte o idee. La un moment dat Didi a spus: „Efectul de narcoză nu este singura cauză a accidentelor de scufundare. Mai există și cauze sociale sau temeri subiective, aerul pe care-l respiri...“ Eu am prins ideea: „Hai să facem un test la laborator cu aerul care ne-a rămas în acvalanguri.“

A doua zi dimineață am verificat aerul din butelii. Rezultatul a fost de 1/2000 monoxid de carbon. La adâncime de cincizeci de metri, efectul monoxidului de carbon este de șase ori mai puternic. Cantitatea pe care o inhalaserăm noi poate ucide un om în douăzeci de minute. Am pornit noul nostru compresor de aer, un compresor diesel cu pistoane libere. Și am văzut cum compresorul își înghițea gazele de eșapament: toți inhalaserăm doze letale de monoxid de carbon.

Alte expediții de scufundare în peșterile de la Chartreux și Estramar ne-au învățat multe în legătură cu problemele legate de scufundarea în peșteri. Dar n-am intrat niciodată prin vreun sifon sau un sistem care să arunce apa afară. În 1948, pe când eram cu toții plecați în expediția *Bahtyscaphe,* trei membri ai grupului nostru au realizat și această performanță: locotenentul Jean Alinat, dr. E. Devilla, și subofițerul de marină Jean Pinard, de data asta sub supravegherea Corpului de Geniști ai Armatei. Obiectul acestei importante expediții a fost izvorul de la Vitarelles, de lângă Gramat.

Vitarelles este un izvor subteran. Apa izvorăște la vreo o sută douăzeci de metri mai jos. Geniștii au cărat instalații pentru o operațiune de amploare într-o peșteră uscată, înainte ca scafandrii să ajungă la apă. Mai întâi soldații au coborât un puț de aeraj la peste optzeci de metri adâncime, au lansat pontoane, grătare de lemn, acvalanguri, costume cu volum constant, parâme, echipament electric de iluminat și mâncare. De la locul de debarcare au trecut echipamentele printr-o altă trecere, îngustă și aproape verticală, la vreo patruzeci de metri mai jos spre o încăpere subterană. De la această bază li s-a cerut să întindă grătare de lemn şi să care tot calabalâcul vreo o sută optzeci de metri prin niște galerii parțial inundate, între care exista și o trecere foarte îngustă de vreo zece metri. Și abia după toată tevatura asta au ajuns la izvorul în care urma să se scufunde scafandrii pentru a continua cercetările încă vreo treizeci de metri. Geniștii au instalat un ponton pe fața lacului izvorului, cu scări de coborât în apă, și marinari gata să se scufunde.

Planul lui Alinat era să trimită în apă doar câte un scufundător pe rând, legat cu parâmă de siguranță fiecare înaintând tot mai mult. Scufundătorii, înarmați cu rulete, lanterne, busole, indicatoare de adâncime, au realizat harta tunelului imers, fiecare înaintând mai mult decât cel de dinaintea lui. Strategia a funcționat perfect și harta a avansat pas cu pas în abisul acela. Cea de-a zece scufundare, care a și încheiat explorarea a fost făcută chiar de Alinat, la 29 octombrie 1948.

Scufundătorul de dinaintea lui ajunsese la intrarea unui sifon. Alinat și-a dat drumul în jos, legat cu o parâmă de o sută douăzeci de metri și a înotat repede până unde se făcuse ultima cartografiere.

Galeria duce în sus într-un unghi de douăzeci și două de grade. Alinat a înotat în tunelul îngust. A înotat în sus într-un curent de apă tulbure într-o beznă străpunsă doar de fascicolul lanternei sale, a simțit cum capul îi trece printr-o plasă subțire și rezistența apei dispare. Prin masca înceţoşată ca un parbriz spălat de ploaie a văzut că acum era cu capul în aer: se afla într-o grotă de lut, lungă de vreo patruzeci și cinci de metri. Și-a scos mușțiucul acvalangului din gură și masca și a tras în piept aerul acela respirabil: acolo unde apa curge, chiar și în buzunarele total închise de sub pământ, există aer respirabil.

S-a chinuit să urce pe o porțiune de mal lunecoasă care delimita una dintre laturile acelei lungi caverne. Era singura ființă vie din cavoul acela de apă, aer și pământ, unde soarele nu pătrunsese niciodată ca să aducă darul vieții. Am păşit pe ţărmul acela, măsurând și schițând, încântat de victoria noastră asupra fântânilor.

La capătul celălalt, Alinat a avut parte de o revelație amară: sub fața aceea limpede a apei se vedea deschiderea unul alt sifon. Sistemul subteran de la Vitarelles mai avea încă secrete. Alinat s-a așezat jos și s-a gândit ce costuri ar fi însemnat pătrunderea în noul labirint. Scufundătorii ar fi trebuit să transporte echipamentele aproape o sută douăzeci de metri pe sub apă pentru a stabili o nouă bază avansată în peștera aceea de lut, înainte de a putea să se avânte în cel de-al doilea sifon.

Alinat și-a terminat de schițat topografia locului și s-a îndreptat spre locul pe unde intrase, lăsând niște urme de labe de broască pe malul acela ascuns. A scuipat în mască și a clătit-o în apă. Și-a așezat masca pe față și și-a băgat mușțiucul în gură. S-a lăsat în apă, a ridicat labele în sus și și-a dat drumul cu capul în jos prin curentul de apă al sifonului. După câteva minute, a ieșit la suprafață, împrăștiind stropi de apă cu prima expirație în aer. Neființa s-a reinstaurat în caverna aceea. Urmele omului au dispărut în beznă.

CAPITOLUL 6

COMOARA DIN ADÂNCURI

Într-un bistro de pe faleza din Hyères, povestea unui pescar despre o epavă ne-a făcut să nu mai putem sta pe scaun: „Acu mult timp în urmă, a început el, două nave cu zbaturi s-a ciocnit între insulele Ribaud și Porquerolles și s-a scufundat la adâncime mare. Una din nave avea o încărcătură de aur. Întrebați-l pe Michel Mavropointis, scafandru' ăla grec. El a lucrat la ele. Un contractor de la salvări a încercat să pompeze mâlul depus acolo și să ajungă la epavă. Guvernul i-a data două nave militare să sucească epava, dar nava nu s-a lăsat. Stă cu chila în sus. Și nimeni nu poa' s-intre-n ea. Și nici un scafandru nu se poate apropia de ea că într-unu' din coșuri și-a făcut culcuș o murenă mare uriașă.“

Era vestita poveste cu cocoșul roșu: cu o navă răsturnată cu chila în sus, dar coșul navei totuişi destul de accesibil ca să-și poată face în el domiciliu un monstru ca la carte care păzește aurul. Dar Michel Mavropointis era prietenul nostru și povestea merita cercetată. Dumas și cu mine am descoperit barul favorit al lui Michel. Iar scafandrul ieșit la pensie a fost fericit să ne vadă. Știa bine că se putea baza pe

noi că rezistăm să-i ascultăm poveștile. Pentru noi Michel era un demn profesionist în ale scufundării.

A acceptat un *pastis*[1], l-a turnat într-un pahar cu apă și a dat pe gât băutura aceea tulbure. Și a început: „Alea două nave pe care le căutați n-au nici o treabă una cu ailaltă. Una din ele este *Michel Say*, navă mare de fo' su' de metri, dusă la fund acu cinj' de ani. Ailantă este *Ville de Grass,* navă cu zbaturi, tăiată în două de *Ville de Marseilles*, pe la fo' 1880. Pe *De Grasse* era emigranți italieni. Cinj' trei de morți. Emigranți' avea la ei una mie și șap' sute și cinj' de piese de aur. Prova-i la paj' cinci metri, pupa-i la cinj' patru metri."

Povestea lui Michel despre comoară era tot în forma clasică: o listă exactă a victimelor, un inventar precis al aurului, numele navei, anul scufundării și adâncimea la care era. Dacă vreuna din aceste date nu era foarte clară nimeni nu avea să creadă povestea cu periplul aurului și să investească într-o expediție de salvare a comorii.

Prietenul nostru și-a mai tras un păhărel și a continuat: „Am obținut de la guvern prin licitație dreptu' de-a recupera ce se poate de *Michel Say*. Licența îmi dădea dreptu' la orice găseam pe o rază de două su' cinj' de metri. Și-n timp ce mă îndeletniceam cu asta, mă tot uitam după *Ville de Grass*." Am priceput repede ideea lui Michel: în taină se ocupa să găsească aurul în vreme ce, de ochii lumii, se scufunda să recupereze ce găsea de pe o epavă banală. Și a continuat: „Și m-am chinuit acolo o vară-ntreagă, da' n-am dat nici urmă de nava cu zbaturi. De pe *Michel Say* am apucat și eu niște porțelanuri, cristale, baxuri întregi de bere excelentă și saci de făină de pâine..." „Saci cu făină de pâine?" s-a mirat Didi. „*Exactement*, a insistat Mavropointis. Apa de mare o format o crustă de făină peste saci și făina dinăuntru era uscată uscată." S-a arătat încântat de punctul marcat ca profesionist față de venetici ăia apăruți atât de târziu, și a dat pe gât paharul cu *pastis*. „ La sfârșitu' sezonului tocmai trăgeam și noi un pahar ca lumea pe platforma noastră. Făr' să ne dăm seama noi eram în derivă. Deodată, ancora ni s-a prins de ceva. Și era taman *Ville de Grasse*, nava cu aurul, *mes enfants*! N-am mai stat să pert vremea și m-am și aruncat în apă. Am îngenuncheat pe navă și am săpat în mâlul ăla cu mâinile goale. Scafandrii mei a stârnit acolo mâlul zile în șir. Și am dat de cufăr." Michael și-a degustat îndelung băutura ca să dea mai mult efect dezvăluirii: „La bordu' platformei, vă daţ' seama, mare emoție, a continuat el. Și recunosc, când echipaju' s-a adunat-n păr în jurul cufărului, oamenii era cu pumnalu' în mână. Și s-a săltat capacu': cufăru' era plin cu ornamente de teatru, piepteni, fleacuri. Cân' le-am atins s-a făcut pulbere și a dispărut în mâl. Auru' de pe *Ville de Grasse* este încă și acum tot acolo, în adânc".

Michel n-a pomenit nici o clipă care era locația navei, și nici n-a luat în seamă strădaniile noastre, mai în glumă, mai în serios, de a-l aduce la subiect. Și asta ne-a convins că era încă o dovadă că aurul se afla pe epavă și acum. Și ne-am hotărât să aflăm comoara emigranților, scufundându-ne unde era locația

[1] Băutură tradiţională franţuzească cu anason (n. tr.).

știută a lui *Michel Say*.

La a doua lui scufundare, Didi a și găsit epava. A zărit o formă masivă și nedefinită care s-a dovedit a fi conturul zimțuit al epavei de fier. În amintirile lui Mavropointis, *Michel Say* era mult mai mare decât era în realitate. Era cadavrul unei nave de vreo cincizeci de metri lungime și nu de nouăzeci. Liniile conturate ale punții de comandă dispăreau treptat deasupra masivului cazan principal, și palele rupte ale unei elice destul de mici se iteau pe axul ieșit în afară ca un pămătuf de șters praful. Dumas a pătruns în epavă și a răscolit nisipul: bineînțeles că a dat de sacii de făină pe care i-a lăsat în urma lui Michel cu ani în urmă.

În zona compartimentului de coliziune al lui *Michael Say* era cea mai mare adunare de pești pe care am văzut-o noi vreodată. Cei cu obiceiuri sedentare erau aranjați pe specii parcă ar fi pozat pentru un ihtiolog, iar printre ei se învârtejeau cicloane de pești pelagici. De pe epavă, Didi a luat lanterna de alamă și un binoclul rătăcit printr-o grămadă de pietre. Dar expediția de pe *Michel Say* nu ne-a dezvăluit nici urmă de *Ville de Grass*. Ne-am tot întors prin zonă să căutăm nava aceea , dar degeaba. Pe măsură ce treceau anii, *Michael Say* ni s-a șters din memorie. *Ville de Grasse* a continuat să fie una dintre poveștile cele mai puțin demne de încredere ale lui Mavropointis, care a murit fără să destăinuie unde odihnea nava cu zbaturi.

Într-o bună zi, era prin 1949, treceam prin aceeași, cu nava de căutare submarină *Élie Monnier*, când banda sondei de adâncime ne-a semnalat un alt obiect masiv pe fundul mării, nu departe de *Michel Say*. Didi și-a pus costumul și s-a aruncat în apă ca un delfin flămând.

Era la adâncime mare. Dumas a aterizat pe o întindere mare de nisip moale. A zărit un contur nedefinit de navă. Când a început să înoate în jurul ei i s-a înfățișat o imagine de neconfundat: două roți imense cu zbaturi, acoperit de o pătură verzuie de alge, ridicându-se din fundul mării. Între ele se vedea o masivă mașină de aburi. Una din laturile lui *Ville de Grasse* era marcată de coastele dezgolite, care ieșeau din nisip. Cealaltă parte a navei dispăruse, unde ar fi trebuit să fie coca aceea acum erau împrăștiate pe nisip sute de borcane goale de cosmetice. Printre ele Didi a dat de o mică tigaie de cupru și câteva recipiente de sticlă. Indicatorul lui de adâncime de la încheietura mâinii arăta cincizeci și cinci de metri. Bătrânul Mavropointis spuse adevărul: adâncimea era exact cea indicată de el. Didi a văzut că era inutil să se încerce scoaterea acelei ruine din nisip. Furtunul lui de aer lua apă și deja înghițise câteva guri de apă amestecate cu aer comprimat . A luat un borcan de cosmetice și un recipient și s-a îndreptat spre suprafață. În timp ce urca, aerul comprimat din stomac s-a dilatat. Așa că s-a întors din regatul aurului cu niște dureri de stomac din cauza dilatării și trei ore în șir s-a tot chinuit cu râgâielile ca după o copioasă cină chinezească.

Dumas a primit un mesaj urgent pentru o ofertă personală de scufundare după comori de la August Marcellin, călăuza noastră generoasă către nave scufundate. În mesaj se spunea: „Guvernul scoate

la licitație patru cargouri scufundate în larg de Port Vendre, pe lângă coasta spaniolă: *Saumur, St. Lucien, L'Alice Robert și L'Astrée*. Au fost torpilate de un submarin al Franței Libere în 1944 în vreme ce se întorceau din Spania. Din informațiile mele reiese că acestea transportau wolfram către Germania în valoare de un milion de dolari. Vreau să licitez pentru aceste nave, dar vreau să știu ce se află acolo pe fund. Didi, ce-ar fi să arunci o privire?“ Dumas s-a simțit măgulit să fie ales el pentru misiunea asta și nu scafandrii cu cască renumiți ai lui Marcelllin. Și-a făcut imediat bagajul și și-a pregătit cuferele cenușii în care se aflau acvalangul și piesele sale.

La Port Vendre, a făcut un tur al barurilor și a discutat cu marinari, pescari, *foncționari*, și patroni de baruri. În fine de data asta exista o versiune unanimă a cetățenilor localității cu privire la soarta navelor. Submarinul, care a primit un pont de de la un serviciu de informații aliat din Spania, s-a strecurat sub faleza înaltă și stâncoasă de la Cape Bear, chiar la ieșirea din port. Pe malul înalt de deasupra erau tunurile de coastă germane, însă comandantul de submarine știa perfect ce avea de făcut. A stat ascuns acolo și a trimis la fund navele cu wolfram una după alta, cum dădeau să intre în Port Vendre. Scafandrii locali intraseră în *L'Alice Robert*, dar descoperiseră că era goală. *L'Astrée* fusese torpilată în cursul nopții și nimeni nu știa unde se afla, dar toată lumea din Port Vendre se pare că văzuse cum se dusese la fund *Saumur* chiar în gura portului, după ce încasase două torpile. Dumas l-a angajat pe unul dintre oamenii portului, *père* Henri, să-l ducă să-i arate unde era *Saumur*. Papa Henry a aruncat ancora și Didi s-a scufundat pe lanțul ancorei în bezna unei ape tulburi. În raportul lui Didi se spunea: „Am zărit conturul unui catarg: este acoperit de mii de stridii. Doi homari frumoși se leagănă în vârful inelului sartului din vârf. Este prima dată că văd homari pe un catarg. Și coborând mai mult, dau de un cabestan plin de mustăți de homari. Pătrund printr-o gură de magazie deschis și aterizez pe prima punte de încărcare pe o grămadă de valve goale de stridii. Nu par să fie din wolfram. Pătrund mai departe în cală, unde nu mai găsesc cochilii de scoici. Mi se pare că vreun fel de pești au halit stridiile de pe catarg și au lăsat cochiliile să cadă pe puntea de sus. Cala este plină de pietriș amestecat cu pământ. N-am văzut urmă de wolfram, dar dacă ăsta este wolfram atunci nu arată prea bine. Am luat niște mostre în tolbă și urc din nou pe punte. Peste tot sunt numai homari. Ating lanțul ancorei și toți se aruncă prin nările punții. Mi s-a cam făcut frig și mă îndrept spre suprafață.“.

Didi i-a prezentat unui chimist din partea locului mostrele de mineral luate de el, și acesta i-a spus: „Ăsta-i wolfram? Prietene, nu. Pare să fie mai degrabă minereu de fier de cea mai proastă calitate.“ A doua zi, Didi s-a întors pe *Saumur*, la vreo cincizeci de metri adâncime și a cercetat și celelalte compartimente ale calei: erau pline cu aceeași marfă neinteresantă care trezise disprețul chimistului. S-a mai plimbat o vreme pe puntea principală. Explozia torpilelor aruncase în aer plăcile de metal ale punții, așa că s-a uitat în cabine și a văzut tot homari târându-se de colo colo prin căzile de baie și ligheane. A dat ușor din labe și a apucat trei homari cadou pentru papa Henri.

Saumur era neproductiv. Dar cum era cu *St. Lucien*? După cum spuneau poveștile local: „A luat o torpilă în bot și ancorele de la prova au căzut la fund într-un uruit imens de lanțuri. S-a scufundat cu botul în jos și a rămas mult vreme cu elicele în aer învârtindu-se. A doua torpilă n-a nimerit-o și a explodat izbindu-se de stânci. Și *St Lucien* s-a dus la fund încet, încet."

Dumas a ieșit în larg cu *père* Henri care a dragat în sus și-n jos ore în șir, fără să agațe nave, în vreme ce Didi stătea pe punte la soare mestecând în minte mărturiile: *ancorele au căzut la prima torpilă; deci nava a fost fără voia ei ancorată când s-a scufundat. S-a dus cu botul înainte*. Didi i-a sugerat lui Papa Henri că probabil *St. Lucien* s-a dus la fund rotindu-se în spirală în jurul ancorelor. „Hai să dragăm mai aproape de țărm" i-a dat Didi ideea. Omul golfului a dragat spre mal și a dat de *St. Lucien* la aceeași adâncime ca și *Saumur*. Didi s-a tras încet pe cablu și a ajuns la gheara de dragare care stătea frumos pe fundul pustiu fără să se vadă vreo navă în jur: gheara scăpase din epava navei, dar pe fundul mării lăsase o dâră. Didi s-a dus pe urma aceea care l-a condus la navă.

A plonjat în cala principală. Era goală, în afară de mii de scânduri rupte împrăștiate în toate părțile pe fund. Dumas a ieșit la suprafață, scârbit de vânătoarea aceea de comori. Dimineață a fost trezit de strigătele unei femei în curtea hotelului. S-a uitat de la geam și a descoperit piața de portocale spaniole. Femeia descărca portocale din niște lăzi făcute din șipci de lemn: exact bucățile acelea de șipci peste care dăduse în cala lui *St. Lucien*. Nava se scufundase atât de încet pentru că era plină de portocale care aveau flotabilitate.

August Marcellin n-a mai participat la licitația cu navele de „wolfram".

Cei care auziseră cu ce ne îndeletniceam noi aveau trei întrebări fundamentale pe care ni le puneau. Prima dintre ele era următoarea: „Ce comori ați găsit în toate cele trei epave?". Capitolul de față încearcă să răspundă exact la asta. A doua interogație era: „Și cu monștrii care păzesc comorile alea cum este?" La asta o să răspundem mai târziu. Iar cea de-a treia suna cam așa: „Cum a fost când ați dat de primele rămășițe omenești?" Am învățat să fim răbdători în fața unor astfel de întrebări care se nasc din tot felul de povești, pentru că noi vrem să restabilim adevărul despre mare și nave scufundate. Ne-am scufundat de cinci sute de ori și mai bine în vreo douăzeci și cinci de nave scufundate, în orice ungher accesibil omului cu trei butelii de metal în spinare, și n-am dat niciodată de nici un fel de rămășițe umane. Foarte puțini se înecă în interiorul unei nave care se duce la fund. Ies de acolo înainte și se înecă în mare.

Dar să presupunem că o persoană a fost destul de ghinionistă să se ducă la fund o dată cu nava. Ar trebui ca cineva să intre în navă în primele câteva săptămâni ca să găsească urme de rămășițe umane. Carnea este mâncată în doar câteva zile, nu numai de către pești și crustacee, ci și de niște ființe pe care nu le-ai bănui că fac una ca asta, cum ar fi stelele de mare, care sunt de fapt niște lacome. Apoi oasele vor fi apoi terminate cu eficiență de către viermi și bacterii.

Legendele despre comori subacvatice sunt în nouăzeci și nouă la sută din cazuri doar niște minciuni sau excrocherii, și singurele averi descoperite sunt cele transmise de investitori unor ofertanți. Aberațiile acelea cu promisiuni de a te îmbogăți peste noapte care trăiesc în cei mai mulți dintre noi nu sunt exploatate cu succes decât de ofertanți de comori cu niște hărți îngălbenit și povești despre galioane scufundate. Acestea au o mare putere de a-i convinge pe creduli pentru că investitorii au fost mult mai puțin sub apă chiar decât ofertanții. Un meseriaș serios în ale recuperărilor, bine înzestrat și cu cunoștințe și cu echipamente pentru recuperarea comorilor va păstra cât mai secrete activitățile sale. Iar subscripțiile publice care invită la expediții pentru recuperarea de comori este aproape o garanție sigură că întreprinderea nu este atât pentru aurul de sub apă cât mai ales pentru banii de la suprafață. Nu știu o catastrofă mai mare decât aceea a unui comandant de navă care chiar descoperă o comoară. Mai întâi de toate, va fi obligat să-și informeze echipajul și să-i înregistreze printr-un contract de recuperare și să le garanteze procente din valoarea bunurilor. Iar soarta păstrării secretului va fi tranșată de al doilea rând de băutură dată pe gât de al treilea șef de echipaj din primul bar de pe faleză. În acest moment, dacă acel skipper chiar a scos la iveală aurul spaniol, moștenitorii și împuterniciții conchistadorilor și regilor vor apărea cu pretenții genealogice asupra comorii. Iar guvernul țării în ale cărei ape teritoriale a făcut prospecțiunile va veni cu drept de sechestru pentru taxe obligatorii. Dacă nefericitul ar ajunge acasă cu nu contează câte dintre monedele de argint spaniole guvernul va pune mâna pe cele mai multe dintre ele sub formă de taxe. Și parcă-l și văd cum își pierde prietenii, reputația și nava confiscată de poliție, și dorindu-și să fi lăsat comoara aia acolo unde a găsit-o.

Noi ne-am vindecat de febra aurului chiar de la începuturi, deși Dumas a avut mai multe recidive, ca în cazul malariei. Există comori moderne în nave scufundate, tone de cositor, cupru și wolfram care așteaptă să fie recuperate. Dar nu stau ca o grămadă de monede portugheze *moidore*, cum vorbesc cei ce promit comori. Acestea necesită operațiuni de recuperare imense, controlate de proprietari, guverne și companii de asigurări, și întreprinse cu eforturi mari, îndelungi și monotone, și cu un profit calculat foarte mic.

Singura de succes operațiune de salvare de genul celor care te îmbogățesc repede pe care am întâlnit-o a fost cea din Insula Do Sal, din Arhipelagul Capului Verde. La locul unui naufragiu cu ghinion ne-am trezit la bord cu un individ care ne-a salutat foarte familiar. Am recunoscut că aveam de-a face cu un obișnuit scufundător în apnee de pe insula Riviera și l-am întrebat:

— Ce faci aici?

— Recuperez dintr-o epavă, mi-a răspuns el.

— Cu ce contractor ești implicat? l-am mai întrebat eu.

— Cu niciunul, mi-a răspuns el. Lucrez de unul singur.

Am presupus că aveam de-a face cu unul suferind de halucinații. Dar omul nostru a insistat că are

un contract de recuperare, pentru o navă scufundată la opt metri adâncime. Lucra la ea de unul singur, înzestrat doar cu o mască și niște labe.

— Mi-am adus eu una dintre narghilele voastre, dar pe aici nu se prea găsește compresor de aer, ne-a precizat el.

Narghilea sau furtun de apă este un fel de adaptare a acvalangului care, în loc să folosească butelii de aer comprimat puse în spinarea scufundătorului, îi furnizează aer pompat de la suprafață printr-un furtun. L-am întrebat ce conținea comoara aia, pregătit să aud obișnuitele povești cu lingouri de aur și argint.

— Boabe de cacao, mi-a răspuns musafirul. Patru mii de tone de boabe de cacao. Acum sunt cu capacul magaziei deschis și lucrez.

Eram nevoiți să plecăm mai departe din păcate și n-am apucat să cercetăm afacerea asta, dar la Dakar, reprezentantul unei companii de asigurări foarte respectabile i-a susținut spusele omului:

— Omul are contract cu noi. N-are nici un fel de echipamente de recuperare. Doar niște plase de prins fluturi.

— Plase de prins fluturi! a exclamat Didi.

— Exact, ne-a întărit cel de la asigură. Sacii de iută cu boabele de cacao plutesc și s-au adunat pe tavan. Are cu el un băștinaș într-o bărcuță ancorată deasupra epavei. Scufundătorul se bagă sub apă ținându-și respirația, înoată pe sub gura magaziei, spintecă sacii, împinge boabele spre gura magaziei, astea plutesc și ies la suprafață, iar băștinașul le strânge cu o plasă de prins fluturi. Și pe mal acolo este o grămadă mare de boabe de cacao.

La un an după aceea, într-o zi, Didi l-a întâlnit pe recuperator în persoană pe Coasta de Azur. Și arăta toate semnele că-i mergea bine. Arăta a om bogat.

— Prieteni, a fost cel mai minunat an din viața mea, ne-a mărturisit el. Recompensa pentru recuperarea acelei încărcături a fost de opt milioane șase sute și cincizeci de mii de franci (25.000 de dolari).

Ceea ce dovedește că există într-adevăr comori sub apă.

CAPITOLUL 7

MUZEUL SCUFUNDAT

Mediterana păstrează comori și mai minunate, așteptând să fie recuperate la adâncimi doar cât să-ți tragi suflarea. Ea este mama civilizației, marea înconjurată de cele mai vechi culturi, un muzeu în plin soare și apă. Cele mai importante descoperiri sub apă, după gustul nostru, sunt navele de pe fundul mării din epoca pre-creștină. De două ori am cercetat epave clasice și am recuperat bunuri care depășesc valoarea aurului, obiecte de artă și artefacte din antichitate. Am mai localizat alte trei astfel de nave ale căror bunuri așteaptă să fie recuperate.

Încărcătura nici unei nave a antichității nu este păstrată pe pământ. Navele vikingilor descoperite îngropate în pământ și barjele de plăcere ale împăratului Traian recuperate după drenarea Lacului Nemi din Italia sunt minunate exemplare ale navelor necomerciale din vremurile antice, dar prea puțin se cunoaște despre navele comerciale care au legat națiunile între ele.

Primul indiciu despre navele clasice l-am văzut în Golful Sanary unde acum patruzeci de ani un pescar a scos la suprafață un cap de bronz. Dar omul murise înainte să ajung eu la Sanary și deci n-am putut afla niciodată de pe unde l-a cules.

Cu ani mai târziu, Henri Broussard, șef al Clubului de Alpinism și Scufundări din Cannes, a venit după o scufundare cu acvalangul cu o amforă grecească. Piesa aceea de lut grațioasă cu două mânere era containerul de transport al antichității, folosit pentru vin, ulei, apă și grâne. Navele de transport comercial din Fenicia, Grecia, Cartagina și Roma cărau mii de amfore rânduite pe polițe în cala navelor. Fundul amforei este conic, pe uscat erau fixate într-o gaură în pământ, pe nave erau așezate probabil în niște găuri pe rafturi. Broussard relata că a văzut o grămadă de amfore la douăzeci de metri adâncime. Nu și-a dat seama că asta indica o epavă pentru că nava era cu totul îngropată.

Ne-am scufundat de pe *Élie Monnier* și am descoperit amforele împrăștiate și sparte pe un fund compact de materie organică pe un platou plin de alge de un gri cenușiu. Cu un furtun puternic de absorbție am făcut niște tunele ca să găsim nava. Din puțul acela făcut de noi am scos o sută de amfore întregi cu dopurile la locul lor. Câteva păstraseră chiar și sigiliul de ceară pe care erau inițialele vechilor negustori de vinuri.

Mai mult zile am tot sifonat mâl și amfore. La cinci metri mai jos am dat de lemn - podeaua de lemn a punții unei nave de transport, una dintre cele două nave antice comerciale pe care le-am găsit. Nu eram echipați pentru a întreprinde o operațiune completă de recuperare, iar și timpul nostru era limitat. Am scos de acolo doar niște amfore și mostre de lemn și am determinat locația unui sit hidro-arheologic care așteaptă doar o operațiune simplă de excavare. Credem că coca s-a păstrat și poate fi recuperată în întregime. Și câte lucruri nu poate spune epava aceea despre sistemul de construcții navale și comerțul internațional din vremurile acelea atât de depărtate.

Despre vechile nave mai știm câte ceva doar din reprezentările murale sau de pe vase ceramice și putem să ne facem niște păreri destul de ample totuși despre știința acelor navigatori. Navele lor erau scurte și bondoace, și probabil nu puteau înainta contra vântului. Cele câteva faruri care s-au păstrat sunt de fapt niște focuri care erau întreținute pe țărmuri și nu existau nici geamanduri sau balize de avertizare care să indice stâncile sau bancurile. Probabil comandanții de nave nu erau prea bucuroși să navige departe de vederea țărmului și totdeauna căutau să ancoreze seara. Iar piloții probabil că dobândiseră cunoștințele pe care le stăpâneau în generații și generații de călătorii primejdioase pe mare. Condamnate să meargă tot pe lângă țărmuri navele erau victime la mila furtunilor iscate din senin ale Mediteranei și

stâncilor periculoase. Așadar cele mai multe dintre cele scufundate probabil că s-au dus la fund în apele relativ puțin adânci de pe lângă maluri, la adâncimi accesibile scufundătorilor. Luptele navale și pirateria au contribuit și ele la tributul plătit de navele scufundate în ape puțin adânci. Sunt convins că sunt sute de nave antice păstrate în mâlurile aflat nu foarte adânc.

O navă care s-a scufundat în apă de mai puțin de douăzeci de metri probabil că a dispărut împrăștiată de acțiunea mareelor și curenților, dar dacă s-a scufundat la adâncime mai mare atunci cu siguranță că așteaptă în muzeul liniștit de pe fund. Dacă o navă se scufundă pe un pat de piatră și nu a putut fi înghițită de mâluri cu totul, atunci a fost pradă vieții intense a mării: algele, bureții, planctonul și gorgoniile[1] o acoperă. Fauna flămândă a mării caută hrană și refugiu într-o epavă. Generații și generații de scoici mor și sunt zdrobite de alte animale care trimit o ploaie de excremente, nisip și mâl care se tot adună pe măsură ce nava se descompune. După veacuri în care este supusă și acțiunii de deteriorare și este și înghițită și îngropată în același timp, nava ajunge să dispară în mâlul acela și să fie la același nivel cu restul fundului mării care astfel se vindecă, lăsând doar un fel de cicatrice.

Un scufundător are nevoie de un ochi expert pentru a descoperi semnele unei astfel de epave: o foarte ușoară anomalie a conturului fundului, o ciudată formă de stâncă, sau curba elegantă a unei amfore acoperite de alge. Amforele lui Broussard probabil au făcut parte din încărcătura de pe punte, amforele din cală probabil au fost îngropate o dată cu nava. Multe nave antice au dispărut fără urmă când scufundătorii de coral sau bureți, fără să știe probabil că amforele marcau locația unei navei îngropate dedesubt, au luat obiectele fără a nota și locația lor.

Semnalmentele de neconfundat sunt ale celei de-a doua nave clasice de transport descoperite vreodată - Galera din Mehdia. Numele cu care a fost desemnată nava este greșit: nu era galaraă, nava nu avea nici vâsle, nici paiol pentru vâslaşi, era o navă ce mergea doar cu vele, special concepută pentru a căra o încărcătură foarte mare pentru acele vremuri, adică cel puțin patru sute de tone. Corabia din Mahdia a fost construită de Roma Imperială acum vreo două mii de ani cu scopul declarat de a jefui comorile de artă grecești. Iar modul în care am descoperit corabia a fost momentul culminant al unei povești detectiviste arheologice.

În iunie 1907, un scufundător grec ca un pitic, care bântuia în largul și adâncul Mediteranei, pornise în căutare de bureți de Mahdia, în largul coastei Tunisiei, când a descoperit la vreo patruzeci de metri adâncime șiruri, șiruri de obiecte cilindrice imense, pe jumătate îngropate în mâl. A venit și a declarat că fudul mării acolo era acoperit cu tunuri.

Amiralul Jean Baehme, comandant al flotei franceze din districtul tunisian, a trimis imediat scafandri cu cască să investigheze descoperirea. Acolo aceştia au aflat șaizeci și trei de tunuri zăcând într-

---

[1] Gorgoniile - specii de corali moi, în formă de evantai, familia Gorgoniidae (n. tr.).

o ordine evidentă, înşiruite într-o adâncitură a fundului mării, împreună cu alte obiecte de formă rectangulară. Toate erau acoperite cu un stat gros de organisme ale mării. Scufundătorii au ridicat unul dintre cilindri. După ce-au îndepărtat straturile de alge și scoici, au descoperit niște marmoră plină de caneluri. *Tunurile* s-au dovedit a fi de fapt coloane ionice grecești.

Alfred Merlin, directorul muzeului de antichități din Tunisia, a transmis vestea lui Salomon Reinach, vestit arheolog și istoric al artelor. Reinach i-a stârnit pe patroni ai artelor să finanțeze eforturile de recuperare. Au subscris doi americani, un expatriat care și-a ales numele nobiliar de Ducele de Loubat, conform unui certificat papal, și James Hazen Hyde, care a oferit 20.000 de dolari. Reinach n-a oferit nici un fel de garanții că vor fi și rezultate, dar Hyde a dorit să sprijine eforturile. Expediția a fost încredințată locotenentului Tavera, care a angajat niște scafandri profesioniști din Italia și Grecia, echipați cu ultimele modele de costume de scufundare cu cască.

Adâncimea la care se afla epava punea serioase probleme datorită stadiului în care se afla la acea vreme tehnica scufundării. În acel an Comitetul de Scufundări la Mare Adâncime al Marinei Regale punea la punct primele tabele cu palierele de decompresie pentru operațiuni la adâncimea de patruzeci și cinci de metri, despre care Tavera habar nu avea. Unii dintre scafandri au fost atât de afectați de accidentele de decompresie încât n-au mai fost în stare să muncească vreodată. Dar acea operațiune dificilă și primejdioasă a continuat vreme de cinci ani.

Corabia aceea era un muzeu al sculpturii clasice antice. Acolo s-au găsit nu numai capiteluri, coloane, socluri și piese orizontale ionice, ci și *kratere*, sau vase ornamentale de grădină, de un stat de om. Scafandrii au descoperit statui de marmoră și figuri de bronz răspândite pe fundul mării de parcă ar fi constituit o încărcătură de punte împrăștiată peste tot când nava s-a aplecat pe o parte în drumul ei spre fundul mării ca o frunză care cade.

Merlin, Reinach și alți experți au socotit că acele piese de artă aparțin perioadei primului secol în din Atena. Au considerat că acea corabie s-a scufundat cam la anul 80 îen, în vreme ce transporta sistematic rezultatul jafurilor ordonate de dictatorul Lucius Cornellius Sulla, care prădase Atena în anul 86 îen. Dovada era furnizată de faptul că piesele de arhitectură constituiau elementele complete ale unui templu sau ale unei vile somptuoase pe care trimișii lui Sulla le demontaseră la Atena pentru a fi expediate la Roma. Dar corabia se abătuse mult de la drumul ei din Grecia spre Roma, situație întâlnită adesea datorită navelor cu totul neperformante de la acea vreme. Au fost scoase la lumină suficiente obiecte de artă pentru a umple cinci încăperi la Muzeul Alaoui din Tunis, unde pot fi văzute și astăzi. În 1913, operațiunile de recuperare au fost întrerupte când contribuțiile financiare s-au terminat.

Am auzit despre acea corabie prima oară în 1948, pe când făceam investigații arheologice subacvatice în presupusul port comercial scufundat al anticei Cartagine. Prin apa aceea limpede se vedeau distinct niște contururi geometrice care semănau izbitor de mult cu niște cheuri și bazine ale unui

port comercial. Fotografiile au fost expertizate de părintele Poidebard, un savant iezuit care era și preot în Aviația Militară. Tot el descoperise și relicvele subacvatice ale porturilor antice din Tir și Sidon la începutul anilor 1920 și era nerăbdător să evalueze și descoperirile de la Cartagina.

Părintele Poidebard a venit la bordul lui *Élie Monnier* și am format o echipă de zece scufundători pentru a cerceta acel port. N-am găsit nici o urmă de zidărie sau de construcție făcută de om, și pentru a ne verifica concluziile am executat niște șanțuri cu o dragă puternică prin închipuirea aceea de *port*. Din materialul dragat nu am găsit nici un fel de elemente de construcție.

Și exact atunci, în arhivele tunisiene și la Muzeul Alaoui am dat peste povestea corabiei din Mahdia. Raportul locotenentului Tavera și monografia lui Merlin ne-au făcut să credem că acolo se mai aflau multe alte comori în epavă. Iar când am mai întâlnit și numele amiralului Jean Baehme am trăit momente de mare emoție: acesta era bunicul soției mele. După ce am găsit și schițele foarte clare ale lui Tavera care indicau poziția epavei, n-am mai stat pe gânduri și am pornit în căutarea ei.

Într-o dimineață însorită de duminică ne aflam în largul coastei examinând schițele: existau trei repere la țărm care puteau fi aliniate pentru a ne poziționa deasupra epavei. Primul aliniament ne era oferit de un castel care trebuia să se vadă în dreptul unui contrafort al unui dig în ruine. Am descoperit castelul imediat, numai că digul acela avea patru contraforți în ruină la care să aliniem castelul.

Al doilea reper trebuia să fie un arbust mărunt de pe dune în linie cu creasta unui deal. În cei treizeci de ani de când Tavera luase de reper acel arbust singuratic, în jurul lui se făcuse acum o întreagă pădure. În fine, ultimul indiciu implica o schimbare de colorit al unui pâlc de măslini aflat la mare distanță aliniat cu o moară de vânt din prim plan. Ne-am chiorât prin binocluri de ni s-au încețoșat privirile dar n-am văzut urmă de moară de vânt. Motiv pentru a face niște observații nu prea măgulitoare la adresa locotenentului Tavera, acum amiral decedat, dar am fi vrut să fi studiat și el cartea de cartografiere a epavelor a lui Robert Louis Stevenson.

Am luat-o pe uscat să căutăm ruinele morii de vânt. Am pus într-un camion niște grinzi de lemn și niște pânză ca să ridicăm o baliză pe locul morii. Am bătut drumurile acelea pline de praf în sus și-n jos întrebând localnicii. Nimeni nu-și amintea de vreo moară pe acolo, dar cineva ne-a dat ideea de a-l întreba și pe un bătrân eunuc care ar fi putut să-și amintească ceva. Am dat de el în vreme ce mergea șontâc șontâc pe drum, o bătrân de vreo optzeci de ani, sfrijit, chel și cu niște perciuni cărunți și scămoșați. Era greu să ți-l închipui cam cum o fi arătat el pe vremuri: un arătos și mândru factotum al unui harem dintr-O mie și una de nopți. Ochii lui apoși s-au luminat dându-ne speranțe:

— O moară de vânt? O moară de vânt? a cârâit el. Bine, vă duc eu la ea.

Cărând cu noi tot calabalâcul acela al nostru, l-am urmat mai mulți kilometri pe meleagurile acelea până la o grămadă de ruine. Ne-am grăbit să ridicăm baliza. Bătrânul se arătă îngrijorat și mi-a bâiguit:

— Păi, pot să vă mai arăt și altă moară mai încolo.

Și ne-a dus la o a doua grămadă de bolovani. Și în vreme ce ne uitam la el îngrijorați, el s-a gândit că ar mai fi fost niște dărâmături ale unei alte mori. Coasta de la Mahdia părea să fi fost mormântul tuturor morilor de vânt.

Ne-am întors pe *Élie Monnier* și am ținut sfat. Am decis să utilizăm la maximum tehnica cercetării prin acvalang pentru a redescoperi epava ca și cum n-am ști nimic despre localizarea ei. Și nu era prea multă exagerare a situației. Aveam la dispoziție doar două elemente: epava se afla undeva în apropiere și se afla la adâncimea de treizeci și nouă de metri. Cu ajutorul sondei de adâncime am descoperit că fundul era aproape plan cu ușoare variații de adâncime. Și ne-am plimbat până am ajuns la adâncimea apropiată de adâncimea stabilită de Tavera.

Pe fundul mării am trasat cu sârmă de oțel un caroiaj care acoperea vreo 9000 de metri pătrați, era marcat ca un teren de fotbal american numai că de două ori mai mare, cu linii transversale din cincisprezece în cincisprezece metri. Iar joaca aceea subacvatică însemna ca scufundătorii să înoate în sus și-n jos de-a lungul acelor linii și să cerceteze terenul și la stânga și la dreapta după epavă. Am pierdut două zile să periem toată zona acelui caroiaj. În sistemul ăsta ar fi trebuit să găsim și un ceas de mână căzut în apă. În rețeaua aceea de sârme nu se afla nici o navă de transport romană.

Locotenentul Jean Alinat s-a oferit să se scufunde pe o sanie subacvatică. L-am plimbat pe Alinat în jurul acelei rețele, dar degeaba: n-a găsit nimic. Și așa au trecut cinci zile fără nici un rezultat. În noaptea aceea, din disperare, am hotărât să continuăm cercetările mai aproape de țărm.

A doua zi dimineață comandantul Tailliez a renunțat la sanie și a sugerat să fie tras cu o parâmă scurtă cu o barcă de serviciu. În dimineața aceea, după toată campania noastră contra mării nesupuse, cred că speranțele mele au ajuns la punctul cel mai de jos: a șasea zi de eșec. În minte încercam să compun un raport către superiorii din Toulon în care să explic de ce aveam eu nevoie de două nave și treizeci de oameni să muncească o săptămână întreagă să afle o epavă de pe care fuseseră recuperate bunurile în 1913. Părintele Poidebard începea să-mi amintească cam cum ar arăta un amiral furios.

Un om de veghe a scos un strigăt. Pe întinderea inundată de soare a mării se ivise un mic punct portocaliu de plastic, geamandura de semnalizare pe care o purta la brâu Tailliez. Când geamandura aceea mică a apărut la suprafață însemnat că scufundătorul marcase ceva important. A țâșnit și Tailliez la suprafață apei, și-a smuls mușțiucul din gură și a urlat: „O coloană! Am găsit o coloană!“

În vechile rapoarte se menționa că una dintre coloane fusese trasă de la locul epavei și abandonată la încheierea lucrărilor. Corabia era a noastră! În noaptea aceea ne-am dus la Mahdia și am spart sticle de șampanie pentru toată echipa. Ceea ce s-a întâmplat în noaptea aceea prin bistrouri ilustrează care erau problemele unui echipaj care tocmai descoperise o comoară sub apă. Toată localitatea bâzâia de zvonul că noi descoperisem fantastica statuie de aur de pe galeră, un obiect mitologic venerat de băștinași de mai

bine de treizeci de ani. Așa că acum coloana mâncată de scoici a lui Philippe devenise peste noapte o comoară de aur. Și entuziaștii s-au înghesuit la bord pentru a ne felicita.

Cum s-a crăpat de ziuă ne-am apucat de lucru. Eu și Dumas ne-am băgat sub apă și am găsit locația principală a epavei. Nu arăta deloc a navă. Cele cincizeci și opt de coloane rămase acolo erau doar niște vagi cilindri acoperiți de o pătură groasă de vegetație și animale. Zăceau acolo mâncate de vreme, aproape îngropate în mâlul fundului de mare. A trebuit să facem apel la imaginație ca să ne închipuim că era vorba de o navă acolo. Probabil că fusese o imensă corabie la vremea ei. Măsurătorile efectuate cu ruleta ale distribuției coloanelor conturau imaginea unei nave de patruzeci de metri lungime pe doisprezece metri lățime, de două ori deplasamentul lui *Élie Monnier* care plutea deasupra noastră profilată pe cer.

Corabia dispăruse în câmpia aceea de mâl și nisip care se pierdea în zarea apei din adâncuri. Era o oază a peștilor. Prin muzeul acela scufundat înotau imenși bibani de stâncă. Pe coloane n-am văzut nici urmă de bureți de mare din cei care se vindeau la piață. Scufundătorii greci de bureți, extrem de grijulii, se pare că îi adunaseră pe toți. Probabil că pe lângă bureți mai săltaseră și mici obiecte de artă ca un gest patriotic cam întârziat de a recupera din jafurile Romei.

Aveam în față o operațiune semi-industrială de recuperare. Eram beneficiarii marilor evoluții în știința scufundării realizate de la vremea când curajoșii oameni ai lui Tavera îndrăzniseră să lucreze la epavă, iar noi aveam de fapt deja un set de tabele cu timpii de scufndare realizate după indicațiile locotenentului Alinat. Acestea erau special făcute pentru scufundările de lucru cu acvalang, datorită cărora oamenii se puteau scufunda și puteau reveni la suprafață imediat după o serie de scurte scufundări, fără să aibă parte de saturația cu azot în sânge datorită unei singure scufundări, dar de lungă durată. Ultimele tabele pentru scufundătorii cu cască ce erau nevoiți să lucreze o perioadă de patruzeci și cinci de minute la adâncimea la care era corabia îl obliga pe scafandru să iasă la suprafață conform unor paliere de decompresie. Trebuia să se oprească timp de patru minute la adâncimea de zece metri, să urce la șase metri unde să stea douăzeci și șase de minute, și o altă oprire de douăzeci și șase de minute la trei metri adâncime, înainte de a ieși la suprafață.

Asta însemna o oră întreagă ca să revină la suprafață după trei sferturi de oră de scufundare. Spre deosebire de asta, conform tabelelor lui Alinat un scufundător putea întreprinde trei scufundări de câte cincisprezece minute urmate de o perioadă de odihnă de trei ore. Iar scufundătorii cu acvalang aveau nevoie de doar cinci minute de decompresie la trei metri adâncime după cea de-a treia scufundare, deci cu de douăsprezece ori mai puțin decât un scufundător cu cască.

Pentru ca teoriile lui Alinat să funcționeze perfect cu oamenii detașați la corabia romană, echipe de câte doi oameni urmau să coboare și să revină la suprafață după un program foarte strict. Nu aveam de gând să-i facem să stea cu ochii pe ceasul de la mână. Pentru asta desemnasem un *ceas cu pușcă*, adică un

soldat pe punte care trăgea în apă după cinci minute de la scufundare, apoi la zece minute și apoi slobozea trei gloanțe după cincisprezece minute ca un semnal imperativ de a ieși afară. Șocul gloanțelor puteau fi auzite foarte clar de cei de pe epavă.

În prima zi l-am văzut pe unul dintre scufundători că iese la suprafață ținând în mână un obiect strălucitor, și inima mi-a sărit din loc, pentru că speram să găsim și obiecte grecești din bronz. Dar nu era decât un glonț de la ceasul nostru cu împușcături. Și fundul mării ajunsese să fie pavat cu ele. Ar fi fost foarte distractiv să ne ascundem după o coloană din acelea și să-l vedem pe următorul scufundător după bureți cum coboară și vede cum lucește aurul pe fundul mării.

Orarul nostru de lucru era pus în încurcătură și de faptul că la ancoră *Élie Monnier* se deplasa pe largi arcuri de cerc din pricina vântului și curenților, așa încât scufundătorii trebuiau să înoate destul de mult ca să ajungă la locul de scufundare, consum inutil de timp și energie. Atunci Dumas a adunat o încărcătură întreagă de diferite deşeuri de prin șantierul naval: buloane ruginite de grinzi metalice, bucăți de table. Scufundătorii au râs când au văzut cât de simplă era soluția lui Didi: dacă ținea la piept bucata aceea de metal, scafandrul putea să se îndrepte spre fund folosindu-se de propriul trup ca de o hidro-aripă pentru a-și regla unghiul de coborâre. Putea ajunge la epavă din orice unghi doar echilibrându-și greutatea: putea să o ia într-o parte, drept în jos, sau aproape de fund și ajungea acolo odihnit, lăsa bucata de fier din brațe, de fapt biletul lui de călătorie.

Didi respecta cu sfințenie ceasul cu împușcături, până când, într-o zi a zărit ceva fascinant în vreme ce urca după cea de-a treia scufundare. Soarele lumina încă puternic fundul mării. Dumas n-a rezistat să nu se scufunde rapid într-acolo. N-a găsit nimic interesant și s-a întors la suprafață. La cină a simțit un spasm în umăr. L-am înșfăcat în secunda aceea și l-am închis în camera hiperbarică de pe punte, reglând presiunea dinăuntru la patru atmosfere. Nu puteam să ne permitem să neglijăm consecințele efectelor decompresiei, care îl pot ajunge pe scafandru după oarecare vreme de la ieșirea din apă. În camera de decompresie era un microfon care făcea legătura cu un difuzor din sala de echipamente a scufundătorilor. După ce noi ne-am terminat masa de seară, Dumas a luat microfonul și a început să-i bălăcărească pe tovarășii de navă care-și lăsau camaradul să moară de foame. L-am lăsat să se răcorească vreme de un ceas. A fost singura dată când am folosit camera hiperbarică în scufundările pe care le-am făcut.

Lumea în care zăcea corabia era de un albastru de amurg în care corpurile noastre erau de un verzui ca de plastilină, soarele depărtat lucea pe cromul detentoarelor, scăpăra pe ramele măștilor și îmbrăcau în argint bulele expirate. Iar fundalul acela auriu reflecta lumina suficient de mult pentru a realiza un film color cu scufundătorii care lucrau acolo. Cred că a fost primul film color făcut la acea adâncime.

Marmora aceea ateniană căpăta o tentă de albastru adânc estompat de păturile acelea de viață

marină. Am săpat cu mâinile pe sub ele, cam cum fac câinii când scormonesc, ca să trecem parâme de încărcare pe dedesubt. Pe măsură ce erau ridicate, culoarea păturilor acelea se accentua, iar la suprafață explodau mișunând de viață. Pe măsură ce ce uscau pe punte, straturile acelea de toate culorile la început păleau tot mai mult, devenind de nuanța pământie a morții. Am răzuit, frecat și spălat cu furtunurile volutele acelea ca de zăpadă ale marmurei și le-am făcut să arate curate curate ca la primul lor contact cu soarele vechii Atene.

De pe fundul apei am ridicat patru coloane, două capiteluri și două postamente. Am mai scos două greutăți misterioase de plumb de la ancore antice, care au fost descoperite cam pe unde am presupus că ar fi fost așezate după cum am bănuit a fi conturul navei, ceea ce arăta că ancorele erau la bord în momentul scufundării acesteia. Probabil că sfârșitul i-a venit dintr-o dată. Piesele acelea de ancoră, fiecare cântărind vreo trei sferturi de tonă, aveau o formă alungită cu o gaură în mijloc, probabil că pe acolo treceau niște grinzi de lemn care putreziseră. Niște forme de metal atât de definite nu puteau sluji drept brațe de ancoră sau de cârlige de ancoră. Am săpat în jur poate dăm de brațele ancorei, dar n-am găsit nici una. Piesele găsite de noi nu puteau fi decât miezul, sau partea superioară a grinzilor transversale. Restul ancorelor probabil era făcut din lemn. Și aici semnul de întrebare: de ce să fi pus cei antici cea mai mare greutate în partea superioară a ancorei?

Am dezbătut problemele și supozițiile în toate felurile și am ajuns la o posibilă explicație: vechile corăbii nu aveau lanțuri metalice, ci foloseau funii. O navă modernă la ancoră, împinsă de vânt sau de curenți își menține ghearele ancorei înfipte datorită apăsării orizontale a ultimei părți a capătului lanțului. Funia de ancoră romană întinsă în aceste condiții ar fi smuls coții ancorei de lemn dacă celălalt capăt al ei n-ar fi fost îngreunat de o piesă de plumb care s-o fi apăsat în jos.

Am muncit șase zile la acea corabie romană, tot mai atrași de tainele ei referitoare la arta navigației de pe vremuri. Voiam acum să ne apucăm de excavat corabia în întregime. În rapoartele lui Tavera se arăta că scafandrii cu cască săpaseră destul de mult în zona provei. Aleseserăm piesele de marmoră din zona tribord a mijlocului navei și le-am urcat la bord tocmai pentru a elibera o porțiune în vederea excavării. Am coborât pe fund o gură de furtun puternică pentru a îndepărta mâlul. Un curent favorabil de apă îndepărta norii de mâl pe care-i ridicam noi. Am presupus că acelei nave încărcate din greu îi crăpaseră coastele spre exterior la impact, iar sub greutatea încărcăturii de pe punte, puntea principală se prăbușise în interior. Teoria părea să se adeverească.

La ceva mai mult de jumătate de metru adâncime am dat cu degetele de puntea solidă acoperită cu plăci de plumb. Dar marea băga mâl în scobiturile făcute de noi aproape la fel de repede pe cât îl dădeam noi afară, însă am examinat destul de mult din puntea aceea zdravănă pentru a socoti că acea navă romană era pe două treimi intactă. Am reușit să scoatem la lumină un capitel ionic înghițit cu totul de mâl. Nu avea pe el nici urmă de plante sau moluște. După ce l-am spălat și-a dezvăluit frumusețea ca în prima

zi când fusese sculptat, înainte ca Cristos să se fi născut.

Sunt convins că în pântecele navei se află încărcătura neatinsă. sunt încredințat și că pe vremea aceea ca și acum echipajul locuia în teuga din prova, cel mai puțin jinduit loc pe o navă și că acolo există încă îngropate bunuri personale și scule care pot să ne spună ce fel de oameni erau cei care făceau să meargă o navă romana.

Nu făcuserăm decât să zgâriem puțin ușa istoriei în cele câteva zile petrecute pe corabie. Am descoperit acolo cuie de fier corodate de arătau ca niște ace de groase și cuie de bronz mâncate de arătau ca niște fire de ață. Am dat și peste o piatră de râșniță cu ajutorul căreia bucătarul navei măcina grânele aflate în amfore. Am mai scos la iveală bucăți de coaste din cedru libanez de câte un metru lungime pe care mai era încă vopseaua galbenă originală (ar fi util de aflat cum se poate face o vopsea marină care să reziste douăzeci de secole în apă). Am săpat vreun metru jumătate la prova în vreme ce nisipul se scurgea înapoi în groapă și am luat în brațe piesa de etravă: abia dacă am putut s-o cuprind şi să-mi ating degetele de la o mână cu cele ale celeilalte.

Patru ani mai târziu, la New York, l-am întâlnit pe președintele Alianței Franceze din Statele Unite și Canada, un simpatic domn pe nume James Hazen Hyde, și în minte am făcut legătura cu numele celui care ajutase financiar la recuperarea comorilor de la Mahdia. Și era același om. M-a invitat să luăm cina la Plaza, iar eu i-am arătat filmul color cu scufundările noastre pe epavă: „Fascinant, a remarcat el. Știi, n-am văzut niciodată piesele care au fost scoase de acolo. În acele vremuri, aveam o mulțime de bani și un iaht cu aburi. Făceam croaziere în Marea Egee în vreme ce ei se ocupau de scufundări acolo. N-am ajuns niciodată la muzeul din Tunis. Salomon Reinach mi-a trimis niște poze cu *kratere* și statui, am primit și o scrisoare amabilă de la Merlin, și beiul din Tunis mi-a oferit o decorație. Da, este foarte interesant să văd toate astea după patruzeci și cinci de ani.“

CAPITOLUL 8

LA NOUĂZECI DE METRI ADÂNCIME

Continuam să fim nedumeriți de beția adâncurilor și de aceea ne simțeam tentați să coborâm și mai jos. Scufundarea la cea mai mare adâncime a lui Didi din 1943 ne-a făcut să fim conștienți de această problemă, așa că grupul nostru a adunat rapoarte detaliate despre scufundări la adâncime. Dar nu aveam decât informații din cele citite asupra efectelor depline ale *l'evresse des grandes profondeurs*, care ne-ar putea lovi în adânc. În vara lui 1947 ne-am pus în plan să efectuăm o serie de scufundări la adâncime.

Trebuie să subliniez aici că noi nu încercam să realizăm vreun record de adâncime, deși acum scufundările stabiliseră noi repere în domeniu. Întotdeauna puseserăm un preț pe importanţa de a ne întoarce în viață. Chiar și Didi, cel mai îndrăzneț dintre noi, nu este unul dintre cei înclinați spre senzațional. Ne-am scufundat mai adânc pentru că era singura modalitate de a învăța mai multe despre acest efect al beţiei, și a testa reacțiile individuale și ce activitate se putea face înarmat cu un acvalang la

adâncimi periculoase. Fiecare astfel de încercare era precedată de pregătiri cu mare grijă și sub control, pentru a obține date cât mai exacte. Ne-am propus ca plafon adâncimea de nouăzeci de metri sau cincizeci de brațe. Nici un scufundător cu acvalang nu coborâse vreodată mai mult decât Dumas care a ajuns la șaizeci și patru de metri.

Adâncimile erau măsurate cu o parâmă grea, lestată, legată de *Élie Monnier*. Pe această parâmă la fiecare cinci metri distanță era o scândurică albă. Scufundătorii aveau la ei un marker cu cerneală de neșters și își semnau numele pe ultima tăbliță de lemn la care ajungeau și scriau ceva în care arătau ce senzații îi încearcă.

Pentru a economisi și energia și aerul, scufundătorii participanți la test coborau de-a lungul parâmei fără să facă nici o mișcare, trași în jos de o bucată de fier de cinci kilograme. Își încetineau coborârea ținându-se de parâmă. Când unul ajungea la adâncimea stabilită, sau la cea mai mare la care rezista, semna, arunca bucata de metal și se trăgea pe parâmă în sus spre suprafață. Pe timpul ascensiunii, scufundătorii se opreau la șase și trei metri pentru scurte perioade de decompresie pentru a evita consecințele decompresiei bruște.

Eu mă bucuram de o condiție fizică bună pentru a trece acest test, antrenat bine în activitățile întreprinse în primăvară și cu urechile deprinse cu diferențele de presiune. Am intrat în apă ținând greutatea de fier în mâna stângă. Am coborât în viteză mare, cu brațul drept pe după parâma de adâncime. Eram neplăcut de conștient de zgomotul motoarelor diesel de pe *Élie Monnier* în vreme ce capul simțea apăsare tot mai mare a apei. Era în mijlocul amiezii, în iunie, dar lumina s-a estompat repede. Am trecut de zona crepusculară, eram doar eu și funia aceea albă ce cobora în fața mea cu plicticoasele sale plăcuțe albe.

La șaizeci de metri am simțit în gură gustul metalic al azotului sub presiune și am fost lovit instantaneu și grav de beția adâncului. Mi-am încleștat mâna pe funie și am așteptat. În minte mi se învălmășeau gânduri pline de orgoliu și o stare de voioșie ghidușă. Am făcut un efort să mă concentrez la realitatea din jur, să încerc să definesc culoarea mării care mă înconjura. Și a început un fel de concurs între albastrul marin, acvamarin și albastru de Prusia. Dar dezbaterea n-a dus la nici o concluzie: singura constatare la care am putut ajunge era aceea că încăperea aceea albastră nu avea nici tavan, nici podea. Și torsul dieselului de deasupra mi-a invadat mintea: s-a amplificat de-a ajuns ritmul bătăilor inimii lumii întregi.

Am luat markerul și am scris pe plăcuță: „Azotul are un gust scârbos.“ Mai aveam încă senzația că țin creionul acela în mână, amintiri din copilărie au dat buzna în mintea mea, eram în pat, bolnav, înspăimântat că totul pe lumea asta era era foarte gros. Degetele îmi păreau ca niște cârnați, limba o minge de tenis, buzele mi se umflau grotesc în jurul unui muștiuc, aerul era un sirop, apa din jurul meu un fel de gelatină de parcă aș fi fost mânjit cu o răcitură.

Stăteam năuc agățat de funia aceea, lângă mine apăruse un individ încântat care-mi zâmbea, alter-egoul meu, foarte sigur de el, rânjind sardonic la nenorocitul de scafandru. Pe măsură ce treceau secundele, individul încântat de situație a preluat comanda și mi-a ordonat să dau drumul la funie și să cobor mai adânc.

M-am dus încet în jos, o perioadă de viziuni intense.

Pe la tăblița care marca vreo optzeci de metri, apa era inundată de o lumină nepământească. Trecusem de la noapte la prevestirea dimineții. Ceea ce mi se părea mie ca fiind răsăritul soarelui era de fapt lumina reflectată de fundul mării şi care trecuse de neoprit prin straturile întunecate ale apei de deasupra. Am văzut dinaintea mea greutatea de la capătul parâmei de adâncime, atârnând la șase metri deasupra fundului. M-am oprit la penultima tăbliță și m-am uita în jos la cea din urmă, aflat la cinci metri mai jos, și mi-am adunat toate puterile ca să evaluez situația fără să mă amăgesc. După care m-am dus la ultima tăbliță, aflată la nouăzeci de metri adâncime.

Fundul acela era deprimant și pustiu, în afară de câteva cochilii morbide și niște arici de mare. Eram destul de conștient de faptul că la această adâncime, unde presiunea este de zece ori mai mare decât la suprafață, orice efort fizic necugetat era extrem de periculos. Am tras încet aer în piept și m-am semnat pe tăbliță. Nu eram în stare să mai scriu și ce simțeam la nouăzeci de metri adâncime.

Eram scufundătorul cu acvalang care ajunsese la cea mai mare adâncime. În creierul meu secționat în două, satisfacția asta era compensată de o senzație sarcastică de auto dispreț.

Am lăsat bucata aia de fier să cadă pe fund și am țâșnit ca din arc depășind două tăblițe dintr-o zvâcnitură. La optzeci de metri beția mi-a dispărut dintr-o dată cu totul, în mod inexplicabil. Mă simțeam ușor și cu mintea limpede, din nou om întreg, bucurându-mă de aerul la presiune mai mică pe care-l simțeam umplându-mi plămânii. Am urcat prin zona crepusculară în mare viteză și am zărit ochiul de lumină de la suprafață într-o explozie de bule de aer ca de platină și lumină filtrată jucând ca prin niște prisme. Era imposibil să nu-mi imaginez că zburam spre rai.

Dar, oricum, înainte de rai exista și purgatoriul. la șase metri am stat vreme de cinci minute pentru palierul de decompresie, apoi am urcat repede la trei metri unde am mai adăstat, tremurând, alte zece minute. Când au ridicat parâma de adâncime am descoperit că un impostor semnase numele meu pe ultima tăbliță.

La jumătate de oră după aceea am simțit o ușoară durere la genunchi și umeri. Philippe Tailliez s-a dus și el până la ultima tăbliță, a mâzgălit un mesaj aiurea pe ea și a ieșit cu o durere de cap care l-a ținut două zile. Dumas a trebuit să-şi înfrângă drama de a fi suferit beția adâncurilor la cei nouăzeci de metri adâncime. Doi dintre marinarii noștri cei mai hârșiți, Fargues și Morandière, au declarat că au reușit chiar să facă mici activități acolo pe fund. Maistrul militar Georges a ajuns și el la ultima tăbliță și a fost năuc vreo oră. Jean Pinard nu s-a simţit bine la vreo șaptezeci de metri, a semnat acolo și s-a întors ca un om

întreg la minte. Dar nici unul dintre noi n-a scris ceva inteligibil pe ultima tăbliță.

În toamnă am întreprins o altă serie de scufundări la adâncime, cu tăblițe care depășeau cei nouăzeci de metri. Am plănuit să depășim această limită cu o cordelină legată la brâu și cu un om de siguranță pe punte, echipat complet pentru a se scufunda și a acorda prim ajutor în caz că apăreau probleme dificile.

Maestrul scafandru Maurice Fargues s-a scufundat cel dintâi. Noi, cei care eram pe punte primeam regulat semnalele convenite care să ne convingă că totul decurgea bine când Fargue smucea de coardă: „Tout va bien“ (totul este bine). Deodată n-am mai primit nici un semnal. Ne-a cuprins neliniștea. Jean Pinard, omul lui de siguranță, s-a scufundat imediat, în vreme ce noi îl ridicam pe Fargue la patruzeci și cinci de metri, unde aveau să se întâlnească. Pinard s-a scufundat descoperind un corp inert și, cuprins de groază, a văzut că mușțiucul de aer i se bălăbănea pe piept.

Ne-am chinuit douăsprezece ore să-l readucem la viață pe Fargue, dar era mort. Beția adâncurilor îi smulsese mușțiucul din gură și-l înecase. Când am scos parâma de adâncime am văzut că numele lui Fargues era înscris pe tăblița de la o sută douăzeci de metri. Fargue își pierduse viața cu treizeci de metri mai jos decât ajunseserăm noi în testul cu cea mai mare adâncime atinsă, mai jos decât orice scafandru cu cască care respiră aer normal și nu amestec.

El participase din primele zile ale grupului de cercetări la strădaniile noastre de a dezlega tainele oceanului. Îl păstrăm și acum în amintire pe acest tovarăș generos. Eu și Dumas îi datoram viața lui Maurice Fargues care ne salvase de la moarte în peștera de la Vaucluse. N-am reușit niciodată să ne consolăm că n-am fost în stare să-l salvăm.

Moartea lui Fargue și lecțiile din acea vară ne-au dovedit că limita extremă de scufundare cu aer comprimat este de nouăzeci de metri. Amatorii se pot antrena pentru ca, doar în câteva zile, să ajungă la patruzeci de metri, iar profesioniștii, respectând tabelele de decompresie, pot îndeplini aproape orice fel de activități. În zona următoare, până la circa 60 de metri, scafandrii cu experiență pot executa munci ușoare și scurte incursiuni de explorare dacă respectă cu strictețe regulile de siguranță. În zona beției adâncurilor de mai jos numai scufundătorii înzestrați cu acvalang și cu mare experiență se pot aventura doar pentru scurte activități de recunoaștere. Scufundătorii în scufundare liberă pot atinge adâncimi cu mult mai mari dincolo de nouăzeci de metri dacă respiră oxigen amestecat cu gaze mai ușoare cum ar fi heliul sau hidrogenul. Deși s-a dovedit experimental că heliul elimină cauza beției adâncurilor, aceste scufundări la adâncime mare necesită lungi și plicticoase perioade de decompresie.

Dumas a reușit să îmbunătățească ușor recordul de scufundare liberă în 1948 în cursul unei misiuni care nu avea de fapt acest scop. A fost solicitat să examineze un obstacol despre care se credea că ar putea fi o epavă necartografiată, în care se încurcaseră cablurile unei drăgi de eliminat mine submarine. Când a ajuns pe navă a aflat că adâncimea fusese stabilită prin sonda ultrason la nouăzeci și trei de metri.

Dumas și-a pus rapid labele în picioare și s-a dus până la fund în nouăzeci de secunde. Cablul se prinsese într-o stâncă nu prea mare. A cercetat situația preț de vreun minut și s-a întors la fel de repede precum s-a dus. Nu stătuse suficient timp ca să aibă parte de saturația cu azot care să-i provoace benduri.

Dumas a făcut schema cursurilor de scufundare pentru scafandrii cu acvalang ai flotei, pe fiecare navă militară urmând a fi doi astfel de scafandri. Întâi i-a băgat pe novici în apă de mică adâncime pentru a-i face să depășească stadiul de ageamii, care nouă ne-a luat ani întregi: să învețe să privească prin geamul măștii, să se deprindă să respire cu sistemul automat al acvalangului și, mai ales, să știe că mișcările inutile sunt dușmanul scufundărilor subacvatice. La cea de-a doua scufundare, învățăcelul coboară la cincisprezece metri pe o parâmă și se întoarce, pentru ca să se obișnuiască și el cu schimbările de presiune și să-și verifice reacția urechilor. Instructorul își pun la încercare clasa abia de la a treia lecție: elevii coboară lestați cu o greutate mare până la cincisprezece metri și se așază pe fundul mării. Instructorul își scoate masca și o face să treacă de la unul la celălalt pe rând, apoi își așază masca plină de apă pe față și, cu o expirare puternică pe nas, elimină toată apa pe lângă marginile măștii, după care le cere novicilor să-l imite. În felul acesta învață că este ușor să-și blocheze pasajul nazal în timp ce își scot masca de pe față și respiră ca de obicei prin mușțiuc.

La următoarea lecție, toată clasa este pe fundul apei și stabilitatea le este asigurată de lest. Profesorul își scoate masca, apoi își scoate și mușțiucul din gură, aruncă tubul respirator în spate peste cap și desface chingile acvalangului. Apoi își așază întregul echipament de scufundare pe nisip fără nimic pe el decât costumul de plajă. Cu gesturi sigure, fără nici o grabă își ia echipamentul, suflă apa din mască, înghite câteva guri de apă adunate în tuburile de respirat. Iar toată demonstrația asta nu este greu de făcut când poți să-ți mențiii aerul din plămâni vreme de jumătate de minut.

Din acest moment elevii își dau seama că pot să învețe urmând exemplul profesorului. Și își scot și ei întregul echipament, apoi și-l pun la loc și așteaptă apreciere profesorului. La următorul exercițiu, elevii își scot tot echipamentul și și-l trec de la unul la celălalt. Cei care fac astfel de exerciții capătă încredere în capacitatea lor de a supraviețui sub apă.

La sfârșitul cursului elevii care au absolvit coboară la treizeci de metri, își scot întregul echipament de pe ei și revin la suprafață fără nimic pe ei. Examenul de absolvire este un ritual vesel. În timp ce se ridică spre suprafață, cu aerul inspirat în plămâni la adâncime, acesta se dilată treptat pe măsură ce urcă la presiune mai mică, făcând să le iasă printre buzele strânse un curent continuu de bule de aer.

Primul ofițer de marină străin care ne-a vizitat oficial la Toulon a fost locotenentul Hodges, din Marina Regală, care a devenit un entuziast scafandru autonom și cineast. În 1950 i-a revenit îndeplinirea unei misiuni dramatice: localizarea submarinului HMS *Truculent,* scufundat în urma unui accident. Într-o zi din luna ianuarie, pe o ceață densă, în estuarul Tamisei, petrolierul suedez *Divina* a intrat în coliziune cu submarinul care s-a scufundat cu optzeci de oameni la bord. Cincisprezece dintre membrii echipajului

s-au salvat folosind plămânul Davis. Din rapoartele lor n-a fost greu de aflat locația epavei. Dar apa fluviului era rece și murdară, cu un curent puternic. Scafandrii cu cască au întreprins repetate scufundări fără să reușească să ajungă la epavă. Hodges s-a oferit să se scufunde cu acvalangul. S-a dus în susul fluviului, și-a ales un loc de scufundare strategic, luând în calcul viteza curentului și locația presupusă a epavei, și a înotat derutat în acea beznă de apă învolburată. De la prima încercare a ajuns la submarin. Din nefericire, cei blocați înăuntru erau morți când submarinul a fost scos la suprafață.

În vara în care m-am eliberat din marină, m-am întors acasă la Paris cu două acvalanguri mici pentru cei doi fii ai mei - Jean-Michel, care pe atunci avea șapte ani, și Philippe, doar de cinci. Băiatul cel mare învățase să înoate, dar cel mic doar să se bălăcească. Eram convins că o să le placă să se scufunde, pentru că nu trebuie să fii înotător ca să te scufunzi cu acel aparat. În interiorul măștii, nasul și gura nu sunt în contact cu apa, respirația se face automat și cel în cauză vede că chiar și niște mișcări mai stângace sunt suficiente ca să se miște sub apă.

Ne-am dus pe plajă, le-am ținut o scurtă lecție de tehnică a scufundării, pe care băieții bineînțeles că n-au ascultat-o. M-au urmat fără să ezite la apă mică unde era un fund de piatră, cu alege brune, arici de mare țepoși și pești argintii. În vreme ce-mi arătau entuziasmați toate minunile acelea, liniștea aceea a apei s-a spart de țipetele lor de încântare. Și nu mai voiau să tacă o dată. Lui Philippe i-a ieșit mușticul din gură, i l-am vârât iute înapoi și m-am repezit la Jean-Michel să-i pun tubul de respirat la loc. Și au tras de mine și au țipau punându-mi o sumedenie de întrebări în vreme ce eu alergam de la unul la celălalt, băgându-le mușticul înapoi în gură. Au înghițit destulă apă în scurt timp și se părea că nu vor tăcea din gură decât dacă aveau să se înece. Mi-am înșfăcat băieții doldora de apă și i-am scos afară.

Apoi le-am ținut o altă lecție în care le-am explicat că marea era o lume a tăcerii și era bine ca niște copii mici să-și țină gura când intră în mare. Și a fost nevoie de mai multe lecții de scufundare înainte să învețe că trebuie să se abțină să-și mai dea drumul la trăncăneală decât după ce ieșeau din apă. Și nu se sfiau să prindă caracatițe cu mâna goală. Când ieșeam la un picnic pe plajă, de obicei Jean-Michel se ducea la trei metri și venea cu niște suculenți arici de mare. Și mama lor se scufunda, dar cu mai puțin entuziasm. Din motive numai de ele știute, femeile nu au prea mare încredere în bucuria scufundării și se încruntă când îi văd pe bărbații lor intrând sub apă. Dumas, care a fost star în numeroase filme cu scufundări subacvatice, n-a primit niciodată vreo scrisoare entuziastă de la vreo femeie.

CAPITOLUL 9

DIRIJABILUL SUBMARIN

Într-o seară, era prin 1948, soția îmi spune: „Te rog, nu te scufunda cu mașinăria aia infernală. Dă-ți demisia din expediția lui Piccard. Toată lumea își face griji pentru tine.“ Am fost surprins: era prima dată când Simone avea obiecții față de planurile mele. Este soție de ofițer de marină și a deprins o anumită disciplină față de activitățile mele. „Nu ți-a ordonat nimeni să te duci în expediția asta, a

continuat ea. Nu-ți risca viața în aiureala aceea.“ La care s-au adăugat și obiecțiile părinților mei, iar câțiva oameni de știință m-au avertizat cu privire la aparatul acela de scufundat la adâncime al profesorului Auguste Piccard.

Dar eu i-am liniștit „Batiscaful prezintă perfectă siguranță. Nu aveți de ce vă face griji.“ Dar și eu exageram oarecum deoarece mai existau unele aspecte neclare ale proiectului. Dar Tailliez, Dumas și cu mine eram din nou laolaltă, pregătiți să pornim pe mare spre Africa de Vest în cea mai importantă aventură a noastră și nimic nu ne mai putea opri. Eu fusese ales să particip în echipa acelui minunat dirijabil submarin și să ne scufundăm la o adâncime de cinci ori mai mare decât a atins-o vreodată omul. Profesorul Piccard care urcase în cer cu un balon la peste 17.000 de metri altitudine, acum își propunea să se scufunde la 4000 de metri în abisul oceanului.

Bătrânul savant, plin de idei extreme, concepuse *Batyscaphe*-ul (navă de adâncime) cu un deceniu înainte și, după întârzierea experimentării produsă de război, acesta fusese construit de un fizician belgian strălucit, dr. Max Cosyns. Fondul Național Științific Belgian subvenționase și oamenii implicați și construcția acestei nave mamă de scufundări la mare adâncime. Grupul de Cercetări Submarine implicase și Marina Militară Franceză cu două avioane de recunoaștere și salvare, două fregate, plus nava grupului, *Élie Monnier*. Împreună cu profesorul Piccard mai mergeau doi oameni de știință francezi, profesorul Théodore Monod, director al Institutului Africii Negre, și dr. Claude Beouf, fondatorul Centrului de Cercetări și Studii Oceanografice. Eu am fost desemnat să fac parte din expediție în calitate de „expert marin“, oarecum un fel de ofițer însărcinat cu securitatea expediției.

Grupul nostru se străduise să se pregătească pentru asta vreme de doi ani de zile: noi construiserăm mare parte din echipamentele auxiliare bizare de pe Batiscaf, chiar și cea mai mortală armă subacvatică realizată vreodată. Tot în atelierul prova al lui *Élie Monnier* am sudat o carcasă de aparat de filmat pentru filmări automate subacvatice.

Pe 1 octombrie, la ora 4.00, *Élie Monnier*, strălucind în haina sa de vopsea proaspătă, ieșea din portul Dakar pentru a se întâlni cu *Scaldis*, cargoul belgian care îi avea la bord pe profesorul Piccard, o mulțime de oameni de știință și Batiscaful. Am lăsat la apă o barcă de serviciu și am trecut pe *Scaldis*, unde am trecut repede peste politețurile căpitanului La Force și ale savanților și m-am grăbit să cobor scările să ajung în cala unde se afla vehiculul subacvatic. S-au aprins reflectoarele și am admirat plin de uimire miraculosul submarin.

Și iată un imens balon de metal în formă de diamant retezat, de care era prinsă o bilă de oțel de vreo doi metri diametru, vehiculul vopsit cu alb și galben în care urma să cobor în ocean. De fiecare parte a balonului erau niște motoare electrice, ce antrenau niște elice care aveau să ne poarte în adânc unde presiunea este de patru sute de ori mai mare decât la suprafață. Știam pe dinafară principiul aparatului după schițe, dar acum atingeam lucrul realizat. Iar încrederea mea teoretică în batiscaf era întărită acum și

de aspectul vehiculului în sine. Sfera de observații era turnată din oțel de zdravăn de 8,9 centimetri grosime, cu două două capace groase de de oțel care acopereau niște conuri transparente din rășină acrilică de mai bine de 15 centimetri grosime.

Balonul avea șase tancuri de oțel cu o capacitate de aproape treizeci și opt de mii de litri de benzină extraușoară, cu o densitate doar cu puțin mai mult decât jumătate din densitatea apei de mare. Batiscaful nu folosea benzina drept combustibil, ci doar ca rezervă de flotabilitate. Benzina era un lichid care are principala calitate de a fi un fluid cu un factor de compresibilitate foarte scăzut, presiunea mării nu putea să comprime benzina așa cum făcea cu aerul. Balonul de metal al batiscafului era teoretic capabil să reziste la o presiune echivalentă cu cea de la adâncimea de cincisprezece mii de metri, adâncime care nu există în ocean. Noi coboram doar la patru mii de metri, adâncimea medie a oceanului, deci aveam o marjă destul de mare de siguranță.

Concepția extraordinar de îndrăzneață a profesorului Piccard era una acceptată cu satisfacție de scafandrii autonomi de la Grupul de Cercetări Subacvatice: aceea de a coborî în adânc fără cabluri de legătură cu suprafața. El refuzase precedentul proiect de scufundare la adâncime într-un aparat cu niște sfere ranforsate coborâte în apă cu ajutorul unor cabluri. Dr. William Beebe coborâse într-o astfel de sferă, stânjenită de greutatea imensă a cablului. Aparatul nu avusese nici o posibilitate de manevră și fiecare lungime de cablu sporea pericolul pentru pilotul dinăuntru.

Batiscaful urma să se scufunde la o adâncime de douăzeci și cinci de ori mai mare decât submarinele convenționale. Urma să coboare vertical cu ajutorul unui balast format din alice de fontă ce puteau fi eliberate pentru a reduce viteza de coborâre, aparatul putea coborî și prin eliberarea unei cantități de benzină, dacă ar fi fost necesar. Sub suportul balonului era o greutate de contact de o sută cincizeci de kilograme în formă de patină, care, când atingea fundul, încetinea coborârea și oprea balonul, folosind în același timp și de patină de mâl, permițând batiscafului să se deplaseze la un metru deasupra fundului cu o viteză de un nod pe o distanță de zece mile marine. Prin geamurile din rășină acrilică, pilotul se putea uita în exterior să vadă peisajul la lumina unor faruri destul de puternice pentru a permite filmarea color în acel întuneric desăvârșit.

În acest vehicul de adâncime era un labirint formidabil de instrumente de control. Grupul nostru construise un braț mecanic cu ajutorul căruia cei dinăuntru putea apuca obiecte din mare. Erau și zeci de indicatoare, cadrane de instrumente, inclusiv un contor Geiger, pentru măsurarea radiației cosmice, și cel mai avansat aparat de generare a oxigenului și purificator de aer care fusese construit vreodată. Doi oameni putea supraviețui în acea sferă armată timp de douăzeci și patru de ore.

Printre accesoriile Batiscafului era și o baterie de tunuri Piccard-Cosyns de mare adâncime, pe care o construiserăm noi la Toulon. Nu exista o astfel de armă pe uscat. Era special conceput pentru mare. Semăna oarecum cu instalația pentru un pod basculant. Acea baterie de tunuri era compusă din șapte țevi

de tun de calibrul 25, fiecare încărcată cu un harpon de un metru care era lansat de un piston hidraulic de la baza țevilor. Și chiar presiunea apei era cea care crea forța de propulsie a tunului pe măsură ce cobora în adânc. La adâncimea de o mie de metri, pilotul batiscafului putea lansa harponul din tunul Piccard-Cosyns care putea străpunge o scândură de stejar de aproape 8 centimetri grosime la distanța de patru metri jumătate. La suprafață harpoanele nu prezentau astfel nici un pericol.

Tunul de adâncime era menit să capteze orice animal interesant puteam întâlni în cursul imersiunii, poate unul dintre calmarii uriași care ne bântuiau imaginația. Animalele puteau fi fi descurajate să ne atace nu doar numai de harpoane, ci și de descărcarea electrică care trecea prin cablul harponului. Dacă animalul rezista și electrocutării, harponul injecta și stricnină. La baza tunului era un fel de mulinetă acționată de un arc care putea să recupereze harpoanele și monștrii.

Libertatea pe orizontală a Batiscafului punea probleme la recuperarea sa la suprafață, înainte ca echipajul închis acolo să rămână fără oxigen: în vreme ce acesta era la adâncime în apa nemișcată, cei de pe bazele de supraveghere de la suprafață puteau să fie împinși de curenți și vânt, sau să piardă batiscaful din pricina ceții. Marina preîntâmpinase o astfel de eventualitate: pe *Élie Monnier* fusese instalat un echipament special cu ultrasunete, bazat pe principiile goniometriei subacvatice. Iar fregatele *Le Verrier* și *Croix de Lorraine* precum și avionul de supraveghere puteau urmări balonul submers datorită unei antene de radar aflată în partea superioară a batiscafului.

Batiscaful se întorcea la suprafață prin eliberarea lestului atașat de acesta cu ajutorul unor electromagneți. Se luaseră o mulțime de măsuri pentru a face ca vehiculul să urce automat în caz că echipajul pățea ceva.

Prima noastră deplasare s-a făcut către o zonă cu ape liniștite, în partea protejată de vânt a Insulei Boavista, un vârf vulcanic din grupul de insule portugheze Capul Verde. Operațiunea era condusă de dr. Piccard, Cosyns, Monod și Francis-Beouf; căpitanul La Force de pe *Scaldis* avea datoria de a pune Batiscaful pe mare și de a-l recupera, Tailliez, Dumas și cu mine trebuia să încărcăm cu benzină și să punem balastul vehiculului, să-l urmărim în cursul imersiunii, să-l prindem în chingi atunci când avea să revină la suprafață, după care să predăm batiscaful comandantului La Force ca să-l depoziteze în cală.

Curând a devenit evident că trebuia să abandonăm echipamentul auxiliar. Nu aveam timp suficient pentru a testa cum trebuie cleștele mecanic și tunul de adâncime. Dumas a fost deosebit de dezamăgit când a auzit care era soarta acelui tun. Avea să piardă ocazia de a vedea cu satisfacție cum se zbat tentaculele de treizeci de metri ale unui calmar uriaș străpuns de harpon, și electrocutat și injectat cu otravă la două mile adâncime.

Picard a cerut ca prima lansare a invenției sale în apă să se facă cu prezența inventatorului în interiorul sferei, pentru a satisface interesele sponsorilor și admiratorilor săi. Dar ceilalți nu au fost de acord. Am ancorat navele într-o zonă unde era o adâncime de zece metri, în partea adăpostită a Insulei

Boavista și am început preparativele plicticoase de lansare a Batiscafului. Au urmat cinci zile de întârzieri și încurcături bizare înainte de a ajunge la ultima manevră, aceea de a monta bateria de șase sute de kilograme și atașa tonele de fontă brută cu ajutorul electromagneților.

Când era programat ca batiscaful să se întoarcă din imersiunea automată la adâncime, toate aceste greutăți urmau să fie eliberate de un ceas cu arc care avea un braț de *alarmă* reglat exact la minutul programat. În timp ce batiscaful era în cală, profesorul Piccard a vrut să mai facă o verificare finală a instrumentelor. A văzut cronometrul care funcționa, dar mai era acolo și un alt ceas care părea să nu meargă. Distrat ca un savant, dar totuși ca un grijuliu elvețian, el a întors și arcul ceasului care nu mergea, fără să bage de seamă că brațul de alarmă, cu un marcaj roșu pe fața ceasului, era reglat pentru ora douăsprezece la amiază. Noi am pus și ultimele greutăți, după o dimineață de muncă, și eram pregătiți pentru următorul pas. La amiază, ceasul care elibera greutățile s-a declanșat și tone de metal au căzut în cală într-un vacarm îngrozitor.

Printr-un miracol, pe sub greutățile acelea nu se afla nimeni la acel moment. După care batiscaful trona imperial mai departe de unul singur; a fost nevoie de ordine răspicate, severe și clare pentru ca marinarii să se mai apropie din nou de sărăcia aia. Din fericire aveam la îndemână o altă baterie puternică pentru a o înlocui pe cea distrusă de izbitură.

Șapte dintre noi am tras la sorți care să aibă onoarea de a-l însoți pe profesorul Piccard în voiajul cu batiscaful. Théodore Monod a avut șansa de a trage bățul cel mai scurt. Batiscaful a ajuns în elementul său la ora 15.00, pe 26 noiembrie 1948. Piccard și Monod au primit ultimele încurajări și urări de bine și au fost închiși în bila aceea albă. Cabestanul s-a străduit să-l ridice spre soare și apoi să-l lase să plutească pe marea oglindă. Trei ore la rând am pompat benzină. În această perioadă Tailliez și Dumas înotau în jurul batiscafului pentru a verifica instrumentele de sub apă și a schimba semne prin hublourile acelea groase cu savanții închiși înăuntru ca într-un cavou. După care Tailliez a ieșit afară și a raportat: „Totu-i în regulă. Cei dinăuntru joacă șah“.

La momentul stabilit, soarele a apus. O barcă cu motor a luat batiscaful la remorcă și parâmele cu care era legat de *Scaldis* au fost desfăcute. Barca a îndepărtat batiscaful suficient ca nu cumva să iasă din imersiune drept sub coca navei de asistență. În lumina reflectorului navei a apărut silueta șefului de echipaj Georges stând pe submarinul care se scufunda încet: părea un om care merge pe apă. Din celula în care era închis în Atlantic, profesorul Piccard și-a testat luminile submarinului și oceanul a început să strălucească. Cel din barcă i-a dat lui Georges alte încărcături de metal să adauge la silozul de balast. Și omul s-a scufundat până la gât, când a sărit de pe submersibil și s-a apucat de barcă. Batiscaful a dispărut. Echipajele navelor s-au aliniat la balustradă în tăcere, uitându-se spre locul acum pustiu unde dispăruse nava. Dar Batiscaful a apărut iar la suprafață: doar greutatea lui Georges îl făcuse să se scufunde, contribuind la balast. Toată lumea a început să râdă pe rupte. Georges, cu în rânjet pe față, și-a reluat

locul sub lumina proiectoarelor și a adăugat suficient balast cât să compenseze propria-i greutate: batiscaful s-a scufundat și a rămas sub apă.

Șaisprezece minute mai târziu, la 22.16, am zărit turnul de semnalizare ieșind din apă, o ciudată structură de aluminiu semănând cu o pagodă. L-am remorcat, am pompat și am ridicat greutăți vreme de cinci ceasuri ca să putem să punem din nou batiscaful în cală și să eliberăm echipajul. Reflectoarele de la aparatele de filmat și ale cameramanilor care înconjurau batiscaful își revărsau lumina. Am desigilat chepengul de dedesubt și l-am deschis. Și a apărut o cizmă de piele urmată de un picior, apoi o altă cizmă și alt picior, niște chiloți de baie, o burtă goală și la urmă și partea superioară cu un păr vâlvoi, și o pereche de ochelari a profesorului Piccard. A întins mâna, a apucat un pahar cu băutură sănătoasă cu eticheta frumos îndreptată spre camere. Cu un gest ceremonios, profesorul Piccard a băut produsul unuia dintre sponsorii săi: batiscaful se întorsese din adâncuri.

Vestea acestui eveniment împlinit a fost expediată prin radio guvernului belgian, împreună cu cererea de a se trimite mai mulți bani pentru a permite scufundarea în abis. Toată această expediție s-a îndreptat apoi spre Insula Fogo, în așteptarea răspunsului, și pentru a obține hărțile realizate prin ecosondare ale celei mai potrivite zone pentru marea scufundare.

S-a stabilit ca într-o duminică batiscaful să întreprindă prima sa scufundare la adâncime fără nimeni la bord, și echipajul de pe *Scaldis* se bucura de plata pentru orele suplimentare. Batiscaful a fost scos afară cu toată aparatura sa de declanșare automată, inclusiv o greutate care atârna sub el care avea menirea să dea drumul întregului balast atunci când atingea fundul mării. Greutatea aceea era legată cu o parâmă încât arăta ca un imens salam. Dar în momentul crucial, salamul acela, din balans, a atins o gruie și trei tone de balast s-au prăvălit pe punte. Descurajarea ne-a cuprins inimile.

Incidentul a fost prea mult pentru căpitanul La Force care a cerut să abandonăm testul înainte ca batiscaful să se izbească de coca navei sale. Dar eu m-am opus cu ardoare acestui demers: „Accidentele nu se datorează vreunei greșeli teoretice. Trebuie să-i mai dăm o șansă.“ Bineînțeles că savanți m-au susținut. Căpitanul a fost de acord să mai facem o singură încercare. Navele s-au deplasat în golful Santa Clara, sub adăpostul Insulei Sao Tiago, unde oceanul avea peste 1700 de metri adâncime.

În zori, Cosyns a pus ceasul care elibera balastul să intre în acțiune cu unsprezece ore mai târziu: deci balastului urma să i se dea drumul la 16.40. La ora 16.00 batiscaful a dispărut în valuri. Șeful de echipaj ținea în mână o secure în dreptul parâmei de remorcare. I-am făcut semn: a retezat parâma.

Dumas și Tailliez au înotat spre adânc alături de batiscaf. La patruzeci și cinci de metri au zărit ultima lucire a batiscafului care dispărea repede în albastrul oceanului. Dacă batiscaful nu se mai întorcea, minunata idee a lui Piccard era moartă pentru totdeauna. Un eșec în acea zi însemna că visul științei de a pătrunde în ultima zonă necunoscută a planetei avea să fie amânat cu decenii. Dacă însă batiscaful se întorcea, știam că încă în timpul vieții noastre nave de scufundare la adâncime construite pe acest

principiu vor duce oamenii în abis.

Pe nave s-a așternut o liniște desăvârșită. Am promis o sticlă de coniac celui care va observa primul batiscaful. Oamenii echipajului s-au cățărat pe catarge și coșuri de fum, iar albastrul cerului era împestrițat cu pompoane de mateloți. După douăzeci și nouă de minute, răcnetul mecanicului Dudbout a fost aproape să ne spargă urechile: „Acolo!“. Balonul a ieșit din apă la vreo două sute de metri mai departe. Eram atât de emoționați la vederea acelei minuni că ne-a trebuit un moment să ne dăm seama de ciudățenia acelei apariții: catargul de aluminiu cu antena de radar, ce fusese bine prinsă de cocă, dispăruse de parcă ar fi fost tăiată de un mecanic.

Scufundătorii s-au repezit grămadă în apă să cerceteze nava. Am înotat în jurul acelei mașini scufundate în apă și am văzut că plutește ca lumea, fără să arate semne că are scăpări de benzină. Numai tablele acelea subțiri ale balonului, mai ales în zona în care ieșeau din apă, erau pleznite: și când se umflau în afară, când erau supte înăuntru, semănând cu obrajii unui uriaș obez care suflă în foc.

Spre amurg, reușiserăm să tragem batiscaful lângă nava de asistență, dar toată flotila fusese împinsă se derivă departe de adăpostul insulei și nu puteam să prindem submarinul în cârlig. Georges și un alt marinar de pe *Scaldis* erau suiți pe balon încercând de zor să lege batiscaful. Submarinul sălta și se legăna în bătaia vântului care se întărise și ne temeam să se va face zob izbindu-se de *Scaldis*. Dumas și Tailliez au muncit toată noaptea pe *Scaldis* ca să evite coliziunea. Nu au reușit să racordeze furtunurile ca să-i golească rezervoarele. Cosyns a ordonat să se elimine benzina din rezervoare cu bioxid de carbon sub presiune: *Scaldis* a fost învăluit de nori de vapori de benzină, o singură scânteie ar fi fost suficientă pentru a declanșa o explozie care ar fi distrus cu siguranță ambele nave. Georges și un marinar de punte au stat agățați de valve primind în față jeturi de benzină. Și-au încheiat treaba și au fost luați de acolo, sleiți de puteri și fără să fie în stare să vadă o vreme. Toată noaptea aceea ne-am chinuit să salvăm batiscaful. Și când soarele s-a înălțat biruitor pe cer, am reușit și noi să lăsăm batiscaful în cală.

Ni se făcea rău când ne uitam la acel vehicul în care ne puseserăm orgolioasele noastre ambiții. Învelișul balonului era făcut ferfeniță și nu mai putea fi reparat, una dintre elice și motorul erau smulse de la locul lor, în interiorul balonului era o mizerie întreagă de vopsea dizolvată de benzina epurată. Am deschis chepengul să cercetăm instrumentele. Ne-am uitat la aparatul automat de înregistrare a adâncimii atinse și am făcut corecțiile de temperatură și salinitate: Batiscaful ajunsese la o mie patru sute de metri.

Partea ironică era că rezistase la întreaga presiune a adâncimii, în afară de misterioasa dispariție a catargului antenei radar, și fusese scos din funcțiune de o blândă hulă de suprafață. Dar aveam dinainte nava care să ducă oamenii în abisul oceanului, dar nu putuserăm s-o facem să reziste în fața peliculei insignifiante dintre apă și aer.

Batiscaful a fost apoi reproiectat pentru a-l face rezistent la mare. Acum poate fi remorcat fără ajutorul unei nave de asistență. Piloții pot intra de îndată în navă chiar înainte de scufundare și pot ieși din

compartimentul de observație de îndată ce nava iese la suprafață. Avea să urmeze și un alt test. Sunt convins că următorul batiscaf îi va duce pe oameni până în străfundul oceanelor planetei.

CAPITOLUL 10

CAMARAZII NOȘTRI DIN MARE

Datorită călătoriei prilejuite de batiscaf, am avut parte de câteva săptămâni în care am putut, pentru prima oară, să ne facem meseria în mijlocul Atlanticului. Ne-am uitat atent peste hărți și am descoperit două punctulețe magice sub care scria Insulele Salvării, între Madeira și Insulele Canare. În cărţile pilot se spunea că acestea nu sunt locuite. Am luat capul spre insule, trecând prin zona rechinilor, așa că măsurile de precauție erau la ordinea zilei. Scafandrii coborau câte doi să se apere unul pe celălalt, iar la glezne aveau legate pastile cu acetat de cupru - respingătoare de rechini - sau, cum le spuneam noi, *toxice zburătoare.*

Lângă singuratica Insulă Salvagem Grande, eu și Didi am coborât pe scară pentru cea dintâi scufundare, el cu o arbaletă mare în mână și eu cu o cameră. Ne-am făcut vânt de la scară și ne-am băgat măștile în apă: în același timp, cu o mișcare reflexă disperată, am înșfăcat iar scara: ni se înfățișase o scenă care ne-a trezit o spaimă cum nu mai cunoscusem vreodată, ne-a dat o adevărată senzație de amețeală.

Am făcut un schimb de priviri și, cu băgare de seamă, am privit din nou în apă, ținându-ne de navă. Vedeam fundul la vreo treizeci de metri în cele mai mici detalii. Părea că sub noi nici nu există apă. Nu era nici urmă de vreun animal, de vreo plantă, de particule minerale în spațiul acela. Era o apă distilată, nu apa aceea plină de particule căreia îi spuneam noi apă limpede a cărei excepțională vizibilitate ne îngăduie să cuprindem cu privirea doar cam cât o sală de concert. Și în față aveam o priveliște groaznic de plină de lumină. Aveam senzația că dacă ne dăm drumul de la scară aveam să cădem prin spațiul acela și să ne zdrobim de stâncile nenorocite care se înșirau până departe pe fundul acela.

În cele din urmă, ne-am scufundat și, cu totul surprinzător, apa ne-a susținut. Am înotat în jos, părând unul altuia niște animale străine, impure în apa aceea sterilă ca de spital. Câțiva metri mai jos, am trecut pe lângă un grup nemișcat de baracude care nici nu ne-au băgat în seamă. Niște bibani de stâncă și heringi de Atlantic[1] stăteau suspendați ca și cum ar fi fost vrăjiți.

Și cea mai ciudată priveliște a fost cea a dârelor de lavă de pe versant care, la atingere, păreau a fi șlefuite. Profesorul Pierre Drach, prietenul nostru, ne spusese că după câte se pare nu există recif sau stâncă în mare care să nu fie acoperită de floră și faună. Dar aici era o excepție: pe versanții subacvatici

[1] Hering de Atlantic - alewife în original, *Alosa pseudoharengus*, specie de hering, cu un corp dolofan, care ajunge la 40 de centimetri (n.tr.).

de la Salvagem Grande nu se vedea nici o plantă sau animal pe lava aceea supranaturală, în afară de o singură specie de nu ne-a venit să credem: de-a lungul stâncilor se aciuau mii și mii de arici de mare, dintr-un neam tropical mai mare, cu niște spini de vreo treizeci de centimetri. Ne-am lăsat pe-o parte și ne uitam fascinați de poporul acela de arici de mare, care-și mișcau țepii ritmic, ca un lan de grâu în bătaia vântului. Ne-am sucit din nou pe burtă și din nou am simțit amețeala vidului. N-am săgetat nici un pește și n-am făcut nici o fotografie. Parcă nu era nici o mare acolo.

Într-o dimineață de sfârșit de vară, *Élie Monnier* intra în portul Dakar pe o mare oglindă, dar știam bine că era doar un văl iluzoriu sub care se ascundeau mii de rechini. De doi ani ne tot pregăteam pentru rechinii din Atlantic. Eram înzestrați cu cea mai formidabilă armă de apărare contra rechinilor pe care a putut s-o conceapă mintea omenească și fierarii zdraveni din Toulon: o cușcă de fier, semănând cu cea pentru lei dintr-un spectacol ieftin, o structură pliantă, care putea fi montată imediat și lansată la apă. Avea o ușă prin care scufundătorul putea intra și ieși de sub apă și se putea baricada în ea ca să se apere de rechini.

Socoteam că rechinii prezentau cel mai mare pericol în momentul când scufundătorii intrau sau ieșeau din apă. Acum puteam fi coborâți în siguranță, ne puteam întoarce de la activitatea noastră pe fundul mării și intram în cușcă, ne închideam înăuntru și eram ridicați la suprafață în deplină siguranță. În interiorul cuștii era un buton de sonerie prin care semnalam celor de pe navă.

Și marele debut al acestui spectacol de grădină zoologică, dar cu oameni, a avut loc la sud de Insula Madeleine, în largul portului Dakar, când Dumas Tailliez și cu mine, mândrii proiectanți, am avut onoarea de a face prima scufundare. Încărcați din greu cu câte trei butelii, acvalanguri, camere și arbalete, am intrat în cușca aflată pe punte și ne-am apucat de bare în momentul în care brațul gruiei ne-am bălăngănit spre fața apei. Așa cum atârnam la capătul brațului, am descoperit că ușoara legănare a lui *Élie Monnier* ajungea la noi amplificată și începeam să ne simțim de parcă ne balansam într-o instalație de bâlci. Le-am făcut semne camarazilor de pe navă, care se arătau foarte încântați, și ne-am scufundat sub valurile limpezi ca sticla.

Apa este un mediu care te cuprinde parcă în brațe. Ne-a săltat spre tavanul cuștii. Ne-am desfăcut din îmbrățișare și am început să plutim în interiorul cuștii. Imaginea aducea cu aceea a unei caraghioase cuști subacvatice de păsărele în care erau trei oameni care zburau stângaci de colo colo. Brațul macaralei care sălta, ridica și cușca când în sus când o lăsa în jos, iar noi încasam lovituri zdravene când în cap când la picioare, aruncându-ne cu forță de bare. Pe măsură ce cablul de care atârnam se lungea, cușca se mișca și mai ciudat. Cilindrii de aer se izbeau de bare, scoțând niște sunete puternice ca de clopote, care reverberau în toată marea. Și nouă butelii care se izbeau de bare și unele de celelalte aminteau de un clopotar beat care întâmpina venirea Anului Nou.

Masca mi-a zburat de pe față și am dat cu capul de cușcă. Mi-am recuperat masca și am așezat-o

pe față, refuzând să lansez semnalul care să le arate eșecul scufundării. Am apăsat pe sonerie semnalându-le să ne lase pe fund. Cablul s-a blocat cu o smucitură zdravănă și i-a aruncat pe cei trei pasageri care încotro pe fundul acela plin de mâl. Ne-am apucat de cușcă și ne-am uitat lung printre bare, jinduind la libertate de dincolo. O echipă de pești doctor[1], cu niște țepi galbeni și strălucitori, toți îmbrăcați ca pentru o zi de sărbătoare în vizită la grădina zoologică, s-a oprit și ne-a privit. Doctorii s-au depărtat și a apărut o baracudă de vreun metru, dar a trecut mai departe fără să se oprească, dar n-am scăpat ocazia de a aprecia ce circumferință avea în jurul taliei: baracuda aceea putea trece cu ușurință printre barele cuștii. Am dat semnalul de a fi ridicați la suprafață.

După experiența asta, cușca aceea pentru oameni a mai fost folosită doar o singură dată, când a fost coborâtă fără nimeni în ea pentru a sluji drept loc de refugiu în caz de urgență. Mai apoi am întâlnit rechini, dar fără să fim în cușcă. Sonda noastră ultrason localizase epava unui submarin francez care se scufundase în cursul războiului la vreo douăzeci și trei de metri adâncime în largul portului Dakar. Ne-am scufundat spre epavă. Nava stătea într-o poziție normală, era curată, înconjurată de niște nori întregi de pești cum rar ne-a fost dat să vedem, niște pești mici argintii și plătici negre[2]. Dumas s-a îndreptat înot spre zona elicei din babord și s-a trezi față în față cu un uriaș epinefel goliat[3], rudă apropiată a familiarului epinefel de Mediterana. Numai că noua cunoștință era de zece ori mai mare decât vechea noastră cunoștință. Avea pe puțin vreo două sute de kilograme. Și capul acela turtit, cu niște ochi mijiți se apropia de Dumas. Și gura aceea imensă s-a căscat taman cât să încapă Dumas în ea. Dumas știa că epinefelii sedentari nu au dinți care să conteze, dar exemplarul de față părea să dorească să-l înghită nemestecat, așa cum fac epinefelii, care înoată cu gura deschisă, înghițind caracatițe și homari întregi. Dumas nu avea nici un fel de armă la el, iar eu eram în cealaltă parte căutând unghiuri de filmare.

Gura aceea ca o cavernă s-a apropiat la jumătate de metru, Dumas s-a tras înapoi păstrând distanța și fiind cu ochii în patru. Monstrul nu părea deloc grăbit și Dumas s-a străduit să păstreze o distanță cât de câtde siguranţă. Didi știa că specia nu era periculoasă, dar gândul acesta nu-i mai trecea prin minte când vedea gura aceea. Îndelungă vreme, sau așa i s-a părut lui Didi, a fost nevoit să se tot

---

[1] Doctor fish - *Acanthurus monroviae*, aproximativ peştele doctor, peşte de recif, ajunge la 45 de centimetri, are un spin caudal înconjurat de o pată de un glben viu, se hrăneşte cu zooplancton (n. tr.).

[2] Plătica de mare - pomfret în original, Brama brama, face parte din familia Sparidae, aceeaşi familia din care face parte şi plătica de apă dulce, ajunge până la 1 metru lungime (n. tr.).

[3] Epinefel goliat - gigantic jewfish în original, sau atlantic goliath grouper, *Epinephelus itara*, rudă cu epinefelul comun, denumirea actuală se pare că provine de la stâlcirea numelui de *jawfish*, datorită gurii disproporţionat de mare, poate ajunge la peste 300 de kilograme, se hrăneşte cu crustace, caracatiţe, peşti atacă uneori şi rechini, sau scufundători (n. tr.).

retragă, în vreme ce el și epinefelul au tot schimbat priviri pline de silă. Deodată bestia a părut să nu mai fie interesată de priveliște, a luat-o într-o parte și s-a întors în bârlogul ei întunecat de sub submarin. Dumas a ieșit la suprafață vădindu-se foarte gânditor: „Ia închipuie-ți cum este să fii înghițit de un epinefel din ăsta scârbos."

Probabil foca a fost cel mai mai fascinant dintre însoţitorii noştri din mare. A fost o vreme când Mediterana era plină de foci călugăr, *Monachus albiventer*, o specie cunoscută pe vremea antichității, de la Marea Neagră până în Atlanticul de răsărit. După ce a apărut vânătoare comercială de foci în secolul al 17-lea, focile călugăr au fost exterminate cu bestialitate de niște oameni care împărtășeau apucăturile lui Abraham Kean, din Newfoundland, care se lăuda că era cel mai mare ucigaș de animale din istorie: ucisese un milion de foci. Dar din când în când am auzit de pe la pescari că ar mai exista niște foci călugăr scăpate de măcel.

Și urma focilor dispărute devenea tot mai caldă pe măsură ce ne apropiam de La Galite, un grup de insulițe la treizeci și cinci de mile nord de Tunisia, vestite pentru homarii lor care sunt păstrați vii în niște ulcioare până când sosesc bărcile de la Tunis sau din Franța Metropolitană. La Galite are un primar roșcovan și vorbăreț care afirmă sus și tare că el a văzut foci călugăr cât se poate de vii: „Într-un din seri a văzut toată lumea cum o focă a venit și a început să jefuiască un ulcior de homari lângă ponton. Și a făcut atâta tărăboi încât atunci când a ieșit la suprafață să respire era cu oala în cap în chip de pălărie ciudată.". Pe toți ne-a apucat râsul la gândul acelei privelişti. „Și am văzut cu toții scena, a exclamat primarul. O să vă arăt eu peștera unde viețuiesc focile."

Monsieur le Maire ne-a condus la cele trei peșteri unde nu era nici urmă de foci. În cea de-a patra, Tailliez, Dumas și Marcel Ichac, exploratorul din Himalaia, s-au dus la țărm să stârnească animalele care or fi viețuit prin peștera aceea. Jean Alinat și cu mine ne-am scufundat spre gura peșterii: el și-a asigurat o poziție la vreo trei metri în fața mea, în spatele unei stânci, în vreme ce eu mi-am îndreptat aparatul spre panta aceea subacvatică. Echipa de pe mal a început să arunce cu pietre în peșteră. Spre distracția lor, două foci mari și speriate, o femelă gri și un mascul imens și alb, au început să se îndrepte stângaci spre mal și și-au dat drumul în apă urmate de o avalanșă de pietre. *Monachus albiventer* intra din nou pe scena istoriei. Nu eram deloc pregătit să văd o focă din asta călugăr, dar să văd și una albă era de neconceput: o focă adultă albinos este o raritate. Alinat era destul de aproape ca să se convingă că era vorba chiar de o focă și a început să-mi facă semne disperate să pornesc camera de filmat. Foca s-a oprit la vreo doi metri de Alinat. Albinosul acela era el, în felul lui, o raritate, dar nici el nu mai văzuse un pește cu două cozi care să mai și scoată nori de bule de aer. Masculul a întins o labă, și-a învârtit în cap ochii aceia mari dintr-o parte în alta și și-a zbârlit mustățile într-un gest uimitor. După care a pornit direct spre mine. A trecut pe lângă Alinat destul de aproape ca acesta să-l mângâie pe o parte.

Ne-am grăbit să ajungem la bordul navei să ne punem un costum uscat de scufundare ca să

cercetăm peștera aceea. Înăuntru, la lumina lanternelor, am descoperit gura unui tunel destul de mare ca să treacă un om prin ea. Și ne-am târât vreo șase metri ca să ajungem la o încăpere interioară, de vreo alți șase metri în diametru, unde dăinuia un puternic miros de animale. În centrul acelei încăperi am descoperit un corp intact de focă eremit imensă. Aici era deci ghetoul în care supraviețuise specia, aici dăduseră ei viață puilor, departe de ochii humanoizilor criminali, și tot aici s-au târât să-și sfârșească zilele când singurul lor dușman le împușca. Nu ne puteam scoate din minte că acel schelet marca un mormânt. Era atât de bine păstrat că părea un monument.

Și expediția noastră în căutarea focii eremit ne-a dus până la Port Étienne, un avanpost francez în apropiere de Coasta de Aur spaniolă. Și acolo, într-o baracă din tablă ondulată am întâlnit un pustnic, monsieur Caussé, care ne-a declarat că focile erau singurele lui prietene: „Am învățat să fluier într-un anumit fel care le face să vină la mine, ne-a spus Caussé. De obicei duminica, mă trezesc devreme și mă târăsc cuminte pe nisip până în mijlocul lor și ne petrecem toată ziua pe plajă.“ Ne uitam la el și ne întrebam de fapt cine este pe cale de dispariție: focile eremit și Caussé sau chiar civilizația noastră.

Era în relații bune cu vreo două sute de supraviețuitoare ale presupus dispărutei colonii de foci de pe Coasta de Aur. După ce ne-a făcut cunoștință cu turma de foci, ne-am pus chiloții este baie pentru a imita târâtul amiabil pe burtă al gazdei noastre. Philippe și Didi, cu măștile și labele au venit înot dinspre mare. Și erau cu mare băgare de seamă față de înclinația acelor animale de două ori cât ei de a trece la un fel de apropiere mult prea familiară, care cu o singură mușcătură a fălcilor acelora puternice, îți luau carnea până la os. Vreo douăzeci de foci se bălăceau în valurile de la mal, între care și un mascul mai negru la piele, o mamă cu puiul ei și câțiva adolescenți mai jucăuși.

Lăsându-se purtat de apă, Dumas se apucase să studieze de aproape tehnica de scufundare a focilor: își astupau nările, se întorceau pe o parte, mângâiau apa cu obrazul și dispăreau sub apă fără să stârnească nici o plescăitură. Dumas, *cel mai al apei* dintre noi, arăta foarte stângaci când a încercat să le imite. De mal se spărgea o hulă puternică, stârnind apa aceia mâloasă plină de tot felul de microorganisme urzicătoare și meduze usturătoare, dar Didi și Philippe erau atât de absorbiți de lecția aceea de înot că n-au luat în seamă aceste neajunsuri. Iar focile păreau să se bucure de vizita acestor amatori. Un mascul solid s-a scufundat în spatele lui Tailliez și a ieșit drept în fața lui luându-l pe nepregătite. Philippe și-a făcut mâinile căuș și i-a aruncat apă în față. Foca a pufnit și i-a suflat în față ca un copil. Dumas se strica de râs. Dar râsul i s-a transformat în strigăt, s-a sucit pe o parte și și-a băgat masca în apă: a văzut coada unei foci care se depărta după ce se furișase în spatele lui și-l gâdilase cu mustățile pe spinare.

Când am văzut prima dată acea colonie pierdută, m-am hotărât să iau un pui cu mine în Franța și să-l dresez să se scufunde cu noi ca un câine de vânătoare. Am răpit un adolescent de vreo patruzeci de kilograme cu o plasă aruncată de pe o stâncă. Când am ridicat plasa, din valuri ne priveau cu reproș o mulțime de ochi. În ochii lui Caussé am citit același reproș. „Nu-ți face griji, i-am spus eu, o să fim foarte

atenți cu el, o să fie prietenul nostru."

Marinarii l-au botezat pe pui *Dumbo*. Au montat cușca de rechini pe punte și au pus un covor înăuntru. Dar puiul a rămas supărat, stătea letargic în cușcă și refuza să mănânce. N-a mâncat Dumbo vreme de șase zile, până când am ancorat la Casablanca. Cum eram îngrijorați de soarta lui, am încercat să închiriem un bazin de înot cu apă sărată ca să-l dezmorțim pe puiul acela de focă. În vreme ce ne tot târguiam acolo pentru bazin, un pescar arab s-a urcat la bord, s-a uitat la foca noastră îndurerată printre barele cuștii care slujise de reprezentație zoo cu oameni. „Ei, ne-a spus vizitatorul, focilor le plac caracatițele. Ia încercați să-i dați una". L-am apucat de mână: „Adu-ne una!".

Pescarul s-a dus la țărm, a tăiat o creangă de măslin, a legat-o de un băț. A băgat creanga în apă, de pe cheul de piatră al unui debarcader și s-a jucat cu ea în fața unei crăpături. Crezând că este vorba de niște peștișori, caracatița și-a aruncat un tentacul și l-a înfășurat în jurul momelii. Când a înșfăcat-o cu toate brațele, prietenul nostru a smuls caracatița din apă și a aruncat-o pe cheu. În douăzeci de minute a scos trei caracatițe.

Le-am aruncat în cușca lui Dumbo: puiul de focă s-a aruncat și le-a înghițit ca pe spaghete. Din clipa aceea Dumbo a înfulecat orice fel de pește reușeam noi să cumpărăm. Și a devenit și minunat de sociabil, dar puiul acela zdravăn și-a dezvăluit o latură alarmantă a prieteniei sale: halea pește de câte 200 de dolari pe lună. Ne-am făcut socoteala că atunci când va ajunge adult o să mănânce de o mie de dolari pe lună. Ne-am gândit să-i facem vânt în Mediterana, dar ne-am dat seama, că acum când nu-i mai era frică de oameni, Dumbo avea să-și facă apariția lângă barca vreunul pescar, să urle să-i dea de mâncare și acesta de frică să-i facă seama. Nici spre Coasta de Aur nu aveam cum să-l expediem. Și chiar dacă am fi reușit, cum ar fi fost primit de colonia de acolo străinul ăsta cu apucături atât de ciudate? Cu tristețe ne-am hotărât să-l dăruim grădinii zoologice din Marsilia, unde a fost instalat într-un bazin care era acum numai al lui. L-am vizitat acolo de mai multe ori. Caussé i-a trimis din Africa felicitări de Crăciun. Dar la scurtă vreme, Dumbo nu a mai vrut să-și recunoască vechii binefăcători de pe *Élie Monnier*, ne-a întors spatele și acum lătra voios la apariția unei bătrâne care venea în fiecare zi și-i dădea pește.

Am vizitat și apele atât de bogate ale Insulelor Capului Verde, unde fiecare scufundare era o minunăție. Ne-am imaginat ce descoperiri ar fi putut face acolo, dacă ar fi avut echipamentul nostru, Charles Darwin, care a explorat zona în 1831, în cursul vestitului voiaj al navei HMS *Beagle*. „În vreme ce mă uitam să văd viața animalelor marine, scria Darwin, nu o singură dată am fost salutat cu un jet de apă, însoțit de un sunet ușor ca un râcâit în timp că cercetam apa plină de stânci de la vreo jumătate de metru de fața ei... Am descoperit că era vorba de o sepie... Am băgat de seamă că una dintre ele, pe care o țineam în cabina, când era întuneric era ușor fosforescentă."

Noi aveam acum șansa să observăm sepiile sau caracatițele stând cu capul sub apă. Am văzut

niște mari pisici de mare[1] și diavoli de mare[2] înotând în adânc. Lângă Insula Boavista, homarii albaștri[3] erau atât de numeroși încât nu mai găseau destule crăpături în care să se adăpostească. Cei rămași de dinafară rătăceau pe fund umblând pe bulevardele lor aglomerate între locuințele celor care aveau totuși o casă. Părea că ne uităm la traficul unui oraș derulat cu încetinitorul.

Țestoasele de la Brava ne-au uluit cu capacitatea lor de a sta multă vreme sub apă. O țestoasă capturată de la grădina zoologică iese adesea să ia aer, dar acolo, în plină sălbăticie, astea stăteau la fund cu orele. Doar o singură dată am văzut o broască țestoasă ieșind afară să respire. Probabil că au un metabolism atât de lent că au nevoie de foarte puțin oxigen, în afară de cazurile când sunt nevoite să de repede din picioare ca să scape de prădători.

În largul coastei Insulei Brava, am descoperit, la cincisprezece metri adâncime, un tunel destul de mare care trecea dintr-o parte în alta a unei insulițe. În întunericul dinăuntru, puteai să te uiți înapoi fără nici o spaimă pentru că vedeai lucirea de smarald a intrării, înotai mai departe la lumina venită prin găurile din stânca de deasupra, făceai colțul și vedeai verdele îmbietor al mării din cealaltă parte, de la ieșirea ce se profila departe. Intrarea în peștera aceea era însuflețită de mulțimea de pești de un albastru argintiu, atât de însuflețită de părea că este vorba de o nuntă. Și de fapt chiar asta se întâmpla acolo: aglomerația aceea era o nuntă de stavrizi albaștri[4] mari: aveau pântecele umflat de icre. Erau stavrizi peste tot şi în afara peșterii, în bande de ticăloși de câte patru, treizeci de indivizi, care țâșneau în jur, dar aici se strânseseră cu sutele, într-o masă strălucitoare ce se rotea în penumbra aceea. Au fost destul de tulburați de invazia acelor scufundători și s-au strâns plini de reproș în jurul nostru, precum niște musafiri de la o recepție plină de stil care cască gura la niște beți intrați acolo fără să fie invitați.

Dar am înaintat în peșteră înotând încet prin colțurile mai întunecoase, ca să nu-i deranjăm prea tare, și am fost martorii dansului lor excitat de aripioare fâlfâitoare din apartamentul nupțial. Și am încercat să trecem cât mai neobservați din respect față de această tainică ceremonie a naturii, la care n-a mai fost martoră nici o ființă umană până atunci.

---

[1] Pisica de mare - sting rays în original, *Dasyatis pastinaca*, din familia Dasyatidae, răspândită şi în Marea Neagră, peşte plat, care se îngroapă în nisip sau mâl, înzestrat cu un spin ortăvitor, savantul român Ion Borcea a murit înţepat de o pisică de mare în laborator (n. tr.).

[2] Diavolul de mare - manta ray în original, pisică de mare uriaşă, familia Mobulidae, cea mai mare din familia sa, ajungând la 7 metri diametru şi peste o tonă greutate (n. tr.).

[3] Homarul albastru - Homarus gammarus, cunoscur şi sub numele de homar european, specie frecventă în Atlanticul de Est, Mediterana şi Marea Neagră, ajunge la 60 de centimetri şi 6 kilograme (n. tr.).

[4] Macrou albastru - blue jack în original, *Trachurus picturatus,* specie de macrou din familia Carangidae, frecvent în Atlanticul de Est şi Mediterana de Vest, anunge la 60 de centimetri lungime (n. tr.).

Cel mai devotat tovarăș al nostru din recif a fost tragi-comicul pește trompetă[1], pe care-l întâlneam pretutindeni în mare număr în Insulele Capului Verde. Peștele trompetă are un cap ca de cal, și o coadă exagerat de mică, disproporționată, despărțite de un lung trup ca un tub, uneori și de câte jumătate de metru lungime. Nefericitul pește trompetă, care mai degrabă s-ar fi numit *poisson flute*, peștele flaut, este foarte prost înzestrat pentru mișcare. Coada aceea inutilă și corpul țeapăn ca un tub constituie un handicap pe care-l compensează dând disperat din aripile pectorale pentru a se deplasa înainte și înapoi, lunecând când cu capul în jos, când sprijinit de coadă, la fel de des precum înoată orizontal. Îi vezi cu zecile scoțându-și capul din câte o crăpătură de stâncă, arătând ca niște creioane într-o cană.

Dar oropsitul băț de pește are niște remarcabile apucături. Le-am studiat atât de îndelung încât ceea ce relatez eu aici nu este o concluzie formată în grabă, ci confirmată de observații și înregistrată pe cameră de multe ori. Adesea peștele trompetă își părăsește tovarășii care stau ca niște flori la fereastră și înoată iute către un pește mai mare, cum ar fi un pește papagal[2], un pește bombănitor[3], un epinefel sau un biban de stâncă. Se aliniază lângă unul dintre aceștia sau în spatele celui care trece, abia atingându-l și înoată în tandem cu acesta de parcă i-ar căuta prietenia, cerșind un pic de afecțiune, oferindu-și inima. Iar în postura lui nu este nici un fel de amenințare. Peștele trompetă nu are nici un fel de armă cu care să rănească un alt pește mai mare. Nu face asta nici pentru a se milogi să se înfrunte din masa tovarășului său. Iar gestul său nu este întâmpinat în același fel. Bibanul de stâncă sau peștele papagal își vede de treburile sale mai departe, fără să-l bage în seamă pe celălalt pește, până când se plictisește de tovărășia asta pe care celălalt vrea să i-o impună cu de-a sila. Și țâșnește dintr-o mișcare ca să scape de pacostea asta, dar singuraticul se duce după el mai departe. Mai apoi, obiectul afecțiunii sale apasă accelerația până la fund și-l lasă pe peștele trompetă solitar atârnând în apa aceea, respins din nou. Și am urmărit drama asta socială piscicolă de nenumărate ori, sfâșiați între milă și râs.

Strâmtoarea Gibraltar este un loc unic pentru a studia viața mamiferelor marine. Mii de balene și delfini în migrația lor intră și ies între Mediterana și Atlantic. Tailliez și cu mine am urmărit turmele

---

[1] Peştele trompetă - trumpet fish în original, *Aulostomus maculatus*, peşte cu trupul alungit, ajunge până la aproape 1 metru, înoată adesea vertical, se camuflează aducând cu o creangă purtată de ape, se hrăneşte cu peşti mărunţi pe care-i înghite dintr-o dată (n. tr.).

[2] Peştele papagal - parrot fish în original, familia Scaridae, obişnuit al recifelor de coral, dinţi puternici adunaţi în faţă ca un cioc de papagal, sed hrănesc cu algele de pe recif, smulgând şi bucăţi de recif, contribuind la bioeroziunea acestora (n. tr.).

[3] Peşte bombănitor - grunt fish în original- *Haemulon plumierii*, familia Haemulidae, fără echivalent în românește, creşte până la 30 de centimetri, de culoare argintiu maronie, cu niște dungi longitudinale înguste galbene şi albastre, numele provine de la zgomotul gutural pe care-l scoate (grunt - sunet gros, gutural) (n. tr.).

acelea dând buzna prin strâmtoare, în vreme ce Dumas era sub chila navei fixând un aparat de filmat automat pentru ca să urmărească giumbușlucurile unei cete de delfini jucăuși care se distrau în prova lui *Élie Monnier*.

Îi vedeai venind pe sub prova navei, arcuindu-se din valurile înspumate să respire și brusc dispărând din șirul acela de delfini ca un om care cade din fugă pentru ca să fie înlocuit în aceeași secundă de un altul. Iar când prova prinde viteză, se lasă pe o parte și-i cercetează pe humanoizi cu ochii lor aceia mici. O mămică înoată cu puiul ei, care dă din coadă mai repede să se țină de grup, și se îmbulzesc ei între ei. Brusc, fără vreun motiv evident, șirul de delfini se subțiază și ultimul dintre ei se afundă și se trage cortina de spumă peste acest balet al mării.

I-am urmărit adesea și uneori am și înotat laolaltă cu ei. Le place să se urmărească unul pe celălalt de parcă ar avea în creierul lor capacitatea de a se juca. Sunt făcuți în așa fel încât seamănă tulburător cu oamenii. Sunt animale cu sânge cald și respiră aer și au și mărimea și greutatea unui om. Doctorul Longet a disecat un delfin pe masa de operații scoasă pe punte. Ne-am simțit cam stânjeniți când a scos niște plămâni asemănători cu ai noștri și un creier la fel de mare ca al unui om, cu adânci circumvoluțiuni care se presupune că indică geniul uman. Delfinii au o conformație a buzelor de parcă râd și niște ochi strălucitori. Sunt un grup de animale gregare, ba, mai mult decât atât, sunt sociale. Probabil că în mare există mai mulți delfini decât oameni pe uscat.

Aripile orizontale puternice ale delfinilor îi ajută să iasă rapid la suprafață să respire instantaneu, apoi se scufundă de parcă ar fi niște torpile vii. Am făcut filmări cu derulare încetinită să putem măsura de cât timp aveau nevoie pentru a expira și inspira rapid cu fac ei. Filmul ne-a dezvăluit că își umplu plămânii cu aer într-o optime de secundă. Când se scufundă, ei lasă în urmă un șir argintiu de bule, demonstrând că delfinii nu-și închid de tot nările sub apă.

Când am înotat printre ei și aveam urechile libere, am auzit chițăielile lor ca ale unor șoareci, niște țipete comice pentru niște animale atât de superbe. Probabil că țipătul unui delfin are și alte semnificații decât o simplă conversație în grup. Într-o zi, la patruzeci de mile în Atlantic, în timp ce ne îndreptam spre Gibraltar, *Élie Monnier* înainta cu cele douăsprezece noduri ale sale când o ceată de delfini ne-a ajuns din urmă. Se îndreptau exact spre centrul Strâmtorii Gibraltar, deși țărmul era încă foarte departe și nu se vedea. Am navigat alături de ei o vreme, după care am schimbat ușor cursul cu cinci, șase grade ca să-i fac să se abată de la drum. Câteva minute ceata acea de delfini a acceptat noul drum, apoi a abandonat etrava noastră și și-a reluat drumul inițial. Am revenit la drum și am mers pe drumul lor: se îndreptau exact spre strâmtoare. Nu contează dincotro veneau, delfinii știau exact unde era intrarea acelei porți de numai zece mile în toată imensitatea oceanului. Or fi delfinii înzestrați cu un aparat sonic sau ultrasonic prin care țipetele lor le oferă imaginea topografiei nevăzute a fundului? Era ca și cum ar fi primit locația exactă dinspre Gibraltar. Probabil că chițăitul acela ca de șoarece al lor este

reflectat de fund. Poate că în instinctul rasei lor există niște cunoștințe cu privire la drumul care șerpuiește printre nevăzutele dealuri și câmpii către poarta Mediteranei care-i locul lor de joacă.

CAPITOLUL 11
MONȘTRII PE CARE I-AM ÎNTÂLNIT

Pescuitul este una dintre îndeletnicirile cele mai vechi ale omului și poveștile cu pești au pătruns foarte devreme în folclor. Poeții și șarlatanii care spun povești despre natură au contribuit și ei cu superstiții care dăinuie până în zilele noastre. Iar presa de rând nu poate rezista să nu vehiculeze poveștile cu totul fără fundament despre monștri marini.

Acum un secol, când au apărut scafandrii grei, această mitologie a căpătat și ultimul ingredient dramatic: omul erou care coboară în adâncuri pentru a se lupta cu fiarele. Iar luptele lor sângeroase au fost vehiculate de scriitori care stăteau confortabil pe uscat. Iar scafandrii singuratici, muncind din greu sub ape, pot fi iertați că prin tăcerea lor au întărit veridicitatea acelor povești. Și este adevărat că un scafandru greu, prizonier al căștii sale care muncește în apele murdare ale canalelor și porturilor nu are cum să-și dea seama dacă furtunul lui de aer este blocat de un calmar uriaș sau de o grindă putredă. Iar îndoiala lasă loc interpretării.

Dar omul în scufundare liberă înotând în mare se familiarizează cu viața din jurul lui și este văzut și ce ceilalți înotători ca și de ochiul ce memorează al peliculei. Sosirea sa a însemnat sfârșitul superstițiilor.

Dacă las la o parte șarpele de mare, ticăloșii de sub suprafața apei sunt rechinii, caracatițele, țiparii de mare, murenele, pisicile de mare, diavolii de mare, calmarii și baracudele. Noi le-am întâlnit pe toate aceste vietăți, cu excepția calmarilor uriași. În afară de rechini, în privința cărora suntem încă și acum nedumeriți, toți ceilalți monștri cu care ne-am întâlnit par a fi cu totul inofensivi. Mulți se arată indiferenți față de prezența omului, alți se dovedesc doar curioși. Dar cei mai mulți se sperie atunci când ne apropiem prea mult. Acum o să scriu despre *monștrii* pe care i-am întâlnit. Despre rechini mai târziu.

Experiența noastră se referă mai ales la zona Mediteranei, cu scurte incursiuni în Atlantic și Marea Roșie. Poate că monștrii din Mediterană au fost îmblânziți, iar cei bestiali trăiesc în oceanul vostru[1]. Să luam în discuție cazul caracatiței atât de blamate.

Caracatița și-a câștigat celebritatea mai ales datorită lui Victor Hugo care, în *Truditorii Mării*, povestea felul în care caracatița își înghite prada, în cazul respectiv o ființă umană: „Pătrunzi în fiara aceea, scria el. Hidra formează același corp cu omul, omul se îmbină cu hidra. Devii o singură ființă. Un

[1] Cartea a apărut prima dată în SUA, aici autorii se referă la oceanele Pacific și Atlantic, familiare cititorilor din această zonă (n. tr.)

tigru te devoră, acest pește al diavolului te absoarbe. Te trage la el, în el; înșfăcat și neajutorat, simți cum ești golit în acest sac îngrozitor, în acest monstru. Să fii înghițit de viu este mult mai groaznic, dar să fii băut de viu este de nedescris.“ Cam asta știam noi înainte de a ne scufunda pentru prima oară. După ce-am întâlnit mai multe caracatițe, am ajuns la concluzia că *a fi bău de viu* se referă mai degrabă la starea în care era romancierul atunci când a scris pasajul respectiv, decât la situația în care un om întâlnește o caracatiță.

În nenumărate ocazii ne-am oferit în persoană ca să *fim băuți*. La început încercam o repulsie firească față de ideea de a atinge suprafețele lipicioase ale stâncilor și animalele, dar ne-am dat seama că vârful degetelor nu trăia aceeași senzație. Ceea ce ne-a ușurat experiența de a atinge pentru prima dată o caracatiță vie. Văzuserăm o mulțime de caracatițe pe fundul mării sau agățate de stânci. Dumas a luat taurul de coarne într-o bună zi, adică a smuls o caracatiță de pe stâncă. Era puțin speriat, dar era vorba de o caracatiță mică și Didi a socotit că el ar fi reprezentat o *băutură* prea mare pentru ea. Dumas o fi fost timid, în schimb caracatița era de-a dreptul îngrozită. Se zbătea disperată să scape de monstrul acela cu doar patru brațe și a reușit să se smulgă. S-a îndepărtat încet folosind sistemul său reactiv, lansând jeturi din celebra ei cerneală.

Curând nu ne-am mai sfiit să punem mâna pe caracatițe oricât de mari. Dumas a devenit un fel de instructor de dans pentru acest pește al diavolului. Își alegea câte un elev îndărătnic, îl apuca ferm, dar cu grijă, și începea să se rotească făcându-și elevul să-l urmeze. Caracatița folosea tot felul de șmecherii ca să scape. Acest animal timid de obicei refuza să se prindă cu ventuzele sale de carne. Didi încerca să-i răsucească tentaculele în jurul brațului său gol, poziția cea ai favorabilă ca să-i soarbă sângele, dar fără succes. Caracatița nu voia să se prindă de el. Didi i-a lipit cu forța ventuzele de braț și a reușit astfel să o facă să se prindă pentru scurtă vreme, dar a fost ușor să-i desfacă tentaculul, rămânând doar o urmă trecătoare pe piele.

Caracatița are remarcabile calități de adaptare. Dumas a descoperit că, dacă se juca destul de mult cu o caracatiță, putea s-o facă să reacționeze. De obicei caracatița devine supusă atunci când obosește. Dumas se distra uneori eliberând câte o caracatiță extenuată și o lăsa să se depărteze folosindu-și sistemul de propulsie cu reacție, târându-și tentaculele în urma ei. Caracatițele au două mijloace de locomoție: se poate deplasa târându-se pe suprafețele dure (Guy Gilpatric a văzut la un moment dat o caracatiță lăsată în libertate într-o bibliotecă; s-a plimbat în sus și-n jos pe rafturi aruncând cărțile pe jos, probabil ca un fel de răzbunare contra autorilor). Iar stilul ei de înot constă în a-și umfla capul cu apă și a arunca fluidul apoi pentru a ajunge la oarecare viteză. Dumas reușea cu ușurință să depășească animalul în viteză. Caracatița își lansează cele câteva bombe cu cerneală după care apelează la ultima formă de apărare: se repede la fund și rămâne cu totul nemișcată și instantaneu împrumută și culoarea și configurația locului. Încercând să n-o piardă din ochi în ciuda acestei șmecherii cu camuflajul, Didi a stârnit animalul din nou. După ce

și-a epuizat efectele acestui război psihologic, caracatița a țâșnit disperată de pe fund, a dat din tentacule și s-a refugiat din nou pe fund.

În acest moment Dumas a descoperit că acea caracatița avea chef de dans. A apucat eleva de un picior și a invitat-o la un fel de balet improvizat. Mai multe caracatițe care au fost aduse în această stare de colaps nervos au reacționat imitând gesturile lui, iar lecția se termina când acestea începeau să se comporta ca o pisică jucăușă. Când lui Didi i s-a terminat aerul din butelii, caracatițele acelea leșinate au rămas relaxate, întinse pe fund, urmărindu-l în vreme ce acesta urca la cer. Da, știu că pare o poveste exagerată, dar am avut grijă să fac mai multe filmări ca să am și dovezile.

Cerneala caracatiței a fost diluată exagerat de imaginația jurnalistică. Deoarece masca îți protejează ochii, n-aș putea să spun dacă cerneala aceea este dăunătoare ochilor. Asupra pielii goale nu are nici un efect și se pare că nu are nici asupra peștilor care trec prin cerneala aceea. Am descoperit că emisia aceea de cerneală nu era o perdea ca să ascundă animalul de urmăritori. Pigmentul acela nu se împrăștia, rămânea în apă ca o bilă cu un fel de coadă, prea mică pentru ca să mascheze caracatița. Dacă cerneala aceea nu era nici otravă nici perdea de ceață, ce menire avea atunci? Am auzit explicația interesantă a unui prieten de nădejde al caracatițelor, Théodore Rousseau, curator al muzeului de pictură de la Metropolitan Museum of Art din New York. El a emis ideea că acel bol de cerneală este o imitație a formei caracatiței pentru a înșela urmăritorii slabi de vedere. Mărimea și forma acelei emisii corespund cu cea a unei caracatițe care tocmai a recurs la șiretlic.

Pe fundul apei de mică adâncime de la nord-est de Porquerolles, am dat de un adevărat oraș al caracatițelor. Nu ne venea să ne credem ochilor. Studiile științifice, confirmate de experiența noastră, arată că aceste caracatițe trăiesc prin crăpăturile stâncilor și prin recifuri. Dar acum uite vedeam aici niște vile ciudate ridicate fără nici o îndoială chiar de caracatițe. O astfel de construcție tipică avea un acoperiș dintr-o piatră lată de vreo jumătate de metru și cântărind vreo zece kilograme. Una dintre marginile pietrei era sprijinită pe un fel de buiandrug făcut dintr-o altă piatră și o bucată de cărămidă roșie. Podeaua de mâl dinăuntru fusese săpată vreo doisprezece centimetri. În partea din față a acelei pietre înclinate fuseseră adunate tot felul de resturi: cochilii de scoici și crabi, pietricele, cioburi de veselă făcute de om, anemone și arici de mare. Din locuință ieșea un braț încolăcit în jurul acelor resturi, și un ochi ca de bufniță se uita la mine de dinăuntru. Când m-am mai apropiat, tentaculul s-a strâns, trăgând toate resturile acelea în dreptul intrării, ascunzând-o pe locatară de privirile curioase. Am și făcut o fotografie color a unei astfel de case de caracatiță.

Această descoperire a fost importantă pentru mine pentru că mi-a dovedit că o caracatiță este în stare să folosească unelte, ceea ce înseamnă complexe reflexe condiționate despre care n-am auzit să fi socotit cineva că aceste ființe ar fi capabile de o astfel de performanță. Cu siguranță că aceste caracatițe trebuie să se fi ridicat pe scara inteligenței pentru faptul că au știut să adune toate acele materiale pentru

a-și construi adăpostul, au fost în stare să ridice piatra aceea, s-o țină suficient pentru a băga sub ea acele pietre și bucăți de cărămidă în chip de stâlpi de sprijin.

Este fascinant să te gândești cam cum arată dragostea la caracatițe, scenă pe care n-am văzut-o niciodată în mare. A fost însă descrisă de Henry Lee, fostul administrator al Acvariului Brighton (Anglia) un fel de Boswell[1] al caracatițelor. Cu optzeci de ani în urmă, Henry Lee a studiat cu mare răbdare viața primelor caracatițe captive într-un bazin din Brighton. După care a scris o foarte inteligentă carte numită „Caracatița, Fapte și Ficțiune despre Peștele Diavol“. Pentru cititorii săi din acea epocă victoriană, Lee scria: „Nu pot să spun decât foarte puține despre fertilizarea icrelor de octopode într-o carte destinată cititorilor din toate clasele sociale.“ După această pioasă declarație prin care se disculpa de orice lipsă de pudoare, Henry Lee a început să descrie ceea ce văzuse: „În perioada de înmulțire, are loc o ciudată modificare a unuia dintre brațele caracatiței mascul. Membrul devine mai umflat, și acesta suferă un lung proces prin care începe să arate precum un vierme, înzestrat cu două șiruri de ventuze longitudinale, iar de la capătul său se face un lung filament. Când domnul îi oferă unei doamnei caracatițe brațul în vederea căsătoriei, aceasta îl acceptă*, îl păstrează și pleacă cu el*, pentru că această excrescență se detașează de tentaculul peținătorului, și devine o ființă în sine, având o viață a sa distinctă, și continuând să existe o vreme după ce a fost încredințată doamnei spre păstrare.“

Un sălaș favorit al unui alt soi de monstru l-am aflat la vreo patruzeci de metri adâncime în zona La Seche du Sarranier de pe Coasta de Azur. Solul fundului avea ceva deosebit: părea nisipos până când ne-am mai apropiat și am văzut că era vorba de un teren ciudat cu niște pietricele de origine organică, în delicate nuanțe de roz și mov. Erau și niște ricături de stâncă, locuite de epinefeli și pești de piatră[2], dar zona aceea era stăpânită de pisici de mare: o mulțime de pisici de mare, vulturi de mare[3] și zmeie de mare[4] care stăteau lipite de pietre.

Când ne-am apropiat de ele, s-au ridicat și au început să dea din vârful aripilor plate, gata să fugă, iar când ne-am apropiat și mai mult s-au înălțat două câte două și au fugit. Le-am văzut adesea înotând

---

[1] James Boswell (1740-1795) ziarist scoţian, socotit cel mai mare biograf de limbă engleză (n.tr.)

[2] Rockfish - peşte de stâncă, termen pentru mai multe specii de peşte care se ascund de obicei printre pietre şi stânci, Madeira rockfish, *Scorpaena maderensis* trăieşte în Mediterana şi ajunge la 14 centimetri lungime (n. tr.).

[3] Vulturul de mare - peşte din neamul rechinilor, *Myolibatis aquila*, din familia pisicilor de mare, peşte plat, cu o coadă lungă înzestrată cu spin otrăvitor, poate ajunge la 1,8 metri lungime (n. tr.).

[4] Zmeu de mare - skates fish în original, *Dipturus batis*, *Raja batis*, familia Rajidae, peşte plat, asemănător pisicii de mare, cel mai mare din familia sa, ajungând la aproape 3 metrişi peste 100 de kilograme, de asemenea cu spini caudali (n. tr.).

două câte două, dar n-am reușit să prindem o pereche din asta ca să vedem dacă este vorba de femelă și mascul. O dată am nimerit peste două pisici de mare de mărime medie adormite pe fundul apei. Una dintre ele s-a trezit și a dat să fugă, a ezitat, s-a întors la cealaltă și a trezit-o bătând stângaci din aripi, după care au plecat mai departe amândouă.

Pe când lunecam aproape fără nici o mișcare prin acest imperiu al pisicilor de mare, acestea stăteau nemișcate pe fund, rotindu-și ochii mari și urmărindu-ne cu atenție. Cele cu corpul mai îndesat erau femele gestante, care-și păstrau puii o îndelungă vreme în corp ca să-i poată naște cât mai în stare să intre în lupta pentru viață. Nu ne interesa să vânăm pisicile astea cu arbaleta. Să omori este foarte simplu, dar nedemn. La început, uneori prindeam pisici de mare în harpon. Una dintre ele, în momentul când am adus-o pe uscat a născut acolo pe nisip. Tailliez a apuca unul dintre puii aceia de douăzeci de centimetri și i-a dat drumul în apă: acel nou născut i-a tras o înțepătură de adult.

Pescarii sunt și ei răniți de pisicile de mare pe care le aduc în barcă și de aceea respectă obiceiul de a le tăia coada atunci când animalul este ridicat în barcă. Rănile provocate de ele se infectează adesea, în coada aceea există o glandă cu otravă, iar stratul gros de mucus de pe acul lor zimțuit poate să și infecteze rana.

Pisicile de mare nu prezintă nici un pericol pentru scufundător. Niciodată o pisică de mare nu va ataca un om. Celebrul ac nu este făcut să fie o armă ofensivă, este folosit doar ca reacție la un atac. Este prins la capătul cozii, pe doar a șase parte din lungimea ei. Dumas înoată adesea în urma unei pisici de mare și o apucă de coadă, ca să fie sigur că nu poate să-l înțepe accidental, pisica de mare se zbate să-și elibereze coada, dar nu se poate folosi de ac atâta vreme cât Dumas o ține de vârful cozii. Ghimpele acela zimțuit este plasat în așa fel încât să se poată apăra de atacurile de deasupra sau din spate. Cei care se scaldă la malul mării și calcă pe o pisică de mare se pot trezi înțepați, și acul este înfipt cât de mult îl poate înfige acel animal înspăimântat. Ceea ce înseamnă câteva săptămâni de spital.

În vreme ce ne scufundam în largul portului Praia, din Insulele Capului Verde, pe deasupra fundului mării a trecut o umbră. Am crezut la început să era un nor din lumea de deasupra, până când Dumas m-a strigat prin mască și a arătat cu degetul în sus: exact deasupra noastră trecea un diavol de mare cu o deschidere a aripilor de vreo șase metri. A acoperit soarele. Și nu înota, zbura. Capătul curbat al aripilor tăia suprafața apei. Avea burta la fel de albă pe cât de neagră îi era spinarea. Dar acea imagine supranaturală n-a durat mult. Fără să facă un efort deosebit, a lunecat mai departe în vreme ce Dumas, cu cele două noduri ale lui, rămânea în urmă, și ființa aceea s-a topit în ceața mării vânturând din aripi.

Pescarii se tem de diavolii de mare, superstiție care este întărită și de giumbușlucurile pe care le fac noaptea sărind din apă și producând un plescăit infernal atunci când se prăbușesc în apă cu tonele lor. Pescarii ne-au avertizat că diavolii de mare ucid scufundătorii înfășurându-i cu aripile lor și zdrobindu-i de fundul mării. Dar, din contra, unui scafandru nu-i inspiră spaimă, ci mai degrabă admirație dacă omul

are șansa de a-i vedea cum lunecă prin apă. Am disecat un diavol de mare să cercetăm care-i sistemul său digestiv. Hrana este absorbită de o puternică pompă acvatică, formată din gura sa, prin care trage o imensă cantitate de apă în acel sistem sofisticat de filtrare - fantele branhiilor care reține particule de plancton fine ca o făină pe care le trimite pe esofagul destul de îngust. Spre deosebire de pisica de mare, diavolul de mare nu are ghimpe în coadă. Se bazează în primul rând pe viteza sa de deplasare pentru a supraviețuit. Și nu face rău nimănui decât planctonului.

Pe lângă Insula Brava, Dumas a descoperit o țestoasă imensă ce se agățase de o stâncă să se ascundă, sigură că se confunda cu reciful. El s-a apropiat din spate și a apucat-o de marginile carapacei cu ambele mâini. Uluită, țestoasa a început să dea disperată din labe. Didi a luat animalul de acolo și i-a imprimat o ușoară mișcare dând din labe. Țestoasa acea supărată, a luat-o spre suprafață trăgându-l și pe Didi după ea într-un fel de spirală. Didi a încercat mai multe figuri acrobatice aeronautice, chiar și o răsturnare Immelmann, după care a dat drumul acelui mijloc de remorcare. Dar țestoasa n-a priceput că este liberă și a repetat singură ultimul looping precum un clovn care face o dublă răsucire, după care a înotat pierzându-se în verdele mării.

În romanele de ficțiune cu aventuri subacvatice, murena este printre bandiții primejdioși ai adâncului. Și este paznic la tot atâtea comori pe cât le păzește și caracatița. Pescarii se tem de murene dintr-un motiv foarte real: în timp ce se zbate pe moarte pe fundul unei bărci, in extremis, s-ar putea să muște orice îi cade în gură. Pescarii experimentați, îi zdrobesc capul îndată ce o aduc în barcă. Istoricii romani relatează că Nero arunca sclavi într-un bazin cu murene să-și distreze prietenii ca să vadă spectacolul cum sunt mâncate niște ființe umane de vii. Nu știm dacă este adevărat sau nu, dar această dovadă celebră de perversiune i-a conferit murenei o proastă reputație. Probabil că Nero lăsa în chip metodic murenele să flămânzească în așa fel încât să nu aibă de ales alt menu.

Murenele nu atacă niciodată omul în mare. Noi le-am văzut doar scoțându-și capul și gâtul dintre crăpăturile stâncii. Nu par deloc a fi înfiorătoare. Peștii, ca să se apere, folosesc și efecte psihologice, în afară de viteză, mijloace de camuflaj și diverse arme. Murena susține propaganda împotriva sa cu ochii aceia răi și colții pe care-i dezvăluie. Și dacă ar putea sâsâi ca o pisică sălbatică, ar face-o. Poți da de o murenă și într-o epavă scufundată, țintuindu-te cu ochii aceia de balaur din capete de furtun sau conducte încrustate cu scoici. Dar, vai, sunt la fel de prozaice ca mine sau ca tine, sau ca o pisică. Nu doresc decât să fie lăsate în pace să-și vadă de viața lor. Și toată lumea este de acord cu asta. Altfel se apără mușcând pe orice intrus. La un moment dat Dumas a băgat mâna într-o gaură dintr-un recif căutând homari, pe lângă farul de la Machado și s-a trezit că-l mușcă o murenă de deget. Mușcătura a fost fără consecințe și s-a închis în aceeași noapte. A doua zi rana s-a deschis și s-a drenat după care s-a închis la loc. Dumas comenta: „Murena aia n-a vrut să mă atace, i-a spus doar mâinii mele să plece de acolo și să nu se mai întoarcă.“. Rana nu s-a infectat, mușcătura n-a fost veninoasă.

În vreme ce scormoneam în vechiul port al Cartaginei, i-am făcut o vizită doctorului Heldt, directorul Stațiunii Oceanografice de la Salambo. El și soția sa erau mari îndrăgostiți de fauna marină din apele Tunisiei. Şi au insistat să mergem să vedem unul dintre cele mai groaznice privelişti de care aveam să avem parte vreodată *madrague-ul* de la Sidi Doud. *Madrague-ul* este o imensă plasă de prins ton, care a apărut cu secole în urmă în Marea Egee și Adriatica și a fost apoi adusă în Tunisia. Este o plasă verticală foarte lată, lungă de o milă sau două, care este întinsă diagonal față de țărm care se termină în larg cu patru încăperi foarte mari în care este prins în capcană tonul mare în cursul migrației de la începutul verii în perioada sa de înmulțire. Tonul este un pește migrator, unii zoologi socotesc că acesta călătorește în jurul lumii. Indiferent că este călător în lumea întreagă sau cetățean al unui singur ocean, tonul vine întotdeauna la mal în perioada de înmulțire și înoată în bancuri de-a lungul țărmului. Și întotdeauna înoată cu ochiul drept spre țărm. Aristotel, care a fost un mare oceanograf, trăgea concluzia că acest pește este chior de ochiul stâng, credință încă împărtășită de pescarii contemporani din Mediterana. Dar indiferent din ce motiv, în luna lui de miere, tonul ține țărmul la tribord şi asta i-a pecetluit soarta.

Când bancul dă de *madrague*, face o întoarcere la stânga și pornește de-a lungul năvodului, pentru a evita obstacolul și intră drept în capcane. Pescarii arabi din bărci supraveghează intrarea în capcană și o închid în momentul în care peștele a intrat acolo, după care dau drumul peștelui într-o a doua cameră, pe care o închid în urma sa, în așa fel încât prima poartă să poată fi deschisă pentru următorii sosiți. Peștele este apoi mânat în cea de-a treia încăpere, dincolo de care se află celula morții propriu zise, care este terminată cu rău prevestitorul cuvânt sicilian: *corpo*. În *corpo* se aflau șaizeci de toni uriași și sute de bonite atunci când am sosit noi în satul Sidi Doud pentru a filma color acest măcel.
Acest *corpo* a fost remorcat spre țărm. Pe cheu stătea maestrul de ceremonii și călăul șef, *raïs*, un tip impresionant, cu un fes roșu și niște nădragi de-ai armatei americane. Acesta a ridicat un steag, semnal pentru *matanza* - masacru. Sute de arabi s-au îndreptat în bărci cu rame cu fundul plat și s-au rânduit în jurul acelui *corpo*. Marele *raïs* a fost dus cu barca în centru. Și a dat semnalul de începere a ritualului. Din pieptul pescarilor a izbucnit un urlet barbar, au început incantația unui cântec sicilian, tradiționalul *matanza*. Și în ritmul acelui cântec au început să tragă în bărci plasa.

Marcel Ichac a filmat spectacolul dintr-o barcă care era în *corpo*, în vreme ce eu și Dumas ne-am scufundat chiar în năvod să filmez de dedesubt. Ne-am scufundat într-o apă limpede ca cristalul, dar nu puteam să vedem cele două laturi ale acelui *corpo*, și ne-am închipuit că nici peștii. În mod inconștient am adoptat și noi starea psihică a acelor ființe condamnate. Acei pești plini de noblețe, fiecare cântărind până la două sute de kilograme, se învârteau încerc, în sensul invers al acelor de ceasornic, după cum le era obiceiul. În comparație cu forța pe care o degajau, năvodul arăta ca o plasă de păianjen care avea să cedeze în fața atacului lor, dar ei nu au forțat plasele. La suprafață, arabii adunau năvodul strângând tot

mai mult pereții acelui *corpo*, și a apărut și partea de fund a năvodului.

Pentru ființele acelea prizoniere în *corpo* viața a luat o nouă turnură. Și ne-am imaginat cam cum ar fi să fi fost prinși şi noin în capcană împreună cu celelalte animale și să trăim aceeași tragedie ca și ele. Dumas și cu mine erau singurele ființe din capcana aceea ce se tot strângea care știam care avea să fie deznodământul și eram și singurele care aveau să scape de acolo. Poate că eram exagerat de sentimentali, dar ne era rușine știind ce avea să urmeze. Am avut la un moment dat impulsul de a-mi smulge pumnalul de la brâu ca să spintec tăind o gaură să-i văd cum masa aceea de peşti evadează spre libertate. Camera de execuție se redusese la o treime. Atmosfera devenise întărâtată, frenetică. bancul de pești înota tot mai neliniștit, tot mai repede, dar încă în formație, când treceau pe lângă noi în ochii lor se citea o expresie de spaimă.

Ultima scufundare am făcut-o exact înainte ca barcagiii să închidă acel *corpo* și să înceapă măcelul. Nu mai văzusem niciodată o priveliște ca aceea din camera de execuție în ultimele momente. Într-un spațiu echivalent cu o sufragerie mai mare, tonii și bonitele înotau bezmetic în toate direcțiile. Instinctul ochiului drept din luna de miere dispăruse în cele din urmă. Peștii își pierduseră cumpătul cu totul.

Am avut nevoie de toată voința mea să rămân sub apă și să țin camera spre vânzoleala aceea înnebunită de pești. Câte un ton se repezea spre mine cu viteza unei locomotive, când cu capul înainte, când oblic, când dintr-o parte. N-aveam cum să mă feresc din calea lor. De spaimă mi-am pierdut și simțul timpului, am auzit cum aparatul merge în gol și am ieșit din vânzoleala aceea de trupuri care mă loveau în zbaterea lor. Dar n-am rămas cu nici un singur semn pe corp. Chiar și atunci când erau înnebuniți de spaimă, peștii aceia uriași m-au ferit la centimetru, făcând doar un fel de masaj cu unda de șoc pe care o stârneau când treceau pe lângă mine.

Plasa năvodului a fost fixată pe margine bărcilor, acel *raïs* a dat semnalul de începere a execuției: și-a ridicat fesul și i-a salutat pe cei care aveau să moară. Pescarii au început să înfigă în cei de la suprafață cu niște cângi imense. Marea a devenit roșie. Ca să scoată afară un peşte era nevoie de cinci, șase oameni care să-și înfigă cângile într-un singur ton ce bătea din aripi și se contorsiona ca o imensă jucărie mecanică. Bărcile se clătinau din pricina spasmelor tonilor și bonitelor ce sângerau. Peștii au încetat să se mai zbată și pescarii plini de sânge au sărit în apa aceea roșiatică din *corpo* ca să se spele și să se relaxeze.

Mai mult decât oricare alt pește, tonul liche de mari dimensiuni este nobilul oceanului, care ignoră și cârligul și plasa, trăind în deplină libertate, la adâncimi de peste nouăzeci de metri, catadicsind să atingă lumea terestră doar pe îndepărtate promontorii, recifuri singuratice și epave de adâncime. Acest soi de ton are culoarea oceanului, este lung, puternic, iute și suplu, cu niște dungi de culoarea lămâii pe laturile sale argintii. Uneori singuratic, cel mai adesea în grup, peștele acesta apare din acel neant lichid în

lumea scufundătorului și-i aruncă o privire din ochii lui căprui. Față de el toți ceilalți pești arată ca niște provinciali amărâți. Liche este un cosmopolit, în lungile sale călătorii de la Sidon la Coloanele lui Hercule este indiferent la apariția omului care azi merită doar o cercetare în fugă, pentru ca mâine să fie niște pământeni ce merită doar să fie împinși din calea sa.

I-am văzut de dedesubt, în contra lumină, dând ocol unei stânci ascuțite, aureolate de spumă. Ca orice ton, liche este un pește migrator carnivor. Oamenii păcălesc tonul obișnuit și reușesc să-l prindă în plase și la undiță, dar liche nu poate fi prins altfel. Reușesc să evite cu atâta succes și năvoadele traulerelor și cârligul încât oamenii de știință socotesc că este un pește rar și nu depășește un metru lungime. Hm, noi am numărat mai mulți liche decât toni obișnuiți și n-am fost surprinși să vedem unii și de câte doi metri lungime. Când vedeam un liche în cursul unei imersiuni asta reprezenta medalia medalia unei scufundări pline de aventură.

Baracuda nu prezintă nici un pericol pentru scufundători. În ciuda poveștilor despre viața submarină, nu cunosc nici un incident demn de crezare despre un atac al unei baracude asupra unui scafandru. În Marea Roșie, în Mediterana sau regiunea tropicală a Atlanticului, au trecu pe lângă noi o mulțime de baracude de mărimi apreciabile, fără să vădească nici cel mai mic semne de agresivitate.

Iar un scufundător este prea preocupat să evite animalele cu adevărat periculoase ca să-și mai facă griji și pentru baracude. Unul dintre adevăratele pericole ale adâncului este banalul arici de mare, un echinoderm care seamănă cu un scai îngropat în mâl, plin de ghimpi ascuțiți și fragili. Nu este deloc agresiv, dar dai peste el pretutindeni. S-ar putea ca acest arici de mare să nu fie la înălțimea palavragiilor care vorbesc despre monștri ai mării, dar când ai călcat într-un arici de mare își dai seama cât este de ticălos. Spinul acela îți intră în carne și se rupe. Este foarte greu să-l mai scoți și se mai și infectează. Noi aveam grijă să fim foarte atenți la aricii de mare și nu la baracude.

O belea și mai mare o constituie meduzele, a căror cupolă transparentă cu nenumărate culori pândesc în apă ca niște mici mine navale. Au niște frumoase nuanțe de albastru închis, maroniu sau galben. Multe neamuri de meduze pot administra niște înțepături care pot da șocuri. Cea mai periculoasă și mai răspândită specie este *caravela portugheză*[1], a cărei apariție în zona litoralului a distrus multe sezoane în diverse stațiuni. Animalul plutește la suprafață, târând după el lungile filamente otrăvite. Am făcut o scufundare în largul Bermudei, printr-o colonie de caravele portugheze, atât de înghesuite una în alta că mi-a fost greu să găsesc un loc pe unde să intru în apă. După ce am ajuns în siguranță la adâncime am privit în sus ca să văd un tavan întreg de fire din acelea periculoase, împânzind cerul cât vedeai cu

[1] Caravela portugheză - *Physalia physalis*, nu e de fapt o meduză, ci un complex de polipi şi meduze. plutește la suprafaţă datorită unei băşici pine de aer care pare ca o velă de navă şi funţionează ca o velă purtată de vânt, de unde şi denumirea; tentaculele sunt veninoase şi au provocat chiar desesul unor oameni (n. tr.).

ochii. Printre filamente înotau mici pești *nomeus*[1], niște pești din familia bibanului, care au o indulgență din partea caravelei portugheze: nu-i înțeapă niciodată.

Doi dușmani serioși ai scufundătorului sunt coralul de foc[2] și iedera otrăvitoare de mare[3] care pot produce arsuri ce durează zile întregi. Produc fenomene alergice: doar puține persoane sunt imune, dar ceilalți nu suferă nici o durere la primul contact, dar la al doilea au parte de iritații severe. Cu niște alifie antihistaminică se poate ameliora arsurile de la coralul de foc și iedera otrăvitoare în câteva ore.

Cam aceștia au fost monștrii de care am avut parte. Și dacă nu ne-au mâncat asta este pentru că monștrii aceia nu au citit instrucțiunile oferite de demonologia marină.

CAPITOLUL 12

PRIM PLANURI CU RECHINI

În timpul unei scufundări în apnee lângă Insula Djerba, în largul coastelor Tunisiei, m-am întâlnit pentru prima dată cu rechinii: erau niște creaturi formidabile, de culoare țevilor de tun, de vreo doi metri jumătate, înotând câte doi în urma servanţilor lor – peștii remora. Nu m-am simțit în largul meu din pricina fricii, dar m-am mai calmat când am văzut reacția partenerei mele de scufundare – Simone: ea era într-adevăr înspăimântată. Dar rechinii au trecut mai departe plini de ei.

Pe rechinii din Djerba i-am trecut la catastiful pe care l-am păstrat cu religiozitate până când am ajuns în Marea Roșie în 1951, unde rechinii au apărut în număr atât de mare încât inventarierea lor și-a pierdut sensul. Din datele pe care le-am adunat după mai bine de o sută de întâlniri cu rechinii de toate soiurile, am ajuns la două concluzii: prima - cu cât ne familiarizăm mai mult cu rechinii, cu atât îi înțelegem mai puțin; și a doua – nu poți să știi niciodată ce are de gând să facă un rechin.

Omul este despărțit de rechin printr-un abis de timp. Peștele ăsta trăiește și acum așa cum era la sfârșitul mezozoicului, pe când se năștea pietrele pe Pământ. În vreo trei sute de milioane de ani s-a schimbat foarte puțin. Prin imensitatea asta de timp, în care alte animale marine au evoluat, acest animal implacabil, indestructibil – rechinul – a trecut fără să simtă nevoia unei schimbări evolutive, cel mai bătrân ucigaș, înarmat încă de la începuturi cu tot ce-i trebuie pentru a supraviețui luptei pentru existență.

Într-o însorită zi, pe când eram în largul oceanului între insulele Boavista și Maio, din grupul

---

[1] Nomeus - *Nomeus gronovii* sau peștele caravelei portugheze, poate ajunge la 40 de centimetri, imun la otrava tentaculelor gazdei sale (n. tr.).

[2] Coralul de foc - familia Milleporidae, nu e coral proproiu zis, ci mai dagrabă un animal înrudit cu hidrele, de unde și denumirea de hidrocoral, au un schelet galben-verzui, par ca niște alge și scufundătorii care le ating se aleg cu niște urzicături asemănătoare cu cele provocate de meduze și dureri intense care pot dura până la două săptămâni (n. tr.).

[3] E vorba de mai multe specii de coral care au organe urzicătoare (n. tr.).

insulelor Capului Verde, o hulă prelungă de Atlantic se izbea de un recif de la suprafață și trimitea un zid de spună în înalt. Un astfel de spectacol este spaima hidrografilor care marchează locul în semn de avertisment pentru marinar. Dar *Élie Monnier* era atras exact spre astfel de locuri. Am ancorat în apropierea periculosului recif pentru a ne scufunda de pe puntea care se înclina primejdios în marea aceea sălbatică. Acolo unde există un recif, există și viață din plin.

Când am lăsat ancora, au apărut niște rechini mai mici. Oameni din echipaj au și montat niște cârlige de ton și au prins vreo zece rechini cam în tot atâtea minute. După ce-am intrat în apă să filmăm, n-am mai văzut decât doi rechini rămași în apă. În hula aceea puternică, i-am văzut și pe aceștia apucând cârligele și dispărând zbătându-se dincolo de fața apei. Mai jos, am dat de populația sălbatică a largului oceanului, între care și câțiva rechini doică extrem de mari, despre care se presupune să nu sunt periculoși pentru om. Am văzut trei astfel de rechini dormind într-o peșteră de stâncă. Dar pentru aparatul de filmat aveam nevoie de niște rechini mai vioi. Dumas și Tailliez au intrat în peșteră și i-au tras de coadă ca să-i trezească. Rechinii au ieșit și au dispărut în albastrul oceanului, jucându-și cu pricepere rolul.

Am mai zărit un rechin doică de vreo patru metri jumătate. L-am atenționat pe Didi și prin limbajul semnelor i-am transmis că avea aprobarea de a încălca neutralitatea față de rechini și putea să tragă asupra acestuia cu super-arbaleta lui. Avea un harpon de aproape doi metri cu cap exploziv și o forță de o sută cincizeci de kilograme în sandourile elastice. Dumas a tras drept în jos de la vreo patru metri. Harponul de două kilograme a lovit rechinul drept în cap și două secunde mai apoi vârful a explodat. Noi am fost zgâlțâiți zdravăn. Și am simțit și un fel de durere.

Rechinul în schimb a pornit înot, imperturbabil, cu harponul acela înfipt în cap ca un fel de baston de pavilion. După câteva mișcări de coadă, harponul a căzut la fund și rechinul a înotat mai departe. Am înotat în urma lui cât de repede eram în stare să vedem ce se întâmplă. Rechinul vădea toate semnele că se mișca normal, a accelerat treptat și a dispărut. Singura noastră concluzie a fost că harponul l-a străpuns dintr-o parte în alta și vârful a explodat în afară, pentru că nici un organ intern nu ar fi putut rezista exploziei care aproape că ne-a năucit pe noi care eram la două lungimi de harpon depărtare. Dar chiar și așa, faptul că a supraviețuit acelei explozii la numai câțiva centimetri de capul lui, dovedește extraordinara vitalitate a rechinilor.

Într-un din zile tocmai încheiam o secvenţă a unui film cu un peşte trăgaci[1] când eu şi Dumas am rămas străfulgeraţi de o spaimă fără egal. Reacţia asta e destul de neplăcută pe uscat, dar în apă e cu totul

[1] Peşte trăgaci - triggerfish - *Balistes vetula,* fără echivalent în româneşte, aproximativ - peştele regină cu trăgaci, peşte de recif, ajunge până la 6o de centimetri, de obicei albatru, purpuriu, şi verde, cu galben în jurul gâtului, şi dungi albastre pe cap şi aripi, numele i se trage de la mişcare primilor doi spini din aripioara dorsală, prin care al doilea îl blochează pe cel dintâi ca un fel de trăgaci (n. tr.).

neobișnuită. Din ceața aceea cenușie, de la vreo doisprezece metri, și-a făcut apariția trupul masiv, de un alb plumburiu al unui *Carcharodon carcharis*[1] de aproape opt metri, singura specie de rechin asupra căreia toți specialiștii sunt de acord că este un recunoscut mâncător de oameni. Dumas, bodyguardul meu, s-a lipit de mine. Bestia aceea înota alene. În momentul acela mi-am spus că, oricum, o să aibă niște dureri de burtă din pricina celor trei butelii ale aparatului de scufundare. Și rechinul ne-a văzut și el. Iar reacția lui a fost ultima la care am fi putut să ne gândim: cuprins de spaimă, monstrul a slobozit un nor de excremente și a dispărut cu o viteză incredibilă.

Dumas și cu mine ne-am uitat unul la celălalt și am izbucnit într-un hohot de râs nervos. Iar încrederea pe care am dobândit-o în noi în acea zi ne-a împins spre o nebunească neglijență. Am renunțat la sistemul de asistență cu bodyguard și cam la toate măsurile de siguranță. Apoi celelalte întâlniri cu rechini cu bot ascuțit, rechini tigru, rechinii macroulului, rechinii de nisip ne-au stimulat și mai mult senzația că noi suntem stăpânii rechinilor: toți o luau la fugă la vederea noastră. După câteva săptămâni, în apele Capului Verde, eram gata să declarăm convinși că rechinii erau niște lași. Se vădeau atât de temători încât nu aveau curaj să stea și ei puțin să fie filmați.

Într-un din zile eram pe puntea de comandă urmărind punctul care sărea când în sus când în jos pe banda sondei ultrason, în vreme ce desena conturul fundului mării aflat la aproape trei mii de metri față de suprafața Atlanticului din largul Africii. Mai erau și semnalele din straturile adânci de dispersare de la trei sute cincizeci de metri. Straturile adânci de dispersare constituie o problemă uimitoare nou apărută a oceanografiei, un fenomen fizic de reflexie de neexplicat al unor straturi intermediare deasupra fundului marin. Apare la adâncimi între trei sute şaptezeci şi cinci cute cincizeci în cursul zile și urcă noaptea spre suprafață.

Fenomenul acesta de reflecție urcă și coboară în funcție de ciclul soarelui și al întunericului, ceea ce i-a făcut pe unii savanți să considere că este vorba de o pătură densă de organisme vii atât de imensă încât depășește imaginația. În vreme ce urmăream enigmatica mișcare de pe bandă, acul indicatorului a marcat trei puncte distincte, pe trei paliere, unul deasupra celuilalt. Eram pierdut în tot felul de idei care mi se învălmășeau în cap, urmărind punctele acelea care marcau cel mai adânc și de mare presiune strat, când, deodată, am auzit de pe punte strigătul: „Balene!“. Un grup de balene căpățânoase leneveau în jurul lui *Élie Monnier*.

În apa aceea limpede cercetam uimiți formele acelea întunecate. Aveau un cap rotund și lucios, cu niște frunți bombate de unde le-a venit și numele. Când o balenă iese la suprafață, întâi lansează un jet de aer și apoi apare și restul corpului imens, care se relaxează. Buzele balenei sunt curbate etalând un zâmbet perpetuu, are niște ochi mici aproape de colțul buzelor, o față șmecheră pentru o ființă atât de formidabilă.

---

[1] E denumirea ştiiţifică a rechinului mai cunoscut sub numele de marele alb (n. tr.).

Dumas a tăiat-o spre platforma harponului de sub prova, în vreme ce eu am băgat o rolă de film în camera subacvatică. Balenele tocmai ieșiseră la suprafață după o scufundare. Una dintre ele a ieșit la nici patru metri distanță de Dumas. El a aruncat harponul cu toată forța de care era în stare. Harponul a lovit-o lângă aripa pectorală și a țâșnit sângele. Animalul s-a scufundat cu o mișcare ușoară și am eliberat o sută de metri de parâmă legată de o geamandură grea, cenușie. Geamandura a dispărut în apă, balena era agățată bine. Celelalte balene înotau netulburate în jurul navei *Élie Monnier*. Am zărit coada harponului lui Dumas ieșind din apă, apoi și balena, după care și una și alta au dispărut. Dumas s-a urcat pe catarg cu binoclul în mână. Am ținut nava în continuare în mijlocul cetei de balene, socotind că nu-și vor abandona un tovarăș rănit. Și timpul trecea.

Libera, radiotelegrafistul nostru, cel cu ochi ageri, a zărit geamandura și iată și balena, arătând ca și cum n-ar fi fost rănită, cu harponul înfipt în ea ca o scobitoare. Dumas a tras și cu două gloanțe dum-dum în balenă. O apă sângerie a trecut pe spinările cetei de balene credincioase în vreme ce s-au strâns în jurul celei rănite. Ne-am chinuit vreme de o oră să recuperăm geamandura și să legăm parâma de *Élie Monnier*.

Am legat balena aceea destul de mică, grav rănită de navă. Eram departe de vederea țărmului, sub chilă aveam trei mii de metri de apă, în vreme ce balenele se scufundau și aruncau jeturi de aer în jurul navei. Eu și Tailliez am intrat în apă și ne-am dus de-a lungul parâmei spre animalul aflat în agonie.

Apa era de un turcoaz extraordinar de limpede. Am urmat parâma la câțiva metri sub apă și am dat de balenă. Din locul unde pătrunseseră gloanțele țâșneau orizontal jeturi subțiri de sânge. Am înotat spre alte trei balene. Când m-am apropiat și-au ridicat coada și s-au scufundat. Era pentru prima dată când mă aflam sub apă să văd cum se scufundă și abia atunci am înțeles de ce vânătorii de balene foloseau cuvântul *a sonda* în legătură cu scufundare balenelor: ele nu se afundau printr-o mișcare laterală ca delfinii, înotau drept, perfect vertical în jos ca o sondă de adâncime. Le-am urmat până la treizeci de metri adâncime. Pe sub mine a trecut un rechin de vreo patru metri jumătate, probabil atras de sângele balenei. Dincolo de orizontul meu vizibil, era stratul adânc de dispersare, acolo în adânc păștea o turmă de leviatani, tot mai mulți rechini începuseră să dea ocol. Deasupra mea, în lumina aceea argintie a soarelui, îi vedeam este Tailliez și balena aceea pe moarte. Fără nici o tragere de inimă m-am întors la navă.

Întors pe punte, mi-am schimbat acvalangul și mi-am legat o tabletă de acetat de cupru la gleznă și una la centură. Se presupune că atunci când pastila se dizolvă în apă are capacitatea de a respinge rechinii. În vreme ce eu aveam să filmez, Dumas urma să lege un laț în jurul cozii balenei. Îndată ce am intrat în apă am văzut un rechin imens, dar a dispărut înainte să răspund eu la semnalul de avertizare al lui Dumas. Am înotat pe sub chila navei și am dat de parâma harponului.

La oarecare distanță de parâmă, la vreo patru metri jumătate adâncime am văzut un rechin de vreo doi metri jumătate dintr-o specie din care nu mai văzusem niciodată. Era neobișnuit de lucios, de un

cenușiu deschis, zvelt, un exemplar de colecție. Îl însoțea un pește de vreo douăzeci și cinci de centimetri cu niște dungi verticale albe și negre pe el, la câțiva centimetri deasupra spinării sale, unul dintre vestiții pești pilot. Am înotat vitejește spre rechin, convinși că și acesta avea s-o ia la fugă la fel ca cei de dinainte. Dar n-a dispărut. Ne-am apropiat la vreo trei metri și ceva de el, și atunci am văzut în jurul lui o flotilă formată din niște peștișori pilot dungați, de șapte, zece centimetri. Nu urmăreau rechinul, păreau să facă parte din el. Un degetar de pește pilot a șerpuit iute exact în fața botului rechinului, rămânând acolo în chip miraculos în vreme de bestia înainta: probabil descoperise acolo o undă de presiune care-l împingea, dacă o pierdea, ar fi rămas neajutorat în urmă. Ne-a trebuit ceva timp ca să ne dăm seama că rechinul și curtenii lui nu se arătau speriați de noi.

Legendele mării vorbeau de faptul că rechinii au vedere slabă și peștii pilot sânt cei care-i călăuzesc spre pradă, ca să se înfrupte și ei de la masa sa. În ziua de azi, savanții ironizează ideea peștilor pilot în rolul de câini ai nevăzătorului, deși disecțiile au confirmat slaba vedere a ochiului rechinului. Dar experiența noastră ne-a confirmat că probabil văd la fel de bine ca și noi.

Cenușiul acela formidabil nu dădea semne de spaimă. Eram fericit că am în fine prilejul să filmez ca lumea un rechin, deși, după ce ne-au trecut primele momente de mirare, în inimile noastre a început să-și facă loc o senzaţie de pericol. Rechinul și însoțitorii săi ne dădeau încet ocol. Eu am devenit regizor de film, făcându-i semne lui Dumas care devenise și el interpret principal alături de rechin. Ascultător, Dumas a înotat în fața rechinului precum și alături de el. Când a ajuns în dreptul cozii a adăstat puțin și l-a apucat de aripa caudală, nehotărât dacă să-l și tragă de coadă sau nu: asta ar fi rupt ritmul acela ca de visare și ne-ar fi oferit niște cadre filmate minunate, dar se putea întâmpla și ca gestul să-l facă pe rechin să se răsucească și să-și arate colții la el. Dumas a dat drumul cozii și a urmat și el rechinul în turele pe care le tot făcea în jurul meu. Eu mă răsuceam în mijlocul acestui dans, preocupat să nu-l pierd din cadru pe Dumas. Acesta înota din răsputeri să se mențină în siajul acelui animal care părea să nu mişte aproape deloc. Rechinul n-a făcut nici un gest amenințător și nici n-a rupt-o la fugă, ci doar ne țintea cu privirea ochilor acelora mici și severi.

Eu încercam să identific specia: avea aripile cozii destul de asimetrice, cu partea superioară neobișnuit de lungă, sau, cum se spune, o aripă caudală heterocercală. Avea niște aripi pectorale uriașe iar aripa dorsală, și aceea impresionată, avea o pată albă. După formă și particularități nu semăna cu nici un rechin pe care să-l fi văzut sau studiat noi.

Încet, încet, rechinul ne-a făcut să coborâm la aproape douăzeci de metri. Dumas mi-a făcut un semn arătând în jos: din orizontul zonei noastre de vizibilitate, alți doi rechini începeau să urce spre noi - erau niște animale de vreo patru metri jumătate, de un albastru de oțel cu o înfățișare și mai sălbatică. S-au oprit chiar sub noi. Ăștia nu aveau pești pilot de însoțire.

Vechiul nostru prieten, rechinul cenușiu, s-a apropiat și mai mult de noi, strângând mai mult

cercul acela în care se învârtea, dar încă părea acceptabil. Ne dădea târcoale în sensul acelor de ceasornic, peștii pilot își păstrau poziția și totul părea încă în siguranță. Cei doi veniți din abis au rămas pe loc, lăsând totul în seama primului venit. Ne învârteam în interiorul ringului, atenți la rechinul cel gri și încercând, în același timp, să-i ținem pe cei albaștri la aceeași distanță. Dar nu i-am mai găsit niciodată în același loc.

Sub rechinii albaștri au apărut niște toni cu aripi lungi. Probabil că erau acolo încă de la început, dar acum era prima dată când îi observam. Deasupra noastră au început să-și facă numărul niște pești zburători, adăugând o discordantă notă de veselie la ceea ce părea să devină pentru noi o tragedie. Eu și Dumas ne chinuiam memoria să ne amintim care erau indicațiile pentru a speria niște rechini: „Dați cât mai energic din mâini“ ne spusese un salvamar. Am dat din mâini. Cenușiul nici n-a clipit. „Dați-le o salvă de bule de aer“, ne-a sfătuit un scafandru greu. Dumas a așteptat momentul în care rechinul a ajuns cel mai aproape de el și a eliberat un jet de aer. Rechinul n-a reacționat în nici un fel. „Țipați cât mai tare“, ne spusese Hans Hass. Am urlat până am rămas fără glas: rechinul părea surd. „Tabletele de acetat de cupru prinse de picioare și centură vor ține rechinii la distanță dacă ajungeți în baltă“, ne mărturisise un ofițer de aviație. Prietenul nostru a înotat prin apa aceea îmbibată de cupru fără să clipească. Și cu privirea aceea rece, calmă ne măsura. Părea să știe el ce vrea, și nu se grăbea deloc.

Și a intervenit un incident mărunt, dar îngrozitor: micul pilot din dreptul botului rechinului a dat și el din coadă iute și s-a îndreptat spre Dumas. Pentru micuțul acela a însemnat o lungă călătorie, destul de lungă pentru ca să ne gândim care o fi fost scopul. Gâza aceea dădea din aripioare în fața măștii lui Dumas. Dumas a mișcat din cap ca și cum ar fi vrut să scape de un țânțar. Micul pilot dădea din aripi fericit, mișcându-se o dată cu masca, în vreme ce din interior Dumas se uita la el cu ochii cruciș, plin de teamă. Din instinct am simțit cum tovarășul meu se trage aproape de mine și l-am văzut cu mâna pe mânerul pumnalului de la brâu. Iar dincolo de camera de filmat și de cuțit, rechinul cel cenușiu s-a tras la oarecare distanță, s-a întors și a pornit drept spre noi.

Nu credeam că vom ajunge vreodată să ne apărăm cu pumnalul de vreun rechin, dar acum venise și momentul acela când nu aveam cu ce ne apăra decât cu aparatul de filmat și cuțitul. Eu eram cu mâna pe butonul aparatului și aceasta funcționa fără ca eu să-mi dau seama că tocmai filmam fiara care se îndrepta spre noi. Botul acela plat se făcea tot mai mare până când nu s-a mai văzut decât capul. Eram plin de furie. Cu toată puterea am dat cu camera și l-am izbit în bot. Am simțit unda de șoc a unui corp mare care trece pe lângă mine și rechinul era de-acum la aproape patru metri distanță și începea să ne dea ocol încet ca și mai înainte, fără să se arate nici rănit, nici impresionat. Și în mintea mea mă tot întrebam: *De ce naiba nu se duce la balenă? La balena aia delicioasă. Ce suntem noi pentru el?*

Rechinii albaștri au urcat și ei și au venit să ne țină tovărășie. Dumas și cu mine ne-am hotărât să încercăm să ieșim la suprafață. Am înotat în sus și am ieșit cu măștile din apă: *Élie Monnier* era la trei

sute de metri depărtare, împins de vânt. Am dat disperați din mâini dar n-am văzut nici o reacție pe punte. Eram convinși că cea mai sigură și clasică metodă de a fi înfulecați era să înotăm la suprafață cu capul afară din apă. Cum stăteam acolo drept în apă, puteau să se înfrupte din picioare ca din niște banane. Cei trei rechini se îndreptau spre noi într-o tactică de atac concertat.

Ne-am scufundat și i-am înfruntat. Rechinii și-au început iar manevra aceea de a ne da târcoale. Atâta timp cât eram la un braț sau două sub apă, ezitau să se apropie. Era o bună idee să înotăm astfel spre navă. Dar fără să avem un reper sau o busolă la mână nu știam încotro s-o luăm.

Eu și Dumas ne-am poziționat strategic unul cu masca în dreptul labelor celuilalt, gândindu-ne la teoria că rechinii preferă să atace la picioare. Dumas făcea rapide ieșiri la suprafață ca să dea din mâini câteva secunde. Și am pus la punct un sistem prin care pe rând ieșeam la suprafață să cerem ajutor, în vreme ce celălalt de sub apă își trăgea genunchii la piept și supraveghea rechinii. Unul dintre rechii albaștri s-a apropiat de picioarele lui Dumas în timp ce acesta era la suprafață. Am urlat. Dumas s-a întors și a înfruntat hotărât rechinul, bestia s-a sucit și s-a întors la jocul târcoalelor. Când ieșeam la suprafață să vedem unde suntem eram dezorientați și amețiți după toată învârteala aceea de sub apă și eram nevoiți să ne sucim capetele precum lampa farurilor ca să-l aflăm pe *Élie Monnier*. N-am văzut nici un semn că tovarășii noștri ne-ar fi supravegheat.

Eram aproape extenuați, înghețați și ne consumam ultimele resurse ale organismului. Mi-am dat seama că eram sub apă de mai bine de jumătate de oră. În orice clipă ne puteam aștepta să se reducă debitul de aer în mușțiuc, semn că rezerva de aer se apropia de sfârșit. În momentul acela trebuia să ducem mâna la spate și să dăm drumul la rezerva de aer de avarie. Iar în rezerva asta era aer doar pentru cinci minute. Când ajungeam și la momentul acela urma să abandonăm mușțiucul de aer și să trecem în apnee. Ceea ce mărit ritmul efortului nostru, ar fi dublat epuizarea forțelor noastre tocmai când urma să înfruntăm bestiile acelea neobosite, indestructibile care nu erau nevoite să tragă aer în piept. Rechinii au început să facă mișcări mai energice, goneau acum în jurul nostru, folosindu-se de toată forța aripilor lor propulsoare, s-au sucit deodată și au dispărut. Nu ne venea să credem. Eu și Dumas ne uitam unul la celălalt. O umbră a căzut pe noi, ne-am uitat în sus și am văzut coca bărcii de serviciu de pe *Élie Monnier*. Tovarășii de pe navă văzuseră semnalele noastre și localizaseră unde ieșeau bulele aparatelor noastre. Iar când au văzut barca, rechinii au fugit.

Am urcat împleticindu-se în barcă, sleiți și speriați. Oamenii din echipaj erau la fel tulburați ca și noi. Cei de pe navă pierduseră urma bulelor noastre și fuseseră împinși de derivă. Nu ne venea să credem ce ne spuneau: stătuserăm în apă doar douăzeci de minute. Aparatul de filmat era turtit în urma contactului cu botul rechinului.

Imediat ce a ajuns pe *Élie Monnier,* Dumas a înșfăcat o armă, a sărit într-o barcă mai mică și s-a dus să vadă ce face balena. A văzut-o că abia mai mișca. Am văzut un trup întunecat lângă ea care a

dispărut iute - un rechin. Dumas a vâslit în jurul capului balenei și i-a dat lovitura de grație, de foarte aproape cu un glonț dum-dum. Capul s-a prăvălit sub apă cu gura căscată, în timp ce prin gaura glonțului ieșeau bule de aer. Rechinii au început să se rotească în apa însângerată, înfulecând cu furie din trupul balenei. Dumas și-a băgat mâinile în spuma aceea roșiatică și a pus un laț în jurul cozii balenei, exact ceea ce începuse el să facă atunci când ne-am abătut de la treaba noastră din pricina prietenului nostru rechinul.

Am ridicat balena la bord și am fost impresionați de mușcăturile în formă de semilună lăsate de fălcile rechinilor. Pielea de aproape trei centimetri a balenei era retezată perfect, fără să se lase zdrențe, însemnând vreo cinci, șapte kilograme de grăsime de balenă la o îmbucătură. Rechinii așteptaseră momentul în care noi fuseserăm păcăliți să ne îndepărtăm înainte de a se repezi la acea pradă ușoară.

Balena aceea a fost cea mai mare operă de disecție a chirurgului nostru Longet. A trecut cu scalpelul lui de-a lungul burții. Pe punte s-a prăvălit o avalanșă lipicioasă de calmari de câte un kilogram jumătate, nedigerați, mulți dintre ei întregi, de păreau vii. În cotloanele stomacului aceluia erau mii de ciocuri negre de calmari. Și m-am întors cu gândul la înregistrarea cu stratul acela adânc de dispersie. S-ar fi putut să fie o pură coincidență semnele de pe banda sondei ultrason și compoziția prânzului balenei. Nu era o dovadă sigură. Dar nu puteam să-mi scot din minte imaginea lipsită de suport științific a întunecatei ademeniri a straturlui de dispersie de la patru mii de metri adâncime şi balenele dând iama în fâneaţa aceea mișunând de milioane de tentacule de calmari.

În drum spre Dakar am nimerit într-o ceată de delfini. Dumas a tras cu harponul în spinarea unuia dintre ei. Acesta a început să înoate ca un câine în lesă, înconjurat de ceata celorlalți. Mamiferele demonstrau un hotărât simț de solidaritate, doar că balena de dinainte era acum delfin, Dumas și Tailliez s-au scufundat pentru a reface scena dramei de mai înainte. De data asta barca de serviciu a urmărit permanent bulele lor de aer.

Am urmărit delfinul acela înotând în lesă precum o capră de momeală legată la țăruș de un vânător de lei. Rechinii au venit la delfin. Dovedea cruzime față de animale ceea ce făceam noi acum, dar eram implicați într-un studiu serios cu privire la rechini și trebuia să continuăm.

Rechinii au început să-i dea ocol, așa cum făcuseră și în cazul nostru. Am stat pe punte observând lașitatea remarcabilă a rechinilor, niște fiare mai puternice decât oricare alt animal din mare, indiferenți la durere, și minunat de înzestrați pentru a ucide. Și, cu toate astea, brutele au așteptat înainte de a ataca. Și cuvântul *atac* este un cuvânt prea bun pentru ei. Delfinul nu avea nici o armă cu care să se apere și era pe moarte în mijlocul unui cerc de brute.

La lăsarea serii Dumas i-a aplicat o lovitură de grație delfinului. După ce a murit, un rechin a trecut în apropierea animalului și a lăsat în apă măruntaiele victimei. Și ceilalți au trecut pe lângă delfin împlând apa de sânge. Nu se chinuiau să muște, rechinii se serveau din carnea vârtoasă a animalului ca și

cum ar fi luat cu lingura din niște unt moale, fără să se oprească din viteza cu care treceau pe lângă victimă.

Niciodată rechinii nu ne-au atacat în adins, decât dacă întâlnirea cu prietenul nostru cel cenușiu și cei doi rechini albaștri s-ar putea chema un atac. Fără să fim cu totul siguri, am presupus că rechinii atacau cu mai mult curaj ceea ce plutea la suprafață. Acolo își găseau fiarele de obicei hrana, pești bolnavi sau răniți, sau resturi aruncate de pe nave. Rechinii pe care i-am întâlnit noi au stat multă vreme studiind omul scufundat sub apă: scufundătorul este un animal pe care ei îl socotesc periculos. S-ar putea ca și bulele acvalangului să-i intimideze.

După ce am văzut rechini înotând mai departe cu harponul înfipt în căpățână, cu răni de săgeată în corp, și chiar după explozii în vecinătatea creierului lor, nu ne-am mai pus nici o nădejde în pumnale ca armă defensivă. Am descoperit că o protecție mai serioasă o oferea bastonul nostru de rechini, un ciomag zdravăn de lemn de mai bine de un metru, înzestrat cu niște țepi la capătul care le era destinat. Este folosit cam în același mod în care un îmblânzitor de lei folosește scaunul, înfigând capetele acelea ascuțite în pielea rechinului care se apropie. Capetele de cuie făceau ca bastonul să nu aluneca pe pielea lucioasă, dar nici să nu pătrundă prea adânc ca să stârnească animalul. În felul acesta scufundătorul ține animalul la distanța necesară. În sute de scufundări în Marea Roșie, unde rechinii sunt ceva obișnuit am avut la mână chinga unui baston de rechini. Nu am fost niciodată siliți să ne folosim de baston, și s-ar putea ca și acesta să fie doar un teoretic mijloc de apărare împotriva unui animal pe care omul nu a reușit să-l înțeleagă.

CAPITOLUL 13
DINCOLO DE BARIERĂ

Cele mai multe scufundări ale noastre au avut niște scopuri precise: explorarea unor epave, eliminarea unor mine, cercetări în domeniul fiziologiei scufundărilor, de exemplu. Dar uneori reușeam să mai furăm niște ore și pentru noi ca să ne mai bucurăm de un timp de relaxare sub apă, unde îți concentrezi simțurile ca să distingi nuanțe de culoare, o anumită lumină, să asculți sunetele depărtate ale oceanului și să pipăi apa ca un voluptuos amator de plăceri. Abia atunci poți înțelege privilegiul de a fi trecut bariera, acea peliculă moleculară care este de fapt zidul dintre două elemente. Și dacă a fost atât de greu pentru om să treacă prin acest zid, este cu atât mai greu pentru pești, care ne demonstrează prin scurtele și stângacele lor salturi în aer cât de străine sunt cele două elemente: aerul și apa.

Una dintre cele mai mari bucurii oferite scăldatul în mare, de care poate că mulți nu-și dau seama, este aceea că apa îi scapă de povara gravitației. Ființele umane și alte vertebrate care trăiesc în aer consumă o mare parte din energie doar pentru a se menține în picioare. Dar marea poate face asta foarte

simplu pentru tine: aerul din plămâni își asigură o flotabilitate pozitivă, greutatea dispare din membre, oferindu-ți o relaxare pe care nu ți-o poate da nici un pat.

Este o credință împărtășită de mulți că oamenii grași plutesc mai ușor decât cei slabi. Țesuturile grase cântăresc ceva mai puțin decât mușchii, dar cu toate astea testele făcute de noi arată că cei mai grei nu au nici un avantaj în privința flotabilității. Credem că această constatare ce contrazice convingerea obișnuită se datorează faptului că cei mai graşi au plămânii mai puțin dezvoltați decât cei slabi. Balastul care să compenseze volumul plămânilor este decisiv în privința flotabilității. Și, în realitate, un novice are nevoie de o greutate mai mare la centură decât un scufundător cu experiență de aceeași greutate. Novicele, și temător și înghețat, involuntar își umflă plămânii cu aer mai mult decât are nevoie și are nevoie de un balast mai mare pentru a-și echilibra greutatea. După câteva scufundări, respiră normal și descoperă că balastul este prea greu. După aceea descoperă marja largă de posibilități de a-și ajusta greutatea prin disciplina respirației, un factor care merge de la trei la șase kilograme pentru deplasamentul propriu.

În lumea aceea în care nu mai există greutate, scufundătorul trebuie să se orienteze după ciudatul comportament al obiectelor fără viață: când se rupe un ciocan, capul ciocanului se scufundă, dar coada se ridică la suprafață. Sculele folosite sub apă trebuie balastate și ele ca să nu zboare în toate direcțiile. Greutatea lamelor de cuțit sunt compensate de plută, o cameră de treizeci și cinci de kilograme are suficient aer în carcasă ca să o facă lipsită de greutate. Dar echilibrul trebuie să fie foarte exact, pentru că o singură sculă neechilibrată poate strica echilibrul propriu al scufundătorului. La începutul unei scufundări, aerul comprimat dintr-o butelie de acvalang cântărește un kilogram jumătate, pe măsură ce este consumat greutatea scufundătorului scade cu fiecare respirație. Când aerul din butelie s-a terminat, butelia exercită o forță ascensională de un kilogram jumătate. Așa că o scufundare perfect echilibrată începe cu încărcarea în exces a scufundătorului, situație logică, pentru că dorește să se scufunde. Și este ușor debalastat la sfârșitul imersiunii, o situație logică pentru că trebuie să se întoarcă la suprafață.

Înainte de scufundarea cu o cameră de filmat, arăt ca un animal de povară chinuindu-se să intre în apă cu un acvalang cu trei butelii prinse cu chingi în spinare cântărind douăzeci și două de kilograme, două kilograme de plumb la centură, apoi greutatea cuțitului de scafandru, ceasul presurizat, profundimetrul, și o busolă la mână, și probabil și bastonul de rechini de un metru și ceva prins la încheietura mâinii. Și este o ușurare să simt cum plutesc în apa mării și primesc și cinecamera Batygraf de treizeci și cinci de kilograme, fie ajutat de doi oameni de pe punte, fie coborâtă cu o gruie. Încărcat deplin, eu și toată aparatura mea cântărim o sută douăzeci de kilograme sau aproape – greutate socotită dinainte – și înot cu capul în jos cu o ușurință minunată.

Greutatea a fost compensată, dar nu și inerția: este nevoie de multe mișcări energice de labe pentru a pune caravana asta în mișcare și, după ce nu mai fac nici o mișcare, continuu să lunec mai

departe. Este și neînțelept, dar și imposibil ca un om, atât de prost conceput față de un hydrofoil, să înoate prea repede într-o apă greu de învins. Cel mai bine este să lași elementul acela să-ţi dicteze viteza, o călătorie alene, un zbor cu încetinitorul în concordanță cu mediul înconjurător.

Pe măsură ce înoți spre adânc, presiunea crește repede și statornic. Fiecare treizeci de centimetri adaugă vreun sfert de kilogram de presiune pe fiecare șase centimetri şi jumătate pătrați ai trupului. În afară de *înțepăturile* din urechi care trec prin deglutiție, nu simți nici un fel de alt simptom al presiunii care crește. Țesuturile trupului uman sunt aproape incompresibile. Noi am înotat fără nici un fel de armură de protecție la presiunea la care a crăpat carcasa unor submarine: acestea nu aveau contrapresiunea necesară ca să o contrabalanseze din interior pe cea de dinafară.

Pe uscat un om suportă presiunea atmosferică care este de mai multe tone pe suprafața corpului său fără să bage măcar de seamă. Apa oceanului dublează presiunea atmosferică la fiecare zece metri de adâncime. La douăzeci de metri este de trei ori mai mare, de patru ori la treizeci de metri și tot așa mai departe, cu fiecare zece metri în plus.

Există ființe care trăiesc la nouă mii de metri adâncime, unde presiunea exercitată asupra corpului lor este de șapte tone pe șase centimetri pătrați. Dacă singura problemă pe care o are omul în mare ar fi presiunea, am putea coborî la cel puțin șase sute de metri adâncime fără nici un fel de protecție. Totuși efectele indirecte ale presiunii îl împiedică pe om să coboare la adâncimea asta. Absorbția unei mari cantități de gaz în țesuturi și imposibilitatea de a elimina bioxidul de carbon limitează o astfel de scufundare teoretică.

Chiar şi numai schimbarea de presiune singură îl face pe scufundător să coboare mai ușor cu cât se duce mai adânc. Un om care coboară și urcă de mai multe ori în zona adâncimii de până la zece metri simte dureri și o stare de oboseală deoarece se dublează presiunea exterioară ori de câte ori ajunge la zece metri. Dar colegii lui care merg la adâncime mai mare nu suportă această repetată ajustare de presiune. Între zece și douăzeci de metri adâncime el simte doar pe jumătate schimbarea la care a fost supus în primul strat de zece metri, iar în următorul strat de zece metri presiunea crește doar cu o treime, și doar cu un sfert în următorul strat. Între patruzeci și cincizeci de metri, presiunea apei crește doar cu o cincime. Avem o metodă simplă care spune că o persoană care este în stare să suporte fizic o scufundare la zece metri, poate să se scufunde fără probleme și la șaizeci. Zona critică este la suprafață.

Din pricina asta cea mai periculoasă zonă pentru un scafandru greu este la suprafață. Casca și armura din partea superioară a corpului păstrează o mare bulă de aer, care este deosebit de sensibilă la modificările de presiune. După ce a trecut de stratul decisiv de la suprafață, scafandrul cu cască, prin controlul cantităţii de aer primite, poate evita şi efectul *de strivire* și cel *de balonare*. Un scafandru *balonat* este cel care a primit prea mult aer în costumul său. În zona periculoasă aerul se dilată brusc, face

costumul să se umfle ca un balon și-l aruncă neajutorat la suprafață, punându-l în pericol de a face un embolism pulmonar de azot, datorită depresurizării prea rapide.

Stoarcerea este efectul opus: lipsa unei contrapresiuni în cască și în plămâni. Casca devine o ventuză monstruoasă, precum cea de sticlă pe care doctorii de modă veche o puneau pe pieptul bolnavului care tușea. În Grupul nostru ce Cercetări Submarine, noi spuneam acestui fenomen de *strivire* „efect de ventuză“. Casca unui scafandru greu al cărui furtun de aer s-a rupt este de obicei ucis de acest *efect de ventuză*. Dacă valva de unic sens, care blochează pierderea aerului, nu funcționează scafandrul are parte de o soartă groaznică. Prin forța de absorbție a furtunului de admisie carnea i se smulge de pe el și este suptă prin furtun, rămânând doar un schelet într-un giulgiu de cauciuc ce va fi ridicat pe platforma de scufundare.

Ideea de a respira sub apă este fascinantă. Pe când eram puști în Alsacia am citit o poveste minunată despre un erou care s-a ascuns pe fundul unui râu respirând printr-un băț de stuf ca să scape de niște ticăloși – folcloriștii probabil pot găsi acest procedeu prin mai toate limbile. Eu am luat un furtun de grădină și l-am trecut printr-un bloc de plută, am luat celălalt capăt în gură, am apucat un bolovan în brațe și am sărit în bazinul de înot: n-am fost în stare să trag nici o gură de aer. Mi-am abandonat și furtunul și bolovanul și m-am zbătut să ies la suprafață. Și așa se face că băieții rămân cu o impresie îndoielnică față de cărțile cu povești. Și autorul cărții mele, la fel ca și alții care înșiră istorii cu scufundări, n-au fost niciodată pe fundul unui râu cu un stuf în gură.

La câțiva centimetri sub apă, presiunea depășește puterea mușchilor toracici de a trage aerul de la suprafață. Un om cu o extraordinară forță a plămânilor poate trage aer de la doi metri adâncime preț de câteva minute, dar este un efort obositor pentru oricare altul dintre noi să respire aerul de la suprafață când este la mai puțin de jumătate de metru. Un tub de respirat care ajunge la vreo doisprezece centimetri devine obositor dacă înotătorul se uită prea mult prin mască în adânc.

Celor care se bălăcesc le place apa caldă de mare. Numai că bucuria asta dispare când se scufundă. În luna august este cea mai caldă apă în Mediterana, dar este numai într-un strat subțire la suprafață, după care dai de cea rece, dar încă destul de confortabilă. În iunie și noiembrie zona acceptabilă de temperatură se întinde până la doisprezece metri; în august și octombrie coboară până la aproape patruzeci de metri. Septembrie este perioada cea mai bună: marea este generoasă până la șaizeci de metri.

Dar dincolo de zona cu temperatură moderată, dai de o apă rece care te zdrobește: o temperatură de doar unsprezece grade Celsius. Straturile de apă caldă și rece se delimitează precis, precum dungile furnirului, nu există zonă de tranziție: poți să stai într-o strat din zona moderată și să bagi degetul în stratul rece de dedesubt, și o să simți o durere de parcă ai încerca apa cu vârful piciorului la începutul sezonului, înainte de prima scufundare. Adesea noi ezitam să intrăm în apă, tremurând doar la gândul acelei ape reci, și trebuia să ne adunăm tot curajul ca să intrăm în apă. Îndată ce ai intrat în stratul

de apă rece, pielea amorțește și scufundătorul se mângâie cu gândul că poate trece de marginea subțire ca o lamă dintre apa rece și caldă. Comandanți experimentați de submarine și-au dus navele la limita adâncimii: apa rece este puțin mai grea, cei de pe submarine își balastează nava puțin mai mult pentru apa caldă și o mai ușurează în cea rece, opresc motoarele și rămân nemișcați.

Mistralul care a venit peste noi pe când exploram epava navei Dalton ne-a introdus în dinamica straturilor de apă caldă și rece. Ne bucuram de o apă cu temperatură moderată la vreo patruzeci de metri, când a început să sufle furtuna de nord-nord-vest. În prima zi de furtună, straturile de apă rece s-au ridicat la vreo douăzeci și patru de metri, și au ajuns la doisprezece metri a doua zi. În cea de-a treia zi, apa de adânc, ca un lichid de refrigerare, a ajuns la suprafață și de la suprafață până la fund nu depășea unsprezece grade Celsius. Asta dovedea că mistralul nu răcise suprafața apei, ci împinsese apa caldă în larg și apa rece din adânc o înlocuise. După ce vântul s-a potolit, treptat apa caldă a revenit din larg, silind-o pe cea rece să coboare în adânc. Așa s-a făcut că noi am dat de apa rece ca gheața în cala lui *Dalton* atunci când de jur împrejur marea era plăcută.

Ne-am scufundat în *Peștera lui Ali Baba*, cum îi spunea Tailliez, scufundată în larg de Cassis, într-o zi când era o apă rece de la fund până unde băteau valurile. Dar în peșteră am dat de imense căzi de baie cu apă minunat de călduță pe care vântul nu reușise s-o împingă de acolo și s-o facă să dispară.

Oricine s-a dus să înoate când afară plouă cunoaște senzația aceea ciudată că sub apă *este uscat* și ezitarea de a ieși afară să nu se ude. Un scufundător care se uită spre suprafață când plouă, vede miriade de mici puncte în mișcare care împestrițează fața apei. Apa proaspătă de ploaie se amestecă încet, cu îndărătnicie cu cea sărată de mare, creând un fel de distorsiune optică în stratul superficial, oarecum asemănător cu mirajul provocat de căldură deasupra pământului. În apele de coastă, în cursul unei ploi abundente, am băgat de seamă o stare de excitație în rândul peștilor: când plouă parcă îi apucă nebunia. Cei mici se aruncă în toate direcțiile, dinspre fund se mișcă sedentarele sardine, urcând și scufundându-se, îmboldite să facă acrobații neobișnuite. Chefali și bibani se agită disperați sub stratul de apă ce pare că fierbe, se ridică drept pe cozi cu gurile deschise să bea apă dulce. Zilele cu ploaie sunt niște sărbători nebunești în mare.

Marea este lumea cea mai tăcută. Și spun asta în mod deliberat după adunarea a numeroase dovezi și fiind conștient că în ultima vreme s-a făcut mult tapaj pe seama zgomotelor mării. Hidrofoane au înregistrat sunete care au fost comercializate drept curiozități fonografice, numai că înregistrările au fost grosolan amplificate. Nu asta este realitatea mării pe care am cunoscut-o noi cu urechile noastre. Sub apă există zgomote, unele interesante pentru că marea este un mediu excelente pentru transmiterea sunetului, dar scufundătorul nu aude zgomotele acelea de boilere de fabrică.

Sub apă un sunet se aude atât de rar încât acorzi o mare importanță fiecăruia. Ființele mării își exprimă teama, durerea, bucuria fără multe comentarii pe care să le auzim noi. Străvechiul ritual de viață

și moarte al existenței trece aici în tăcere, doar balenele și delfinii fac excepție. Marea nu este tulburată de zgomotele produse de om, de bubuitul unei explozii de dinamită sau duduitul motoarelor navelor. Este o junglă tăcută în care în care se aud distinct zgomotele produse de scufundător: șuieratul expirației, plescăitul supapei de admisie, strigătul către un tovarăș. S-ar putea ca tovarășul de pescuit să fie la sute de metri depărtare, ascuns vederii dar zgomotul pe care-l face harponul în piatră după ce și a greșit ținta se aude clar, iar când vânătorul se întoarce poate fi luat peste picior arătându-i câte un deget pentru fiecare lovitură eșuată.

O ureche atentă poate uneori să audă un trosnet depărtat, mai ales dacă scufundătorul își ține puțin respirația. Hidrofonul poate, bineînțeles, amplifica acest sunet slab făcându-l ușor de analizat, dar nu se va mai auzi așa cum se aude sub apă. N-am reușit să încropim o teorie pentru a explica acele trosnete de sub apă. Pescarii din Siria își aleg locul de pescuit lipindu-și urechea de lemnul bărcii acolo unde alura de scoică a bărcii focalizează sunetele. Acolo unde aud trosnetele acolo își aruncă năvoadele. Ei socotesc că acele sunete provin de la stâncile din adânc, iar stâncile constituie pășunea peștilor. Unii biologi marini presupun că aceste trosnituri provin de la miile de mici creveți care-și freacă cleștii producând acel concert. Niște astfel de creveți într-un acvariu transmit niște pocnituri care se aud. Dar pescarii sirieni prind pește nu creveți. Când ne-am scufundat în zone unde se auzeau astfel de trosnituri n-am dat nici măcar de un singur crevete. Acele zgomote depărtate par mai puternice pe mare calmă, după furtună, dar nu întotdeauna se întâmplă așa. Cu cât dobândim mai multă cunoaștere a mării cu atât suntem mai puțin siguri de concluziile noastre.

Unii pești sunt în stare să orăcăie ca niște broaște. La Dakar am avut ocazia să înot în mijlocul unui concert foarte puternic al acestor animale plicticoase. Balenele, delfinii, orăcăitorii ăștia și alte ființe care scot trosnete sunt singurele excepții pe care le știm și care tulbură tăcerea mării.

Unii pești au ureche internă cu otolite, acele pietricele din urechi, din care se fac niște interesante coliere numite *pietre de noroc*. Dar peștii, în general, nu reacționează sau reacționează foarte puțin la zgomote. Experimentele arată că sunt mult mai sensibili la vibrațiile care nu se aud. Au o linie laterală foarte sensibilă de-a lungul corpului, care, de fapt, constituie cel de-al șaselea lor simț. În vreme ce peștele își șerpuiește corpul, receptorii laterali le transmit principalele senzații din jur. Noi credem că linia laterală poate detecta unde de presiune de la mare distanță, precum cele generate de o ființă care se zbate. Am observat că dacă strigam la pești, aceștia nu păreau deranjați, dar undele de presiune provocate de labele de înot par să determine o reacție vizibilă. Ca să ne apropiem de pești ne mișcam picioarele cu o mișcare alene, ca să transmitem intențiile noastre pașnice. O mișcare rapidă, nervoasă făcea să dispară orice pește din zonă, îi alunga chiar și pe cei ascunși în spatele unor stânci care nu ne puteau vedea. Alarma se răspândea în explozii succesive: o singură ființă care fuge este destul ca să stârnească și panica

celorlalte. Apa vibrează de semnale de pericol și chiar și peștii aflați departe, dincolo de raza vederii primesc acea tăcută avertizare.

Modul de a înota cât mai lent printre ei a devenit a doua noastră natură. Treceam indiferenți prin peisajul acela în care tot felul de pești se bucurau de viața lor, arătându-ne că ne acceptau pe deplin în lumea lor. Apoi, dintr-o dată, fără ca noi să fi făcut vreo mișcare nepotrivită, toți peștii din zonă dispăreau. Ce semnal de primejdie le putea face pe sute de ființe să dispară dintr-o dată într-o tăcere deplină? Oare niște delfini, departe, unde nici nu se vedeau, stârniseră niște unde de presiune, sau era vorba de niște dințați flămânzi porniți la jaf prin începețoșarea mării? Cum stăteam acolo suspendaţi în acel mediu, nu știam decât că undeva se declanșase o sirenă neauzită care-i făcuse pe toți, în afară de noi, să-și caute un adăpost. Și ne simțeam de parcă am fi fost surzi. În ciuda tuturor simțurilor noastre atente la viața mării, suntem totuși lipsiți de al șaselea simț, probabil cel mai important în viața din adânc.

La Dakar m-am scufundat în ape în care rechinii se plimbau liniștiți printre sute de îmbietoare dorade roșii, care nici nu-i băgau în seamă pe prădători. M-am întors la bord și am aruncat o undiță și am prins mai multe dorade din acelea: rechinii le-au hăpăit pe jumătate înainte să apuc eu să le trag în barcă. Probabil că zbaterea peștelui prins în cârlig transmitea vibrații cere le spunea rechinilor că o pradă ușoară era disponibilă: un pește aflat la ananghie. În apele tropicale am folosit dinamita pentru a-i face pe rechini să se adune. Nu-mi dau seama dacă nu cumva explozia în sine nu este decât o bubuitură slabă, nesemnificativă pentru rechini, dar reacționează la undele de presiune provocate de peștii care se zbat răniți în zona exploziei.

În Azore, există un recif cu niște pereți verticali care merg până la vreo șaizeci de metri adâncime. Când cobori drept spre fund, un perete din acesta îţi oferă o excursie neobișnuită asupra varietății mării și a modificărilor bruște de peisaj. Alpiniști de meserie, precum prietenul nostru Marcel Ichac, care s-au scufundat de-a lungul recifului împreună cu noi au fost șocați de rapida modificare. Atunci când urci pe munte, ai de mers mult prin zona dealurilor, prin întinse zone de pădure până ajungi la zona zăpezilor, la zona unde se termină pădurile și apoi ajungi la aerul de asupra munților. Pe recif, modificările au loc rapid, aproape uimitor de la o zonă la alta. Primii opsprezece metri, învăluiţi în lumina portocalie de la suprafață, sunt populați de o mulțime de pești nervoși care săgetează de colo colo, apoi pătrunzi într-un tărâm ciudat unde apusul vine în miezul zilei, cu o climă de toamnă, cu un aer mai puțin curat care-ți dă amețeli de cap, ca și cum ai fi condamnat să trăiești într-un oraș industrial plin de smog.

Coborând mai departe pe fațada de piatră, te uiți înapoi la lumea aceea unde strălucește soarele. Și ajungi la stratul rece unde vine și grija sosirii iernii. În întunericul acela rece uiți de soare. Și uiți de o mulțime de alte lucruri. Urechile nu te mai avertizează asupra creșterii presiunii, și aerul începe să aibă gustul unei monede coclite. Aici domnește un calm care te îndeamnă la introspecție. Mușchiul

verde de stâncă este înlocuit cu piatra gotică, găurită, colțuroasă, nefinisată. Fiecare boltă și arcadă a fundului pietros este în sine o lume mică, cu plaje de nisip și tablouri cu pești.

Și mai în adânc, vezi niște copaci albaștri miniaturali cu niște floricele albe. Acela este adevăratul coral, acel coral semiprețios *coralum rubrum* – în fanteziste forme de calcar friabil. Vreme de secole, coralul a fost grăpat comercial în Mediterana cu niște *cruci pentru coral*, un fel de dragă de lemn care zdrobea copaci întregi pentru a culege câteva ramuri. Pădurile acelea, dese cândva, de pe fund probabil că avuseseră nevoie de sute de ani pentru a crește, dar acum au dispărut. Coralul care a supraviețuit crește la adâncimi mai mari de patruzeci de metri în zone protejate și grote, agățat de tavane ca niște stalactite. Nu mai pot fi adunaţi decât de scufundători.

Un scufundător care pătrunde într-o peșteră cu coral trebuie să fie conștient că arată altfel în filtrul înșelător de culoarea al mării: ramurile coralului par de un albastru spre negru. Sunt acoperite cu inflorescențe albe pe care coralul le retractează și le ascunde atunci când este deranjat. În momentul de față coralul roșu nu mai este la modă și se vinde cu zece dolari jumătatea de kilogram.

În zona coralului roșu, în golurile din recif își scot mustățile homari dungați. Când mâna scufundătorului se apropie de ei, homarii se agită scoțând niște sunete scârțâite, seci. Pe stânci cresc vezi niște tumori vii și niște excrescențe aducând cu niște ugere, sau fire lungi, cărnoase, formațiuni în chip de potir, altele aducând cu niște ciuperci. De-acum nu mai poți distinge obiectele după culori, deși multe au niște culori extraordinare: violetul zațului de vin, albastru închis, galben verzui, dar toate estompate și cenușii, dar totuși pline de viață.

Acum, o dată ajuns la baza recifului, începe nisipul, pustiu și monoton întinzându-se pe fund. Acolo, la limita a tot ceea ce este viu, nimic nu mai crește, nimic nu mai mișcă. Te miști automat, creierul nu mai are nici un fel de inițiative. Undeva în cotloanele creierului se trezește o idee mai veche, aceea de a te întoarce la suprafață. Starea aceea de năuceală dispare pe măsură ce urci de-a lungul peretelui, plecând din tărâmul acela lipsit de culoare, un tărâm care nu și-a arătat niciodată adevărata față.

Peștilor nu le place să urce și să coboare, ci înoată doar la un anumit nivel al recifului, precum chiriașii unui anumit etaj al unui zgârie nori. Peștii wrasse[1], plăticile de mare spaniole[2], epinefelii rareori se aventurează la etajele superioare ale acelei construcții de piatră. Peștii dințați patrulează chiar deasupra fundului de nisip. Sardinele intră și ies dintre stânci cu un aer foarte preocupat și hotărât. Cei wrasse înoată încet și par cam plictisiți, plăticile spaniole sunt și mai lente: stau așa neclintite în dreptul recifului

---

[1] Wrasses - fără echivalent în românește, *familia, Labridae*, pește marin foarte colorat, de mici dimensiuni - sub 20 de centimetri - carnivori, se hrănesc mai ales cu mici nevertebrate (n. tr.).

[2] Plătica de mare - pomfret în original, Brama brama, face parte din familia Sparidae, aceeași familia din care face parte și plătica de apă dulce, ajunge până la 1 metru lungime (n, tr.).

sugând stânca de parcă ar fi o acadea. Mai sus, departe de turnul recifului, bântuie peștii pelagici, dar și aceștia par a prefera un anumit strat și doar rareori urcă sau coboară. Peștilor nu le place să fie supuși efortului pe care-l cere schimbarea palierului de presiune.

Peștii par să lunece la nesfârșit foarte calm, doar dacă nu apare cineva care să-i deranjeze. Rareori am văzut peștii hrănindu-se. Uneori vezi niște sardine păscând, cu gura lor ca de capră, țepii aricilor de mare care stau agățați de stâncă: le retează metodic țepii ascuțiți, și apoi îi scuipă, și continuă până când ajung la carapace ca să servească felul de mâncare dinăuntru. Peștii *rouquier*[1] mănâncă în schimb tot timpul: ciugulesc tot felul de firimituri de pe fund sau se așază vertical, scuipând mici nori de nisip și apoi înghițindu-i. Mofturoșii chefali bântui printre pietre ciugulind algele cu buzele albe și mici, curățind icrele de pește și spori. Plăticile pasc cu sutele iarba preriilor oceanului. Când le tulburam din îndeletnicirile lor, se ridicau într-un nor verde și dispăreau.

Am așteptat ani în șir să vedem și noi cum se hrănesc peștii carnivori: bibanul de mare, dințosul, țiparul de mare, murena, dar n-am reușit niciodată. Doar din observațiile de la suprafață, știm că peștii de pradă au două perioade stricte de hrănire – dimineața și sera – la fel de exact respectate de parcă ar auzi semnalul unei sonerii la un internat de școală. Imensele bancuri de heringi, sardine, ace de mare, care își fac veacul în apropiere de suprafața mării sunt atacate cu bestialitate de dedesubt. Marea fierbe, aerul lucește de salvele de trupuri argintii, care țâșnesc și apoi cad în apă. Păsările de mare participă și ele la masacru din cealaltă parte a barierei acvatice, înfigându-se în apă și ieșind cu peștii care li se zbat în cioc. Când ne scufundam și noi banchetul lua sfârșit. Am văzut pești mari bântuind în adânc și așteptând să ne vadă plecați. Cei mici au și ei un moment de armistițiu la suprafață. În apropierea scufundătorilor, peștii nu se mai hrănesc. Și războiul acela pentru hrană durează vreo jumătate de oră, apoi vine din nou armistițiul, după care cei care înfulecă și cei ce urmează a fi înfulecați se amestecă pașnic din nou în apele liniștite.

Așa cum am dorit să vedem peștii carnivori cum se hrănesc, tot așa am jinduit și am așteptat la fel de zadarnic să-i vedem în momentele de înmulțire. Cei mai lipsiți de pudoare sunt chefalii. Se înmulțesc în septembrie în apele calde din apropierea țărmurilor Mediteranei. Femelele se fâțâie în sus și-n jos foarte preocupate, în vreme ce masculii excitați se îmbulzesc în jur frecându-se disperați de tovarășele lor. În acele momente, maiestuoasa plătică spaniolă își leapădă aroganța solitară și se înghesuie în bancuri incredibil de mari, se îmbulzesc atât de mult unele în altele că nu mai au loc să lunece unele pe lângă celelalte. Și în înghesuiala aceea amoroasă nu vezi doi pești în aceeași poziție, spre deosebire de rânduiala firească a unui banc de pești.

---

[1] Pare să nu existe echivalent în terminologia americană sau engleză pentru acest soi de pește (n. ed.), dicționarele sugerează că e vorba de alt soi de pești wrasse (n. tr.).

Peștii au diferite moduri de a-și exprima curiozitatea. În timp ce înotăm într-o direcție, dacă ne întoarcem brusc vedem boturile a eșaloane întregi de ființe care ne urmăresc cu un interes extraordinar. Doar dințoșii ne aruncă în trecere câte o privire disprețuitoare. Bibanii de mare se apropie de noi, cercetează și înoată mai departe. Peștii liche se prefac a fi indiferenți, dar se apropie să cerceteze mai îndeaproape și sunt repede mulțumiți.

Nu același lucru se petrece cu epinefelii. Epinefelul este savantul oceanului, sincer interesat de specia noastră. Se apropie și ne priveşte cu niște ochi mari, emoționați, plini de nedumerire, și rămâne multă vreme să ne cerceteze. Un epinefel ajunge poate și la cincizeci de kilograme. Am prins cu săgeata și am cântărit câte unul și de vreo douăzeci și cinci de kilograme. Epinefelii își fac veacul în apropiere de coastă, la vreo zece metri adâncime în ape tulburi, agitate, pe lângă cetăți de stâncă pe care le apără cu încăpățânare. Există și unii epinefeli mai radicali care și-au amenajat niște peșteri mai în adâncul recifului la adâncimea de trei metri. Ăștia sunt niște indivizi bănuitori care doar rareori ies din bârlog, au o idee clară asupra pericolului și îmbătrânesc trăgând cu ochiul prin ușa lor.

În mare am întâlnit și animale foarte curioase. În zonele neatinse de om, epinefelii ies din grotele lor și parcurg distanțe mari numai ca să ne vadă. Stau mai spre fund și de acolo se uită drept la mutrele noastre. Își desfac larg aripile pectorale mari, ca niște îngeri din epoca barocă, și se uită la noi cu prefăcută evlavie. Dacă ne mișcăm, se trezesc și țâșnesc spre un alt punct de observație. Și când în cele din urmă se întorc la ei acasă, ne urmăresc mai departe din pragul ușii și se duc fuga la geam să ne vadă plecând.

Când micile plătici negre, cu niște aripioare înfurcate, doar jumătate cât un caras auriu, se înghesuie în jurul unor epinefeli, ăștia se uită la noi prin bancul acela ca printr-un voal cum poartă femeile. Ne scufundăm spre paravanul acela de plătici care se trage la o parte precum o ușă glisantă, iar epinefelii dispar. Se pare că peștii care viețuiesc la treizeci de metri nu fac nici o legătură între noi și suprafața apei și, în crepusculul acela albăstrui, suntem acceptați în jungla aceea pur și simplu, iar locatarii săi nu au nici o teamă, doar oarecare curiozitate față animalul acela care are mania de a scoate bule.

Epinefelul înghite orice se nimerește în dreptul gurii sale imense. Și se duc în hăul acela caracatițe cu tot cu pietrele de care acestea se apucă, sepii întregi cu cochilie cu tot, păianjeni de mare cu spinii lor cu tot, homari și pești întregi. Când, din întâmplare, mai înghite și câte un cârlig, de obicei rupe firul. Unul dintre epinefeli lui Dumas a dat la iveală două cârlige de pescuit din stomac, metalul fiind încrustat de vreme. Epinefelul are un dovedit talent de cameleon. Majoritatea sunt de un maroniu roșcat. Dar pot să-și tragă și un costum în dungi strălucitor. O dată am văzut unul pe fundul mării de culoare albă. Am crezut că acea culoare era de fapt paloarea morții, dar fantoma s-a mișcat, s-a făcut maronie și a șters-o.

Într-o dimineață înotam în dreptul unei crevase la vreo douăzeci de metri adâncime. Ne-am oprit și am rămas așa suspendați în apă ca să urmărim un banc de tineri epinefeli de zece, cincisprezece kilograme. Au înotat drept spre noi după care s-au întors și s-au lăsat să lunece în jos ca niște țânci pe tobogan. Mai jos de ei erau vreo duzină de indivizi mai zdraveni, care înotau cu un aer preocupat. Unul dintre ei s-a colorat în alb, ceilalți au defilat în jurul lui. Unul s-a oprit lângă albinos și s-a făcut și el tot alb. După care cei doi decolorați au început să se frece unul de celălalt, probabil într-o scenă de dragoste. Am stat așa și ne-am uitat fără să înțelegem prea bine ce se întâmpla. Ce era acel ceremonial dintre stâncile întunecate? Pentru noi era la fel de ciudat precum dansul elefantului pe care-l urmărea micul Toomai.[1]

În experiența noastră subacvatică, epinefelul are un loc special și familiar. Eram convinși că am putea să dresăm unul suficient ca să ni-l facem animal de companie.

CAPITOLUL 14
ACOLO UNDE SÂNGELE ESTE VERDE

Băștinașii de la tropice au știut întotdeauna că omul trebuie să intre în mare pentru a-i aduna bogățiile, dar până când un oricare polinesian nu a pus două bucăți de sticlă într-o ramă de ochelari, omul a fost orb sub apă: indexul de refracție a apei pe ochiul gol anulează curbura corneei. În loc să se proiecteze pe retină, imaginea se formează în spatele acesteia, într-o ceață așa cum se întâmplă la miopii neajutorați.

Dar prin mască, scufundătorul vede obiectele mai mari decât sunt ele în realitate. Lucrurile par cu un sfert mai aproape decât sunt de fapt, o refracție înșelătoare a luminii atunci când trece din apă în aer prin sticla măștii. La prima mea scufundare, întindeam mâna să apuc ceva și vedeam cum mâna nu ajungea până la acel obiect și eram enervat că mi se scurtase brațul. Dar factorul cu care mărește apa imaginea este util atunci când vrei să spui niște povești pescărești: un rechin de mai puțin de doi metri se lungește și ajunge la trei, fără un efort de imaginație prea mare. E nevoie de practică pentru a corecta automat și mărimile și distanțele.

Uneori când mă scufundam cu Dumas mă prefăceam că sunt un rechin care îl pândește: era ușor să stau în spatele lui și să mă ascund în unghiul mort. Când Dumas simțea că în spatele lui este vreun rechin, se chinuia în fel și chip să-l prindă, de fapt să mă prindă, în câmpul său vizual. Dar era ușor să evit să fiu văzut urmărindu-i doar mișcările și mișcându-mă și eu în consecință. Dacă un om poate să-i joace un astfel de renghi unui înotător experimentat ca Dumas, mă gândesc cu teamă ce poate face un mâncător de oameni doar pe jumătate atât de inteligent înainte de a-l putea observa.

---

[1] Micul dresor de elefanți dintr-o povestire de Rudyrd Kipling (n.tr.)

Ziua începe în mare cu cea mai ușoară modificare de lumină. Crepusculul de dinaintea zorilor își topește lumina în adâncurile întunecate, dar atunci când se arată și soarele în persoană, nu este o izbucnire de lumină pentru că razele soarelui în acel unghi mic față de orizont sunt reflectate de suprafața apei. Razele soarelui nu pătrund până în abis decât atunci când ajung chiar deasupra capului, la amiază. Iar seara lumina se reduce treptat și nu există apus de soare. În întunericul acela lumina se diminuează încet ajungând ca lumina stelelor sau a lunii, apoi întuneric.

Lumina soarelui care pătrunde în mare își pierde intensitatea pe măsură ce energia sa se transformă în căldură prin absorbție. Apoi lumina devine și mai difuză din pricina particulelor în suspensie din apă, a mâlului nisipului și planctonului, ba chiar și din pricina moleculelor de apă. În lumina soarelui particulele acelea seamănă cu niște puncte negre, reducând vizibilitatea și împrăștiind lumina înainte ca aceasta să ajungă la mari adâncimi. Hăul este întunecat precum spațiul interplanetar unde nici un fel de particule nu reflectă lumina soarelui.

La treizeci de metri adâncime, într-o apă limpede este foarte întuneric, dar când scufundătorul ajunge la fund acesta devine iar pe jumătate luminat pentru că lumina este reflectată de fund, fenomen pe care l-am întâlnit în duneta prova de la *Dalton*. La nouăzeci de metri adâncime, adâncimea limită pentru scufundarea cu acvalang, este destulă lumină ca să vezi să lucrezi și chiar să faci niște poze alb negru. Doctorul William Beebe și alții au măsurat că lumina pătrunde până la vreo patru sute cincizeci de metri.

Claritatea apei nu numai că diferă de la un loc la altul, ci și de la un nivel la altul. O dată ne-am scufundat la un țanc de stâncă subacvatică din Mediterana. Apa era atât de tulbure că nu vedeam decât până la câțiva metri. La patru metri mai jos, apa dintr-o dată s-a luminat, devenind limpede câteva niveluri mai jos, după care a urmat un strat de vreo patru metri jumătate de apă lăptoasă cu vizibilitate de până la abia un metru jumătate. Dar sub apa aceea lăptoasă a urmat o zonă de apă limpede până la fund. Iar în acea zonă umbrită, dar cu apă limpede era un belșug de pești vioi. Deasupra noastră, stratul acela lăptos arăta ca un cer înnorat într-o zi ploioasă. Adesea în cursul unei scufundări la adâncime am trecut prin straturi alternative de apă tulbure și limpede, uluiți de dinamica lor.

Uneori un anumit strat de apă își schimba claritatea chiar sub ochii noștri Am văzut apă limpede devenind tulbure, fără ca vreun curent evident să modifice peisajul, pentru ca să fim martori cum o tulbureala se topea la fel de misterios. Din experiența noastră am constatat că în larg cele mai tulburi straturi sunt la suprafață, mai ales primăvara și toamna, dar tot în acele perioade am descoperit în adânc straturi groase de apă limpede.

Tulbureala apei în apropierea țărmului este provocată, bineînțeles, de aluviunile aduse de fluvii. Dar în larg, departe de aceste influențe, opacitatea se datorează mai ales miriadelor de microorganisme. Primăvara târziu, apa este saturată de alge, de animale unicelulare și multicelulare, de spori și icre, de minuscule crustacee, larve, filamente vii, și bulgări de gelatină care pulsează. Această

supă de cultură poate reduce vizibilitatea până la patru metri jumătate. Când înoată printr-o altfel de supă, scufundătorul ar putea să facă un atac de germofobie. Nu îi face chiar mare plăcere să simtă multitudinea acea de mici creaturi cum îi lunecă pe piele. Gângăniile astea ale mării pot fi și periculoase: simți ciupituri și arsuri în cele mai neașteptate locuri, cele mai dureroase pe buze. Este bine că ochii sunt feriți în spatele sticlei măștii.

Cei care zugrăvesc încântătorul dezmăț de culori în tărâmul minunat al recifului vorbesc de stratul de până pe la opt metri adâncime, dar, sub această limită, nici în apele tropicale de mică adâncime inundate de soare nu poți distinge decât doar jumătate din nuanța adevărată a culorilor. Apa oceanului este un agent care înălbăstrește totul.

Metamorfoza culorilor în apa mării a fost studiată și de Grupul de Cercetări Subacvatice. Am coborât în apă cu diagrame de mostre de culoare cu pătrate de roșu, albastru, galben, verde, purpuriu și portocaliu, în nuanțele cele mai exacte, împreună cu diagrame de gri de la alb la negru și am fotografiat acele mostre la diferite adâncimi până la zona crepusculară. La patru metri jumătate roșul devine roz, iar la doisprezece metri devine de fapt negru. Acolo dispare și portocaliul. La aproape patruzeci de metri galbenul devine verde și aproape toate celelalte culori devin monocrome. Ultravioletele pătrund destul de adânc, în timp ce infraroșiile sunt cu totul absorbite la suprafață în primii centimetri de apă.

La un moment dat ieșisem la vânătoare sub niște stânci la Cassidaigne. La vreo patruzeci de metri adâncime, Didi a vânat un liche de vreo patruzeci de kilograme. Harponul i-a pătruns în spartele capului, dar nu i-a nimerit și coloana vertebrală, animalul era bine prins, dar plin de forță și hotărât să se lupte. A pornit să înoate, trăgându-l și pe Didi după el prins de parâma de vreo zece metri. Când a început să coboare în adânc, Didi s-a pus de-a curmezișul ca să creeze o forță de rezistență mai mare. Când peștele a pornit să urce, Didi s-a tras pe coardă lângă el și a început să dea din labe ca să-l împingă să urce mai departe. Peștele s-a zbătut mai departe, fără să dea semne de oboseală și încă se zbătea în vreme ce noi ajunseserăm aproape de limita rezervei de aer. Peștele îi dădea ocol în viteză, înotând șovăitor, iar Dumas se învârtea o dată cu el pentru a evita să fie înfășurat în parâmă cam la fel cum fusese încolăcit de parâmă Tashtego și târât de Moby Dyck. Dumas a adunat și ultimii metri de coardă și a apucat capătul harponului, și-a smuls pumnalul de la brâu și l-a înfipt în inima imensului pește. Un val dens de sânge a pătat apa.

Dar sângele era verde. Uluit de priveliște m-am apropiat înot și m-am uitat la valul de sânge care pulsa din inima peștelui. Era de culoarea smaraldului. Eu și Dumas ne uitam unul la celălalt uluiți. Mai înotasem cu acvalangul printre acești pești mari și-i vânaserăm scufundându-ne în apnee, dar n-am știu niciodată că existauși pești din aceștia cu sânge verde. Etalându-și impresionantul trofeu din harpon, Didi a pornit spre suprafață. La șaisprezece metri adâncime, sângele a devenit maroniu închis, la șase metri era roz, la suprafață curgea un sânge roșu.

O dată m-am tăiat zdravăn la patruzeci și cinci de metri adâncime și mi-am văzut propriul sânge de un verde strălucitor curgând. Tocmai simțeam și o ușoară beție a adâncului. În mintea mea, care începuse deja să aibă halucinații, sângele verde îmi părea o șmecherie inteligentă a mării. Mi-am adus aminte de acel liche și am reușit să mă conving că de fapt sângele meu era roșu.

În 1948 am reușit să aducem cu noi lumină în zona crepusculară. În crucea amiezii, Dumas s-a scufundat într-o apă limpede cu un reflector puternic precum *soarele* folosit la filmări, legat cu un cablu la suprafață. Deși acolo ochiul nostru distingea destul de bine formele albăstrui în lumina aceea de amurg, de data voiam să vedem care erau adevăratele culori de acolo.

Didi și-a îndreptat reflectorul spre peretele recifului la cincizeci de metri adâncime. A aprins lumina. Ce explozie!

Raza reflectorului a scos la iveală o adevărată arlechinadă de culori amețitoare, dominată de un roșu și portocaliu la fel de tari ca la Matisse. Adevăratele nuanțe ale zonei crepusculare ieșeau la lumină pentru prima dată de la facerea lumii. Am înotat de colo colo lăsându-ne ochii să se de bucure de priveliște. Nici măcar peştii nu avuseseră ocazia să vadă acest spectacol de culoare. De ce oare dăinuiau acele culori atât de bogate aici unde nu le vedea nimeni? De ce oare culoarea dominantă a adâncului era roșul, prima culoare care era oprită de filtrul straturilor de sus? De ce mai adânc există culori acolo unde lumina nu a pătruns niciodată?

Asta ne-a îndemnat să începem să experimentăm fotografia color în zona albastră care începe în mare cam pe la patruzeci și cinci de metri. Vreme de zece ani făcuseră fotografii numai cu film alb negru. Dar fotografia subacvatică este mai veche decât credem noi. Într-o zi am dat peste o carte rară intitulată *Photographie Sous-Marine* a lui Louis Boutan, publicată la 1900. El vorbește despre șase ani de experiențe în domeniul fotografiei subacvatice pe vremea când fotografiile se făceau pe plăcile acelea greoaie de sticlă. Boutan a făcut primele fotografii subacvatice în Golful Banyuls-sur-Mer în 1893!

Tailliez a făcut primele filmări subacvatice cu o cameră Pathe de 9,5 milimetri pusă într-un borcan de murături de jumătate de kilogram. Americanul J.E. Williamson ne-a luat-o înainte și el în domeniul ăsta: nu este nici o îndoială că el a făcut primele filmări subacvatice în 1914.

Când ne-am apucat noi de filmări subacvatice n-am întâmpinat nici un fel de probleme optice: filmele au dovedit o perfectă focalizare, datorită simțului nostru faţă de distanțe. Dar am uitat că mai era vorba și de refracția luminii când trece prin obiectiv de la apă la aer. Aşa că mai apoi filmările noastre și-au pierdut din focalizare: același operator și cu aceeași cameră n-au mai reușit să facă nişte imagini clare. A fost o experiență descurajantă pe care am analizat-o și am rezolvat-o, dar nu prin mijloace optice, ci prin psihologie. Din instinct făcuserăm focalizarea în funcție de distanța care părea reală și camera înregistra exact ceea ce vedeam noi. După aceea am zis să fim mai deștepți, am învățat să corectăm automat distanța în minte și să focalizăm aparatul la adevărata distanță. Și cu asta am realizat nişte filmări

neclare pentru că lentilele aparatului nu puteau face și ele mental aceeași corecție. Când ne-am întors la estimarea distanței focale, la ceea ce *părea* a fi distanța, filmările erau clare, așa cum fuseseră înainte.

Realizarea imaginilor subacvatice cu o cameră pe care o ții în mână a fost o revelație: camera urma imaginația. Camerele folosite de noi, fie că era vorba de aparat foto sau cameră de filmat, erau montate pe un suport cu două mânere ca la mitralieră; operatorul le ținea în fața lui, urmărind prada. Apa care te înconjoară din toate părțile și îngăduie filmări pentru care într-un studio este nevoie de tot felul de brațe, îmbinări și cărucioare; în aer, camera ținută în mână inevitabil tremură. Apa dă mișcărilor fluiditate încât se pot face excelente filmări de focalizare progresivă în mișcare, filmări panoramice care necesită mișcarea aparatului în trei dimensiuni pentru care, într-un studio, este nevoie de zile întregi de repetiții cu tot felul de brațe articulate.

În filmările subacvatice făcute de noi, n-am folosit niciodată vizoare de imagine. Camera este îndreptată în față precum arma unui vânător și, o dată ce ținta este în câmpul de tragere, *tragem* fără să mai folosim vreo cătare. Este important ca mișcarea trupul cameramanului, ochii și obiectivul să fie bine coordonate.

Primul nostru film a fost făcut în lumina puternică a soarelui în ape puțin adânci. Când ne-am dus la adâncime mai mare cu acvalangul am putut să avem lumină de expunere bună pentru imagini alb negru. În 1946 am filmat secvențe clare la circa 65 de metri, la amiază, în luna iulie fără să avem nevoie de lumină artificială. Timpul de expunere era de 1/50 dintr-o secundă la o deschidere a diafragmei de f/2. Întrucât de la acea adâncime spre suprafață puteam avea toate tonurile de lumină, am instalat un control al diafragmei ca să prindem toate nuanțele de gri. În 1948, pe când îi filmam pe scafandrii care lucrau la corabia de la Mahdia, la patruzeci de metri adâncime, am descoperit că puteam filma color la lumină naturală la adâncimi uimitor de mari.

Nu făceam scufundări pentru a filma, noi filmam pentru a înregistra scufundările. Cea mai mare parte a celor peste 2000 de metri de peliculă cu filmări subacvatice pe care le-am făcut rămân în arhiva noastră. Dacă n-am fi filmat, n-am fi reușit niciodată că primim de la Marina Militară permisiunea de a forma Grupul de Cercetări Subacvatice. Filmările au fost instrumentul principal în lansare expedițiilor oceanografice. Este destul de ciudat, dar pentru scopuri științifice sunt mai utile fotografiile color, decât filmările. După ce am tot făcut filme vreme de un deceniu, am pornit un proiect paralel de fotografii. Și, în multe privințe, realizarea fotografiei este mult mai dificilă decât a filmului.

În 1926, dr. W.H. Longley și Charles Martin de la National Geographic Society au realizat prima fotografie color subacvatică, în Dry Tortugas, folosindu-se de un reflector plutitor și pulbere de magneziu, care a iluminat apa până la patru metri jumătate. Dar în zona crepusculară, nu va pătrunde nici o lumină artificială de la suprafață. Am fost nevoiți să introducem noi lumina artificială în zona albastră, la patruzeci și cinci de metri adâncime.

François Girardot, specialistul parizian în domeniul echipamentelor de fotografie subacvatică, care acum ajunsese constructorul nostru de camere subacvatice, a construit un sistem cu o cameră Rolleiflex pe baza principiului nostru pe un cadru ca de mitralieră cu mânere cu declanșator cu trăgaci și sistem de autopresurizare. Cum echipamentele de iluminat cu bliț erau prea slabe pentru noi în raport cu greutatea și mărimea lor, ne-am construit noi un reflector de bliț cu opt din cele mai puternice becuri de flash, denumite cu *maxim lent*, un singur bec dădeau cinci milioane de lumeni. Pe uscat, noaptea, un bec din acela oferea lumină pentru fotografii color în cazul unui subiect aflat la cincisprezece metri distanță; în mediul opac al apei de mare era funcțional pe o rază de aproape doi metri.

Camera avea două extensii de bliț care erau ținute de scufundători. Butoanele de selecție ale reflectoarelor ne permiteau să declanșăm unul două, patru, sau toate cele opt becuri de bliț simultan. Declanșate la maximum, acele blițuri ofereau patruzeci de mii de lumeni, o lumină care, cu excepția celei declanșate de miezul unei bombe atomice, n-a fost niciodată declanșată pe o suprafață redusă. Dar în apă, lumina asta atât de puternică ajungea cel mult pe o rază de patru metri jumătate. Am constatat că un bec din acela rezista la orice adâncime ne-am fi scufundat fără să fie zdrobit. Am numit acea demonstrație *Expediția Bliț*, și ne-am dus în Mediterana să facem primele fotografii color la o adâncime apreciabilă.

Jean Beltran și Jacques Ertaud cărau reflectoarele atașate la cameră cu niște cabluri de vreo zece metri, am intrat în apă și ne-am scufundat împreună, aproape unii de alţii. Cablurile erau ținute de niște geamanduri mici, în așa fel încât să se arcuiască deasupra capetelor noastre, să nu ajungă în câmpul de fotografiere și nici să nu se agațe de stânci. Dumas a înotat înaintea noastră până la vreo patruzeci și cinci de metri și ne-a ales o peșteră cu coral drept subiect. El urma să apară în fotografie pentru a avea un reper de mărime.

Echipa a ajuns într-o zonă întunecată unde abia abia îi zăream costumul din burete de cauciuc, deschis la culoare, al lui Didi pe fundalul recifului. Am pus o mostră de culori pe perete să verificăm etalonarea lor în fotografie. Nimeni nu știa ce combinații de film color și intensitate de bliț vor da cele mai reale nuanțe reproducerii. Fotografia submarină nu avea deocamdată nici un fel de reguli stabilite. Noi trebuia să le descoperim acum

Suspendați în apa aceea a mării, Ertaud și Beltrand și-au îndreptat reflectoarele spre Didi, după schema obișnuită de iluminare într-un studio foto: cu un reflector aproape de subiect și celălalt poziționat mai departe și mai sus pentru un iluminat difuz. Am declanșat. Am apucat să zărim doar o nebunie de culori care a dispărut atât de repede că n-am apucat să ne formăm o imagine clară a celor văzute, ci am rămas orbiți în întunericul acela, încercând să ne *limpezim* imaginile fulgerate pe retină. Am avut nevoie de oarecare timp pentru a ne recăpăta vederea după lumina aceea îngrozitoare.

Didi s-a deplasat spre alt decor și noi ne-am poziționat din nou pentru a fotografia. De data asta becurile blițurilor n-au mai vrut să funcționeze. Ne-am întors la suprafață: becurile erau intacte,

rezistaseră cu succes presiunii aceleia de cinci ori mai mare decât cea atmosferică. Dar nici la suprafață n-au vrut să funcționeze. În laborator am descoperit că prima imagine era voalată. Și apa intrase în fasungurile becurilor.

Singura soluție pentru a salva proiectul era să folosim niște reflectoare etanșe, lucru la care bineînțeles că ne gândiserăm de la început, dar am vrut să evităm soluția asta din pricina consumului de bani și timp pe care-l implica. Becurile acelea fragile aveau să reziste presiunii fără nici o protecție, dar, în momentul în care erau închise ermetic în spatele unui geam, reflectorul respectiv trebuia presurizat. Girardot a construit două carcase de reflector din alamă de vreo patruzeci de centimetri cu o sticlă de doi centimetri jumătate grosime și cu un microsistem de acvalang.

Și am petrecut două luni în apa rece din acea primăvară pentru a fotografia flora și fauna prinsă de stânci. Am lucrat și la mai multe epave de adâncime pentru a determina stratul biologic încrustat în ele. Având data scufundării, oamenii de știință pot studia fotografiile epavei pentru a determina rata de creștere a păturii lor de viețuitoare, ceea ce nu se poate afla de pe stâncile și recifurile care nu au dată de formare, unde pătura aceea de organisme ajunge la aproape doi metri grosime

Temperatura apei era de 11 grade: ne amorțeau vârfurile degetelor și creierul. În una dintre primele scufundări, Ertaud a uitat să deschidă valva care dădea drumul admisiei aerului comprimat în reflector. În adânc, la presiune de patru ori mai mare decât cea atmosferică, tocmai își poziționa lumina când geamul a făcut implozie cu o bubuitură care ne-a speriat pe toți. Și Ertaud eera acum în perfect echilibru lângă recif, pentru ca în clipa următoare să cadă ca prin trapa eșafodului spânzurătorii: reflectorul, care era echilibrat cu aerul dinăuntru, cântărea cincisprezece kilograme fără aer. Carcasa de alamă a smuls cablul de la cameră și Ertaud s-a dus drept la fund cu o viteză care care a făcut să-l doară timpanele.

Am înotat după el și am văzut expresia de pe fața lui Ertaud: reușea să combine verdele privirii năuce a beției adâncurilor cu remușcarea unui pământean. Se chinuia zadarnic să ridice reflectorul acela greu, care costase o mie cinci sute de dolari. Dumas a încălecat reflectorul, l-a întors cu gura în jos și a suflat bule de aer sub el. Curând a reușit să-l umple cu aer. Precum un clopot improvizat de scufundare, reflectorul acum a putut fi ridicat ușor pentru a călători până la suprafață. În apa aceea criminal de rece, același accident s-a petrecut de trei ori.

Pentru a ne desăvârși cunoștințele în privința iluminatului în mare, am vrut să fac și o scufundarea de noapte. Nu cred că un scufundător doar în chiloți se poate lăuda că el n-a avut nici o teamă înainte de o scufundare de noapte („Să nu prind în barca mea pe nici unul, spune Starbuck, din Moby Dick, care să nu fie speriat de o balenă “). Unii scafandri grei sunt obișnuiți să lucreze noaptea, datorită faptului că s-au familiarizat să lucreze chiar și ziua într-o beznă desăvârșită prin porturile cu apă murdară și fluvii, dar mie noaptea îmi era teamă să intru în mare.

Am ales o zonă pe care o știam bine, una cu un fund pietros la vreo opt metri adâncime. Era o noapte senină de vară, fără lună, dar cu un cer plin de stele. În apă, miriade de ființe fosforescente rivalizau cu stelele, iar când am privit prin mască sub apă, popoarele de *noctiluca*[1] și-au dublat strălucirea, fulgerându-și sau stingându-și lumina precum licuricii. Deasupra mea, coca bărcii era un oval tremurător de argint.

M-am răsucit înotând spre adânc prin acea Cale Lactee scufundată. Am dat peste stânci – ghionturi ale realității – și feeria s-a spulbera. Acum distingeam doar niște vagi contururi de stânci într-un orizont vizual îngust. În întunericul de dincolo de ele nu pătrundea decât imaginația, tărâmul plin de cotloane nevăzute de unde pândeau vânătorii de noapte – țiparul de mare, murena – bântuind în nemiloasa lor hăituială după hrană. Și gândurile astea, mai mult decât imboldul conștient, m-au făcut să aprind lanterna.

O orbitoarea rază conică de lumină a străpuns apa, făcând să dispară micile scăpărări de lumină în drumul ei. Raza aceea a dezvăluit un cerc de stâncă de culoare alb-gălbuie. Lumina a avut darul de a coborî acolo bezna spațiului cosmic: dincolo de zona luminată nu se mai distingea nimic, nici măcar o stâncă. Am simțit că de acolo mă pândeau tot felul de creaturi ascunse. Am plimbat raza de lumină în toate direcțiile. Mişcarea n-a reuşit decât mă facă și mai orb și să-mi pierd și simțul direcției

M-am hotărât să sting lumina. În întunericul acela total, am început să înot cu băgare de seamă pe deasupra fundului stâncos, întorcând din când în când capul pentru a-mi împrăștia anxietatea. Ochii mi s-au acomodat cu întunericul și tot felul de forme de spaimă sau materializat în jur. O nedefinită formă s-a mișcat, a stârnit un nor de lumină și a dispărut lăsând în urmă o coadă ca de cometă – vreun pește speriat, trezit de intrusul neașteptat. Alți pești au țâșnit și au fugit.

După o vreme am reușit să-mi stăpânesc teama și m-am liniștit la gândul că nu mă scufundam în noaptea aceea în niște ape tropicale pline de rechini. Iar înainte de a mă întoarce la barcă, cred că a început să-mi placă experiența aceea. Dar din scufundarea aceea nu m-am ales cu nici un fel de observații mai de seamă.

Am mai făcut o scufundare de noapte într-o perioadă de lună plină. Lumina aceea albă se revărsa puternic peste stânci, peisajul se dezvăluia privirii cât vedeai cu ochii, ca în timpul zilei. Dar ce stare cu totul diferită îți crea! Stâncile păreau să atingă dimensiuni colosale, parcă din altă lume. A început să mi se pară că văd fantomatice contururi omenești și chipuri proiectare pe ele. Fulgerările acelor *noctiluca* aproape dispăruse: puține microorganisme erau destul de puternice pentru a mai lumina sub strălucirea lunii. Ori încotro mă uitam nu mai vedeam nici o ființă vie, în afară de slabe puncte de lumină

---

[1] Noctiluca scintillans – specie marină bioluminiscentă de dinoflagelate care produce lumină la mișcarea apei (n. Trad.)

care mai luptau cu revărsarea lunii. Nu mai erau pești în mare: și pescarii știu că atunci când se ridică luna deasupra orizontului, peștii au fugit din mare.

EPILOG

„De ce, Dumnezeule, vreți să vă scufundați în adâncul mării“ – este enigma la care am fost nevoiți adesea să răspundem în fața unor oameni cu picioarele pe pământ. George Malory a fost întrebat de ce a dorit să urce Everestul, iar răspunsul lui ne slujește și nouă: „Pentru că există“, le-a răspuns el. Suntem obsedați de acel tărâm de necrezut al vieții oceanului care așteaptă să-l descoperim. Nivelul mediu de populare a pământului, locul de baștină al tuturor animalelor și plantelor, reprezintă doar o pătură subțire, mai subțire decât un stat de om. Dar spațiul de locuire al oceanelor, care în medie au o adâncime de circa patru mii de metri, este de o mie de ori mai mare decât habitatul de pe uscat.

Îmi aduc aminte cum prima mască de scufundare ne-a împins sub apă doar dintr-o curiozitate de nestăpânit, și cum acest impuls ne-a dat brânci spre fiziologia scufundării și spre aparatura pentru acest scop, ceea ce ne-a dus la acvalangul cu aer comprimat. În prezent scufundările sunt orientate către confruntarea cu provocările oceanografiei. Ne-am străduit să aflăm intrarea către imensa hidrosferă pentru că suntem convinși că epoca mării va veni curând.

Încă din vremurile antice omul a încercat de unul singur să pătrundă în mare. Sir Robert H. Davis a descoperit dovezi că omul a încercat în fiecare epocă prosperă să construiască un aparat de respirat sub apă, cele mai multe bazate pe principiile înotului sau mersului sub apă. Există niște basoreliefuri asiriene cu niște oameni care încearcă să se deplaseze sub apă trăgând aer din niște burdufuri din piei de capră. Leonardo da Vinci a schițat niște idei cu totul nepractice de plămân de scufundare. Meșteri din epoca elisabetană s-au chinuit să imagineze niște costume de scufundat din piele. N-au reușit să ducă până la capăt ideea pentru că, pe acea vreme, nu exista nici o mișcare mai largă de explorare a mării, așa cum a existat pe uscat impulsul care l-a făcut pe Stephenson să construiască locomotiva cu aburi, sau pe frații Wright să se ridice în aer cu avionul.

Este evident că omul trebuie să intre în mare. Nu există altă alegere. Populația globului crește atât de repede și resursele uscatului se epuizează într-un ritmatât de rapid încât trebuie să căutăm altele din belșugul mării. Carnea și vegetalele mării sunt vitale. Nevoia de a smulge minerale și produse chimice din mare este dezvăluită cât se poate de clar de intensele lupte politice și economice pentru câmpurile petrolifere din zonele de coastă și de pe *platforma continentală*, care nu se limitează la cele aparținând Texasului și Californiei.

Adâncimea la care am reușit să ajungem în scufundare liberă este doar la jumătatea celei până la marginea platformei continentale. Deocamdată nu suntem în stare să ajungem să cucerim și terenul pe care-l pretind oamenii de stat. Dar când centre de cercetări și oameni de afaceri se vor ocupa de această problemă abia atunci vom avansa până la adâncimea de circa două sute de metri. Asta va necesita

echipamente mult mai bune decât a fost acvalangul. Acvalangul este primitiv și nu la nivelul contemporan al științei. Totuși noi credem că cei care vor dori să cucerească platformele continentale vor trebui să se ude.